

УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЛЕБІДЬ ГАННА АНДРІЇВНА

УДК 336.228

**БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ
ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ
ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ**

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Г.А. Лебідь

Науковий керівник

Лисяк Любов Валентинівна,
доктор економічних наук, професор

Дніпро - 2025

АНОТАЦІЯ

Лебідь Г. А. Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (07 «Управління та адміністрування»). – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Дисертація є системним дослідженням теоретичних засад та удосконалення методичних і практичних положень формування і реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету.

Визначено, що бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення є системою економічних відносин, що виникають між державою та суб'єктами господарювання - платниками податку на прибуток, що мають відокремлені підрозділи чи працюють у міждержавному просторі з пов'язаними суб'єктами і здійснюють відповідні господарські операції. Метою бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету є упорядкування фінансових потоків від податку на прибуток як результату впливу на їх повноту механізму трансфертного ціноутворення.

Обґрунтовано систему принципів проектування та реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, до яких віднесено: законності, прозорості; динамічності, адаптивності, інформативності, функціональності; узгодженості планів. Зазначено, що системне дотримання виокремлених принципів при побудові й реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, їх практичне втілення з урахуванням умов та факторів впливу сприятиме підвищенню її дієвості та результативності. Механізм трансфертного ціноутворення визначено як систему взаємопов'язаних дій, заходів та інструментів щодо установлення

адекватних цін на певні господарські операції (внутрішньо-корпоративні торгівельні та інші) між пов'язаними економічними суб'єктами у транснаціональному просторі.

Розвинуто основні положення регулювання трансфертного ціноутворення платників податку на прибуток у системі формування доходів бюджету. Невід'ємним компонентом бюджетно-податкової політики регулювання механізму трансфертного ціноутворення з метою дотримання вимог/правил чинного законодавства у системі формування бюджетних доходів є наявність пов'язаності сторін при здійсненні господарських операцій, які за певних умов визначаються як контрольовані операції та водночас відповідають встановленим фінансовим обмеженням відповідно до чинного законодавства.

Узагальнено досвід країн світу щодо бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, тенденцій розвитку міжнародних правил для попередження чи зниження масштабів уникнення від оподаткування суб'єктами контрольованих операцій. Виявлено, що адаптація національних податкових систем до викликів глобалізації здійснювалась у різні періоди країнами у процесі проведення податкових реформ, результатом яких стало також удосконалення бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. Значні масштаби переміщення прибутку у країни з більш сприятливими умовами оподаткування та відповідно втрати національними бюджетами податкових надходжень спонукали до вироблення спільної політики країнами ОЕСР, що втілювалась у відповідних настановах (директивах) регулювання трансфертного ціноутворення, які встановлюють його основні принципи і методи.

Визначено тенденції трансформації бюджетно-податкової політики у сфері доходів у кризовий період розвитку економіки країни. Доведено, що джерелом індукування невизначеності у формуванні доходів бюджету є надходження від податку на прибуток підприємств та надходження від

внутрішніх податків та зборів на товари та послуги, що екстраполюється на всі податкові надходження та доходи зведеного бюджету України. Особливості генерації ентропії у системі зв'язків між фіскальними показниками дали змогу запропонувати напрями подолання кризових явищ при формуванні доходів бюджету, обумовлені необхідністю стимулювати виробництво ентропій. За таких умов доцільною є зміна вектору бюджетно-податкової політики з рестрикційної на дискреційну, що передбачає зниження рівня оподаткування, зокрема - податку на прибуток підприємств та збільшення державних витрат для стимулювання попиту. Розраховано, що очікуваний ефект стимулювання виробництва ентропії при формуванні доходів бюджету реалізується протягом перших 9 місяців після їх впровадження.

Виокремлено етапи розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення в Україні, що відображають розвиток формальної складової адаптивних інституційних умов формування доходів бюджету з урахуванням інтересів учасників бюджетно-податкових відносин: становлення; упорядкування; активізації; послаблення; відновлення.

Визначено фактори впливу на дієвість та результативність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, до яких віднесено: бюджетно-податкові, боргові, нормативно-правові; інноваційні, воєнно-політичні та акцентовано увагу на їх системному характері впливу.

Виокремлено принципи оцінки імпліцитних недосконалостей реалізації податкової політики, до переліку яких включено принципи динамічності, континуальності, функціональності, часткової невизначеності, що стало основою розвитку теоретичного обґрунтування оцінки бюджетно-податкової політики та використано для формування методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик бюджетно-податкової політики України стосовно оподаткування прибутку підприємств. Сформований методичний підхід ґрунтується на паралельній оцінці закономірностей динаміки бази оподаткування податку на прибуток підприємств та обсягу стягнення податку,

оцінці впливу процесів розподілу ВВП на обсяги стягнення податку на прибуток підприємств, визначенні прямих та зворотних функціональних зв'язків між стягненням податків та виробництвом ВВП. При реалізації методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики враховано лаги та визначено кількісні параметри невизначеності всіх виявлених кількісних закономірностей.

У дисертації сформовано наукові підходи щодо удосконалення інституту бюджетно-податкового контролю у сфері трансфертного ціноутворення в умовах національного інституційного середовища та розширення експортно-імпортних операцій. Показано, що визначення пріоритетних об'єктів бюджетно-податкового контролю доцільно здійснювати, використовуючи інструменти розрахунку невизначеності та змінності обсягу податкових надходжень. Акцентовано, що потенціал фіскальних органів має зосереджуватися на позапланових перевірках платників податків пріоритетної групи, що підвищить результативність бюджетно-податкової політики у сфері доходів і зокрема знизить можливі негативні зниження величини доходів бюджету від виявлених порушень у сфері трансфертного ціноутворення та певним чином сприятиме зниженню трансакційних витрат (як держави, так і платників податку на прибуток).

Теоретичні положення та наукові висновки дисертаційного дослідження, що розкривають сутність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, мають практичне значення для підвищенні її дієвості та результативності. Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Східним міжрегіональним офісом Державної податкової служби України по роботі з великими платниками податків при опрацюванні питань розробки та реалізації бюджетно-податкової політики держави у системі формування доходів бюджету, ТОВ «М-Консалт 23» для розробки рекомендацій підприємствам, що працюють у транснаціональному середовищі щодо дотримання положень Податкового кодексу України у аспекті

застосування методів трансфертного ціноутворення, у навчальному процесі Університету митної справи та фінансів, що підтверджується відповідними довідками.

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті теоретичних, методичних та практичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Ключові слова: бюджет, бюджетно-податкова політика, доходи бюджету, податки, податок на прибуток, трансфертне ціноутворення, бюджетно-податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення, регулювання, фактори, ухилення від оподаткування, проєкт BEPS, контрольовані операції, пов'язані особи, інститут бюджетно-податкового контролю.

ANNOTATION

Lebid H.A. Budgetary and tax policy of regulation of transfer pricing in the budget revenue formation system. – The qualifying scientific work on the manuscript's rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" (07 "Management and Administration"). – University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The dissertation is a systematic study of the theoretical foundations and improvement of methodological and practical provisions for the formation and implementation of the budget and tax policy for regulating transfer pricing in the system of budget revenue formation.

It is determined that the budget and tax policy for regulating transfer pricing is a system of economic relations that arise between the state and business entities - payers of income tax, which have separate divisions or work in the interstate space with related entities and carry out relevant economic transactions. The purpose of the budget and tax policy for regulating transfer pricing in the system of budget revenue formation is to streamline financial flows from income tax as a result of the impact on their completeness of the transfer pricing mechanism.

A system of principles for designing and implementing budget and tax policy in the field of transfer pricing is substantiated, which include: legality, transparency; dynamism, adaptability, informativeness, functionality; consistency of plans. It is noted that systematic adherence to the identified principles in the development and implementation of the budget and tax policy for regulating transfer pricing, their practical implementation taking into account the conditions and factors of influence will contribute to increasing its effectiveness and efficiency. The transfer pricing mechanism is defined as a system of interrelated actions, measures and instruments for establishing adequate prices for certain economic transactions (intra-corporate trade and others) between related economic entities in the transnational space.

The main provisions for regulating transfer pricing of income tax payers in the system of budget revenue formation have been developed. An integral component of the budget and tax policy for regulating the transfer pricing mechanism in order to comply with the requirements/rules of current legislation in the system of budget revenue formation is the presence of relatedness of the parties when carrying out economic transactions, which under certain conditions are defined as controlled transactions and at the same time comply with the established financial restrictions in accordance with current legislation.

The experience of countries around the world regarding the fiscal and tax policy of transfer pricing regulation, trends in the development of international rules to prevent or reduce the scale of tax evasion by entities of controlled transactions is summarized. It is revealed that the adaptation of national tax systems to the challenges of globalization was carried out at different periods by countries in the process of tax reforms, which also resulted in the improvement of the fiscal and tax policy of transfer pricing regulation. The significant scale of profit shifting to countries with more favorable tax conditions and, accordingly, the loss of tax revenues by national budgets prompted the development of a common policy by OECD countries, which was embodied in the relevant guidelines (directives) for transfer pricing regulation, which establish its basic principles and methods.

The trends in the transformation of fiscal and tax policy in the area of income during the crisis period of the country's economic development are identified. It is proven that the source of uncertainty in the formation of budget revenues is the revenue from corporate income tax and revenue from internal taxes and duties on goods and services, which is extrapolated to all tax revenues and revenues of the consolidated budget of Ukraine. The features of entropy generation in the system of relations between fiscal indicators made it possible to propose directions for overcoming crisis phenomena in the formation of budget revenues, due to the need to stimulate the production of entropies. Under such conditions, it is advisable to change the vector of budget and tax policy from restrictive to discretionary. which involves

reducing the level of taxation, in particular - corporate income tax and increasing government spending to stimulate demand. It is calculated that the expected effect of stimulating the production of entropy in the formation of budget revenues is realized during the first 9 months after their implementation.

The stages of development of regulatory measures of budget and tax policy in the field of transfer pricing in Ukraine are identified, which reflect the development of the formal component of adaptive institutional conditions for the formation of budget revenues taking into account the interests of participants in budget and tax relations: formation; streamlining; activation; weakening; restoration.

The factors influencing the effectiveness and efficiency of budget and tax policy for regulating transfer pricing are identified, which include: budget and tax, debt, regulatory and legal; innovative, military and political, and attention is focused on their systemic nature of influence.

The principles of assessing implicit imperfections in the implementation of tax policy are identified, the list of which includes the principles of dynamism, continuity, functionality, partial uncertainty, which became the basis for the development of theoretical substantiation of budget and tax policy assessment.

The developed methodological approach is based on a parallel assessment of the dynamics of the corporate income tax base and the volume of tax collection, an assessment of the impact of GDP distribution processes on the volumes of corporate income tax collection, and the determination of direct and inverse functional relationships between tax collection and GDP production. When implementing the methodological approach to the analysis of implicit characteristics of tax policy, lags were taken into account and quantitative parameters of uncertainty of all identified quantitative patterns were determined.

The dissertation develops scientific approaches to improving the institute of budget and tax control in the field of transfer pricing in the context of the national institutional environment and the expansion of export and import operations. It is shown that it is advisable to determine the priority objects of budget and tax control

using tools for calculating uncertainty and variability of the volume of tax revenues. It is emphasized that the potential of fiscal authorities should focus on unscheduled inspections of taxpayers of the priority group, which will increase the effectiveness of budget and tax policy in the area of income and, in particular, reduce possible negative decreases in the amount of budget revenues from identified violations in the area of transfer pricing and, in a certain way, contribute to reducing transaction costs (both for the state and for income tax payers). The theoretical provisions and scientific conclusions of the dissertation research, which reveal the essence of the budget and tax policy of regulating transfer pricing, have practical significance for increasing its effectiveness and efficiency. The main conclusions and results of the dissertation work were used by the Eastern Interregional Office of the State Tax Service of Ukraine for work with large taxpayers when working on issues of developing and implementing the state's budget and tax policy in the system of budget revenue formation, LLC "M-Consult 23" to develop recommendations for enterprises operating in a transnational environment regarding compliance with the provisions of the Tax Code of Ukraine in terms of applying transfer pricing methods, in the educational process of the University of Customs and Finance, which is confirmed by relevant certificates.

The applicant's personal contribution consists in revealing the theoretical, methodological and practical principles of the budget and tax policy of regulating transfer pricing in the system of budget revenue formation. The scientific results and conclusions that are submitted for defense were obtained by the author independently.

Keywords: budget, fiscal policy, budget revenues, taxes, income tax, transfer pricing, fiscal policy in the field of transfer pricing, regulation, factors, tax evasion, BEPS project, controlled transactions, related parties, institute of fiscal control.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. Бюджетно-податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 7. С. 60-65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.7.60/> URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3413/3449> (0,7 друк.арк.). ISSN 2306-6814. Особистий внесок автора: розкрито сутність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, її мета, завдання, функції, принципи проектування і реалізації як складової бюджетної політики.

2. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Grabchuk O., Lebid H. Directions of Fiscal Policy Transformation in the Crisis Period of Economic Development of Ukraine. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (01). Pp. 609-618. DOI: 10.46852/0424-2513.2.2024.22. URL: <https://economicsaffairs.co.in/Journal/abstract/id/NjM0OQ==/?year=2024&month=March&volume=Volume%2069&issue=Issue%201> (Scopus) ISSN - 0424-2513; E-ISSN - 0976-4666. (1,1 друк.арк.). Особистий внесок автора: дослідження трансформації бюджетно-податкової політики та змін системи доходів, зокрема податку на прибуток у системі формування доходів бюджету в умовах кризи.

3. Лебідь Г.А. Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення в країнах світу. *Економіка та суспільство*. 2024. №65. ISSN (Online): 2524-0072. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-123> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/65> (0,7 друк.арк.).

4. Лисяк, Л. В., Лебідь, Г. А. Розвиток теоретичних та удосконалення практичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №6. ISSN 3041-2129 online. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/129>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14598036> (0,7 друк.арк.). Особистий внесок автора: розроблено методику оцінки бюджетно-податкової політики щодо оподаткування прибутку підприємств як підґрунтя реалізації її регуляторного інструментарію у сфері трансфертного ціноутворення.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5.Лебідь Г.А. План дій BEPS в аспекті адаптації податкової системи України до норм та правил Європейського Союзу. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси: теорія і практика» (м .Київ, 17 грудня 2021 рок). К.: Національний авіаційний університет. 2021. С.245-246. URL: <https://nau.edu.ua/ua/event/2021/-hii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-internet-konferentsiya-finansi-teoriya-i-praktika.html> (0,1 друк.арк.)

6.Лебідь Г.А. Напрями гармонізації оподаткування у контексті співпраці України з ОЕСР. Матеріали Міжнародного форуму «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності», 02-03 грудня 2021 р. Кременчук, 2021. 164 с. С.17-18. (0,2 друк.арк.)

7.Лисяк Л.В., Лебідь Г.А. Наслідки використання трансфертних цін для формування доходів бюджету/ *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2-3 березня 2023 р.:* Дніпро: ДДАЕУ, 2023. С.31-32. (0,1 друк. арк.). Особистий внесок автора: окреслено вплив трансфертного ціноутворення на формування доходів бюджету.

8.Лебідь Г.А. Реалізація бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення: негативні фактори впливу. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансові інструменти сталого розвитку економіки» (м. Чернівці, 18 квітня 2024 р.).* Чернівці:

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С. 78-80. (0,2 друк.арк.).

9.Лебідь Г.А. «Бюджетно-податкова» чи «фіскальна» політика у регулюванні трансфертного механізму: національний та міжнародний аспекти. *Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції: зб. наук. пр. конф.* (м. Переяслав, 25-26 квітня 2024 р.). за ред. С.Ю. Кучеренко, Л.Ю. Леваєвої. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2024. С.55-57. (0,2 друк. арк.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ.....	24
1.1. Сутність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення як складової бюджетної політики.....	24
1.2. Основні акценти регулювання трансфертного ціноутворення платників податку на прибуток у системі формування доходів бюджету.	40
1.3. Світовий досвід реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення.....	49
Висновки до розділу 1.....	62
Список використаних джерел до розділу 1.....	65
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.....	75
2.1. Тенденції трансформації бюджетно-податкової політики у системі доходів бюджету у кризовий період розвитку економіки країни.....	75
2.2. Етапи розвитку бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення	97
2.3. Фактори впливу на проектування та реалізацію бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення	113
Висновки до розділу 2.....	124
Список використаних джерел до розділу 2.....	127
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.....	137
3.1. Методичні засади оцінки бюджетно-податкової політики щодо оподаткування прибутку підприємств як підґрунтя реалізації її регуляторного інструментарію у сфері трансфертного ціноутворення.....	137
3.2. Розвиток інституту контролю як інструменту підвищення дієвості та результативності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення.....	159
Висновки до розділу 3.....	180
Список використаних джерел до розділу 3.....	181
ВИСНОВКИ.....	189
ДОДАТКИ.....	195

ВСТУП

Актуальність теми. Нині світова спільнота переживає важливий період глобальних трансформацій, викликаних природними процесами, цивілізаційним конфліктом, соціально-політичними, економічними та фінансовими кризами. Кожна окрема національна економіка підлягає деструктивним зовнішнім впливам, що змушує її оперативно застосовувати різноманітні інструменти для подолання системних ризиків та загроз. Останнє десятиліття сформувало для України значний пакет системних ризиків та загроз, що поставив на критичну межу всю національну економіку. Для відновлення стабільного, збалансованого розвитку суспільства необхідним є виважене використання звичних інструментів державного управління та залучення великої кількості ресурсів. Міжнародна фінансова допомога, пряма участь провідних країн світу у відновленні України повинна супроводжуватись власними зусиллями щодо забезпечення подолання наслідків війни.

Бюджетно-податкова політика загалом є невід’ємною складовою державного регулювання економіки, вагомим інструментом впливу на ефективність життєдіяльність суспільства, зокрема завдяки існуючому процесу формування централізованого державного фонду за рахунок встановленої системи доходів бюджету. Період криз, пандемій, воєнного стану створює надзвичайні виклики для фінансової політики загалом та бюджетно-податкової політики зокрема. Серед найбільш значущих інструментів забезпечення економічного зростання є бюджетно-податкові, що спрямовані як на формування фінансових ресурсів держави, так і на стимулювання реального сектору економіки та платоспроможного попиту.

У процесі проектування/реалізації бюджетно-податкової політики для акумуляції бюджетних коштів, що зосереджуються у доходах бюджету, в умовах їх гострої потреби підвищеної уваги потребують заходи щодо ефективного використання дієвих фінансових механізмів за різними сферами

прикладання зусиль її фінансово-економічного інструментарію, що стосується і регулювання повноти руху фінансових потоків у процесі застосування підприємствами механізму трансфертного ціноутворення.

Теоретичні та методологічні засади бюджетно-податкової політики щодо її впливу на формування доходів бюджету за різних умов, посилення дієвості податкової політики держави досліджуються у наукових працях вітчизняних вчених І. Луніної, І. Лук'яненко, М. Пасічного, І. Чугунова, В. Макогон, Л. Лисяк, Ю. Радіонова, А. Нікітішина, О. Замасло, О. Заруцької, О. Добровольської, С. Качули, В. Мартиненко, К.Швабія та інших. Зарубіжні вчені, зокрема О.Бланшарт, Б. Гутжес, Дж.Дегаан, М. Фаріа-е-Кастро, Д. Зсолт, М. Ціслуківський та інші також значну вагу приділяли вирішенню проблемних питань бюджетно-податкової політики в різні періоди розвитку країн світу. Питанням наповнення дохідної частини бюджету з використанням інструментів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення з метою запобігання ухиленням від оподаткування прибутку підприємства, удосконалення податкового контролю присвячені праці П. Дзюби, М. Кужелева і І. Сиволапа, І. Корінь, Л. Сідельникової, О. Посадневої, М. Пасічного, С. Король, Т. Сальникової, Г. Уманціва, І. Шушакової, К. Швабій та інших. Проблемні питання бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення на національному і міжнародному рівнях висвітлюють у своїх працях: В. Кругляк, Є. Курілов, Н. Фролова, А. Дж. Ауербах, Р. Довер, Б.Ферретт, Д.Гравіно, Є. Джонес, С. Мерлер, та інші.

Незважаючи на вагомі напрацювання дослідників, необхідним є подальший аналіз реалізації бюджетно-податкової політики держави в умовах нестабільності з метою пошуку шляхів підвищення її дієвості та результативності. В аналізованому контексті актуалізується необхідність наукового пошуку найбільш ефективних і успішних механізмів реалізації бюджетно-податкової політики з подальшою гармонізацією до настанов ОЕСР з врахуванням національних інтересів фіскальної безпеки. В умовах гострого

дефіциту державного бюджету вагомого значення набуває подальше удосконалення регуляторних інструментів бюджетно-податкової політики у системі формування бюджетних ресурсів, зокрема регулювання механізмів трансфертного ціноутворення. Питання бюджетно-податкового регулювання у національних та глобальних координатах потребують наукових розвідок у аспекті вивчення і узагальнення світового досвіду регулювання трансфертного ціноутворення та перспектив впровадження успішних практик в Україні з метою застосування превентивних заходів запобігання втрат доходів бюджету у сучасних надскладних умовах і перешкоджання їм в період повоєнної відбудови країни.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Університету митної справи та фінансів «Бюджетний потенціал в умовах фінансової децентралізації» (номер державної реєстрації 0120U101486) та «Синергія фінансових, кредитних, страхових механізмів в умовах війни та повоєнного відновлення України» (номер державної реєстрації 0124U000099), у межах якої розроблено питання щодо розвитку бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення з урахуванням досвіду країн світу.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретичних, методичних засад та удосконалення практичних положень проектування та реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, підвищення її дієвості та результативності у системі формування доходів бюджету.

Досягнення поставленої мети зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- розкрити сутність бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення як складової бюджетної політики;

- визначити основні аспекти бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення платників податку на прибуток у системі формування доходів бюджету;
- узагальнити досвід країн світу щодо бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення та з'ясувати орієнтири її розвитку;
- визначити тенденції і напрями трансформації бюджетно-податкової політики у системі формування доходів бюджету за рахунок основних дохідних джерел, включаючи податок на прибуток, у кризовий період розвитку економіки;
- виокремити етапи розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики щодо трансфертного ціноутворення в Україні;
- узагальнити фактори впливу на дієвість і результативність бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення;
- удосконалити методичні засади оцінки регуляторних заходів бюджетно-податкової політики України із визначенням імпліцитних недосконалостей її реалізації;
- сформулювати наукові підходи щодо удосконалення інституту бюджетно-податкового контролю у сфері трансфертного ціноутворення в сучасних інституційних умовах.

Об'єктом дослідження є бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади підвищення дієвості та результативності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування бюджетних доходів.

Методи дослідження. У роботі використано наукові методи і підходи, системне застосування яких забезпечило концептуальну єдність дослідження та вирішення поставлених завдань і досягнення окресленої мети. За допомогою методів аналізу, системного та структурного розкрито сутність бюджетно-

податкової політики як складової бюджетної політики держави та її підсистеми - бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, а також факторів впливу на неї. Застосування методів аналізу та порівнянь дозволило виявити та узагальнити досвід формування і здійснення бюджетної політики у зарубіжних країнах та на міждержавному рівні. Метод аналізу також використано для оцінки динаміки основних фінансових показників; для виокремлення етапів розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики щодо трансфертного ціноутворення в Україні; інтерполяції – для визначення циклічності динаміки фінансових показників у системі формування доходів бюджету; імовірнісного аналізу – для оцінки параметрів ліній щільності ймовірності показників; оцінки ентропії – для вимірювання невизначеності (хаосу) у інформації про кількісні параметри показників. Метод абстрагування застосовано для визначення принципів аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України; синтезу – для розробки методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України; кореляційно-регресійного аналізу – для визначення зв'язків між базою оподаткування податком на прибуток підприємств та сумою стягнення податку із врахуванням часових ефектів, оцінки впливу процесів розподілу ВВП на стягнення податку на прибуток підприємств, формалізації функціональних зв'язків між обсягом виробництва ВВП та обсягом надходжень із податку на прибуток із врахуванням лагів; імовірнісного аналізу – для оцінки щільності ймовірності відхилень від ліній теоретичного наближення у рядах динаміки показників стягнення податку на прибуток підприємств, функціональних зв'язках між показниками розподілу ВВП, функціональних зв'язках між обсягом виробництва ВВП та обсягом надходжень податку на прибуток підприємств; оцінки ентропії – для вимірювання кількості хаосу у інформації про динаміку показників стягнення податку на прибуток підприємств, розподілу ВВП, функціональних

взаємозв'язках між показниками стягнення податку на прибуток підприємств та показниками економічного зростання.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та реалізації бюджетно-податкової політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної податкової служби України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, відповідні наукові монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених з проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

вперше

- формалізовано функціональні прямі та зворотні взаємозв'язки між виробництвом ВВП та обсягом стягнення податку на прибуток підприємств із визначенням лагів дії з використанням відповідної кореляційно-регресійної моделі та оцінкою рівня ентропії, що дало змогу визначити частку податку на прибуток у ВВП, яка відтерміновано призведе до зростання виробництва ВВП та зменшення невизначеності процесів оподаткування фінансових результатів підприємств та відповідно підвищення результативності бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення;

удосконалено

- наукові підходи щодо сутності бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення як складової бюджетної політики;
- науково-методичні засади оцінки бюджетно-податкової політики із визначенням імпліцитних недосконалостей її реалізації, яка ґрунтується на паралельній оцінці закономірностей динаміки стягнення податків, розподілу ВВП при їх стягненні, прямих та зворотних функціональних зв'язків між стягненням податків та виробництвом ВВП із врахуванням лагів та оцінці кількості хаосу у зазначених процесах. Це стало основою визначення пріоритетних напрямів подолання прихованих недосконалостей бюджетно-

податкової політики стосовно оподаткування прибутку підприємств та зменшення рівня невизначеності процесів оподаткування із врахуванням впливу трансфертних цін;

набуло подальшого розвитку

- окреслення принципів проектування/формування та реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, практичне втілення яких з урахуванням умов та факторів впливу сприятиме посиленню її дієвості та підвищенню результативності;
- узагальнення досвіду країн світу щодо бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, тенденцій розвитку міжнародних правил перешкоджання уникненню оподаткування;
- виокремлення та узагальнення факторів впливу на дієвість та результативність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення;
- теоретичне обґрунтування оцінки бюджетно-податкової політики за рахунок виокремлення принципів її здійснення в умовах кризи, до переліку яких включено динамічність, континуальність, функціональність, часткову невизначеність, виокремлення та використання цих принципів сформувало підстави для кількісної оцінки імпліцитних збурень у податковій системі держави;
- виокремлення етапів розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення в Україні, що важливо для подальшого удосконалення інституційних умов її реалізації;
- наукові підходи щодо удосконалення інституту бюджетно-податкового контролю у сфері трансфертного ціноутворення в сучасних інституційних умовах, що дозволить фіскальним органам зосереджуватись на вибірковій (пріоритетній) перевірці виявлених груп платників податків за видами економічної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, мають практичне значення при її формуванні/проектуванні та реалізації з метою підвищення дієвості та результативності.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Східним міжрегіональним офісом Державної податкової служби України по роботі з великими платниками податків при опрацюванні окремих питань розробки та реалізації бюджетно-податкової політики держави у системі формування доходів бюджету (довідка від 21.10.2024р. №4426/6/32-00), ТОВ «М-Консалт 23» для розробки рекомендацій підприємствам, що працюють у транснаціональному середовищі щодо дотримання положень Податкового кодексу України у аспекті застосування правила витягнутої руки та методів трансфертного ціноутворення (довідка від 18.08.2024р. №1/д).

Положення дисертаційного дослідження були використані у навчальному процесі Університету митної справи та фінансів при коригуванні навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін: «Фінанси», «Бюджетний менеджмент», «Фінансово-податкова політика держави» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення, результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: XII Міжнародній науково-практичній конференції «Фінанси: теорія і практика» (м .Київ, 17 грудня 2021 р.), Міжнародному форумі «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності» (м. Кременчук, 02-03 грудня 2021 р.), VI Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Фінанси,

банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці» (м. Дніпро, 2-3 березня 2023 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові інструменти сталого розвитку економіки» (м. Чернівці, 18 квітня 2024 р.), XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою» (м. Переяслав, 25-26 квітня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 9 наукових працях, у тому числі трьох статтях у наукових фахових виданнях України (категорії Б), однієї – у зарубіжному періодичному науковому виданні, індексованому у базі даних Scopus, 5 – у матеріалах наукових конференцій загальним обсягом 2,63 друк. аркушів.

Обсяг та структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок. Дисертація містить 17 таблиць, 11 рисунків, 9 додатків, список використаних джерел включає 205 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ

1.1. Сутність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення як складової бюджетної політики

Економічною теорією та практикою світового розвитку доведено, що бюджетно-податкова політика загалом та бюджетно-податкова політика у сфері доходів зокрема, як складові бюджетної політики, мають особливо важливе значення для всебічного розвитку суспільства, вирішення важливих питань його життєдіяльності. Бюджетно-податкова політика безпосередньо впливає на формування бюджетів (державного та місцевих), відтак, за належного (ефективного, обґрунтованого, суспільно необхідного) використання бюджетних коштів сприяє зростанню рівня і якості життя населення, активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в країні, забезпеченню обороноздатності держави тощо.

Теоретичні, методичні та практичні аспекти бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення як складової бюджетно-податкової політики у сфері доходів на сьогодні розкриті фрагментарно, тому потребує подальших розвідок дослідження її сутності, мети, завдань, принципів формування у системі формування доходів бюджету з метою запобігання втратам бюджетних коштів у різні періоди розвитку економіки, зокрема в умовах нестабільності, спричиненої воєнним станом.

Бюджетна політика посідає вагоме місце в системі державної фінансової політики та регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Розглядаючи бюджетну політику як суспільно-економічну категорію, виокремлюють суб'єкт, об'єкт, складні взаємозв'язки між ними, що відображають сформований механізм регулювання, як сукупність методів та інструментів досягнення визначених у суспільстві цілей та завдань [3; 26].

Проектування/формування бюджетної політики має передбачати: розроблення науково обґрунтованої концепції розвитку бюджету, яка ґрунтується на основі врахування характеру економічного циклу, тенденцій соціально-економічного розвитку та потреб суспільства у поточному і стратегічному плані. Відповідно відбувається визначення пріоритетних напрямів використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період та окреслення завдань щодо формування бюджетних доходів. Як одна із вагомих компонентів, інструмент державного регулювання перебігу соціально економічних процесів у суспільстві, бюджетна політика призначена забезпечувати виконання функцій, покладених суспільством на державу, передбачає здійснення заходів, спрямованих на досягнення поставлених необхідних, важливих для всього суспільства стратегічних і тактичних цілей.

Проектування/формування та реалізація регулятивного інструментарію бюджетної політики відбувається в певних інституційних умовах, які в процесі здійснення фінансово-економічних трансформацій є доволі динамічними [27]. А за критичних станів економіки, зокрема в умовах пандемій, війни – надзвичайно динамічними, насамперед - у частині формальної складової. Відповідно це передбачає врахування сукупності інституційних засад та застосування бюджетних механізмів адаптивного характеру, що у свою чергу сприятиме більш результативному формуванню бюджетних ресурсів, підвищенню ефективності бюджетного планування, виконання бюджетних програм відповідно до пріоритетних напрямів розвитку економіки та соціальної сфери залежно від змін соціально-економічного стану країни в результаті впливу екзогенних і ендогенних викликів - загроз.

Бюджетна політика, як невід’ємна складова державної фінансової політики, вагомий інструмент у системі державного регулювання соціально-економічних процесів системно поєднує взаємопов’язані основні функціональні складові: бюджетно-податкову політику у сфері видатків та бюджетно-податкову політику у сфері доходів. Ключовою із підсистем

бюджетної політики є бюджетна політика у сфері доходів, яка відіграє вирішальну роль у процесі мобілізації бюджетних коштів будь-якої держави.

Доходи бюджету є основою фінансування функцій, завдань, реалізації повноважень органів влади (та місцевого самоврядування) для задоволення/вирішення суспільно-необхідних потреб/завдань.

У статті 2 Бюджетного кодексу України, перелічено доходи бюджету, що включають податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі (трансфери, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). Статтею 9 Бюджетного кодексу України встановлено класифікацію доходів бюджету за такими класифікаційними групами: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та трансфери [5].

Головним призначенням системи державних доходів є створення фінансової основи для забезпечення суспільно-необхідної діяльності держави, задоволення економічних інтересів усіх членів суспільства шляхом перерозподілу національного доходу і частини національного багатства. В управлінсько-організаційному плані це потребує формування відповідних управлінських структур/інституцій - органів публічного адміністрування та офіційно регламентовану законом їх діяльність щодо формування доходів бюджетів, використання відповідних коштів та їх перерозподілу. Бюджетна політика у сфері доходів відображає взаємозв'язки між економічними агентами при виконанні управлінських функцій для підвищення результативності бюджетно-податкового регулювання, зростання доходів централізованого фонду держави.

В умовах сьогодення - тривалого періоду воєнного стану та фінансової нестабільності - актуальним є регулювання процесу формування доходів бюджету з використанням інструментарію бюджетно-податкової політики у сфері доходів. Ця проблема знаходиться останні роки у фокусі уваги науковців. Зокрема, І. Чугунов, М. Пасічний та А. Нікітішин, справедливо вважають, що

за умов воєнного стану важливо обґрунтовувати пріоритети розвитку системи формування бюджетних доходів [39]. І.Чугунов, В.Макогон, досліджуючи бюджетно-податкову політику в умовах невизначеності, спричиненою війною, економічного спаду висувають і підтверджують гіпотезу, що реалізація стримуючої бюджетно-податкової політики та посилення адаптивності бюджетної архітектури до соціально-економічних процесів забезпечить підґрунтя досягнення макроекономічної стабільності та цілей сталого розвитку в умовах обмеженості фінансових ресурсів [38].

Окреслюючи проблеми та особливості формування дохідної частини бюджету України в умовах широкомасштабної війни, І.Чугунов, В.Макогон, М.Титарчук та Т.Крикун відмічають виникнення надзвичайних викликів для бюджетної політики, яка спрямована на забезпечення балансу між фінансуванням найважливіших статей бюджету та стимулюванням відновлення економіки [52].

Ю. Радіонов доводить необхідність адаптації напрямів бюджетно-податкової політики щодо забезпечення обороноздатності держави й стабільного функціонування її інституцій [32]. У період повоєнного відновлення мобілізація податкових надходжень до бюджету залишиться актуальною. Так, зарубіжні дослідники обґрунтовують, що центральне місце у повоєнному відновленні економік має належати саме мобілізації податкових надходжень, які матимуть вагомий роль у стабілізаційних та відновлювальних процесах [69]. Адже, як доводять А. Фатас і Л. Саммерс, при розробці оптимальної стабілізаційної політики слід враховувати переваги експансіоністської політики [60].

Виважена бюджетно-податкова політика держави загалом та у сфері доходів зокрема спрямована на адекватне регулювання фінансових відносин, що відповідає як потребам поточного стану, так і перспективам їх розвитку та прийняття фінансових рішень, що спираються на наукові розвідки і достовірну інформацію, що є важливою умовою збереження фінансової стійкості бюджету.

У системі доходів бюджету більшості держав, економіка яких розвивається на ринкових принципах і з врахуванням/узгодженням інтересів кожного члена суспільства, домінуючими доходами є податкові. Меморандум МВФ містить положення щодо необхідності виявлення усіх можливих заходів, спрямованих на підвищення фіскальної значущості податків [66]. Безпосередньо на обсяги доходів державного та місцевих бюджетів впливає реалізація ефективної податкової політики, як складової бюджетно-податкової політики у сфері доходів. У свою чергу, обсяг та структуру бюджетних видатків належить враховувати в процесі вдосконалення оподаткування, здійснення бюджетно-податкового планування.

Враховуючи значні потреби України у фінансуванні сектора оборони й безпеки в умовах широкомасштабної війни, катастрофічне зростання дефіциту бюджету, розмір якого перевищує планові значення, важливим є задіяння всіх можливих податкових джерел формування бюджетних коштів, особливо – як потенціалу непрямих [71], так і прямих податків [72]. Основним недоліком непрямих податків вважається їх переважно фіскальний характер і обмежені можливості впливу на стимулювання виробництва. Водночас, прямі податки за своєю економічною природою виконують як фіскальну, так і регулюючу та стимулюючу функції у процесі створення додаткової вартості.

Загальновизнано, що збільшення податкових надходжень має мінімізувати негативний вплив на економічну активність бізнесу, тобто не пригнічувати підприємницьку ініціативу. Дж. Стігліц ще у минулому столітті визначав, що основним інструментом впливу фіскальної політики є податковий тиск, а наслідком його застосування – добробут населення [80, с. 27-28].

Податкове навантаження (як синоніми використовуються також поняття – податковий тягар, податковий тиск) є одним з основних бюджетних показників, який суттєво впливає на величину дохідної частини бюджету, на економічні процеси країни та адміністративно-територіальних одиниць. Стан податкового навантаження, здійснюючи значний вплив на діяльність

економічних агентів, характеризують такі механізми й інструменти формування доходів бюджету, як ставки податків, їх кількість, об'єкт оподаткування, база оподаткування. Від оптимального рівня податкового навантаження (тиску, тягаря) залежить активність економічних агентів, відтак (за інших рівних умов) - обсяг бюджетних доходів і темпи економічного зростання.

Серед групи прямих податків потенційно вагомим, одним із бюджетоутворюючих у системі формування доходів бюджету є податок на прибуток. Цей податок сплачується підприємствами з прибутку, отриманого від реалізації продукції (робіт, послуг) та інших видів фінансово-матеріальних цінностей (нематеріальних та матеріальних активів, цінних паперів, валютних цінностей, із прибутку від орендних операцій, роялті та інших). Податок на прибуток підприємств має як фіскальне значення, так і регулююче, адже варіювання його розміром може стимулювати чи обмежувати діяльність бізнесу.

У системі податкових джерел частка податку на прибуток залежить від багатьох факторів впливу, а коливання абсолютного розміру в сторону зростання чи зниження суттєво впливають на величину дохідної частини бюджету. Науковці акцентують увагу на такій негативній особливості податку на прибуток, як можливості ухиляння від сплати за рахунок його приховування, адже його сплата та відповідно надходження до бюджету можливі лише за рахунок позитивного фінансового результату підприємства [35].

У частині сплати податку на прибуток бізнесовими структурами (переважно транснаціональними компаніями, промислово-фінансовими групами, контрольованими іноземними компаніями) також можуть використовуватися різні схеми його мінімізації (оптимізації чи взагалі – уникнення), зокрема використовуючи трансфертне ціноутворення.

Трансфертне ціноутворення є одним із вагомих механізмів, що впливає на розмір податку на прибуток багатонаціональних (транснаціональних) компаній великих платників податків. Загалом трансфертне ціноутворення:

- надає можливість перерозподіляти ресурси, оптимізувати оподаткування,
- впливає на розподіл доходів/прибутків,
- сприяє виникненню/посиленню ризиків несплати/заниження/ухилення від сплати податків, відтак значною мірою потенційно здатне знижувати доходи бюджету.

У зв'язку з цим фінансове регулювання процесу встановлення/формування та використання трансфертних цін є об'єктом підвищеної уваги у всьому світі, а за останнє більш як десятиліття - і в Україні.

Аналіз свідчить, що у переважній більшості наукових досліджень трансфертне ціноутворення розглядається як процес з точки зору оподаткування операцій транснаціональних компаній, структурні підрозділи яких знаходяться в різних країнах (юрисдикціях). Такої позиції притримуються Т.В.Бутенко і Л.М.Круковська [1], П.Дзюба [13], С.Я.Король, Г.В.Уманців та І.К. Шушакова [18].

С.П. Джост, М. Пфаффермейр та Г. Віннер розглядають трансфертне ціноутворення як ризик дотримання податкового законодавства [69].

Фахівці OECD визначають трансфертне ціноутворення як процес встановлення ціни, за якою компанія передає товари, послуги або нематеріальні активи [74, с.13].

М.О. Кужелєв та І.М. Сиволап визначають трансфертне ціноутворення як метод перерозподілу ресурсів і оптимізації оподаткування, адже воно суттєво впливає на розподіл доходів/прибутків, диверсифікацію ризиків і у підсумку - на фінансово-економічну безпеку та якість життя [20].

На законодавчому рівні трансфертне ціноутворення визначається, як певна система, за допомогою якої можливо встановити справедливую вартість

товарів і послуг або ж вартість інших об'єктів (що ідентифікуються як об'єкти контрольованих операцій) [31].

Таким чином, аналіз розглянутих підходів щодо сутності трансфертного ціноутворення дозволяє визначити певні особливості, що дозволяють розуміти його як:

- метод (перерозподілу ресурсів, оптимізації податку на прибуток, диверсифікації ризиків),
- ризик (дотримання податкового законодавства, зниження прибутку),
- процес (встановлення ціни, впливу на показники (фінансові) діяльності компанії),
- інструмент (переміщення податкових баз між країнами та перерозподіл прибутків між пов'язаними компаніями).

Бюджетно-податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення має цілеспрямований характер та взаємоузгоджені конкретні заходи регулювання, у досягненні цілей збільшення дохідної частини бюджету. Метою цієї політики є забезпечення вчасного, повного (на підґрунті відповідності чинному законодавству) надходження податку на прибуток до бюджету, що у підсумку дозволить реалізувати тактичні плани держави та одну із стратегічних цілей бюджетно-податкової політики – активізації інвестиційно-інноваційної діяльності завдяки скороченню обсягів виведення капіталу за кордон, що у свою чергу потребує вирішення завдання створення сприятливого фіскального простору для ефективного інвестування в межах національної економіки.

Зростання фінансової нестабільності та наростання невизначеності (хаосу) у відкритих динамічних системах (якою є система доходів бюджету) в умовах війни зумовлює потребу у високій волатильності бюджетно-податкової політики. Слід враховувати, що наслідки бюджетно-податкового регулювання є доволі інерційними (порівняно з монетарним) внаслідок внутрішньо притаманної особливості бюджетно-податкової політики, тому вплив

економічної нестабільності на її реалізацію посилюється в умовах експансійних, рецесійних та кризових процесів [54]. За цих умов важливо дотримуватися встановлених правил бюджетно-податкової політики і послідовності їх виконання, що з необхідністю має ґрунтуватися на інституційних засадах.

Розвиток інтеграційних та глобалізаційних процесів суттєво позначається на інституційних умовах проектування/формування та реалізації бюджетно-податкової політики, на дієвість її регуляторного механізму. Важливо розглядати бюджетно-податкове регулювання з позиції інституціоналізму, як сукупність інституцій/інститутів, що еволюціонують, певним чином зберігаючи внутрішню притаманні їм властивості водночас змінюючи форми прояву [4].

Інституційний підхід дозволяє розглядати бюджетно-податкову політику у сфері трансфертного ціноутворення як сукупність суспільно-необхідних відносин між державою і суб'єктами економіки, що здійснюють контрольовані господарські операції, відповідно до встановлених у країні інституційних норм, правил, традицій тощо та механізмів примусу до їх виконання для формування бюджету держави.

Важливим елементом інституційного забезпечення бюджетно-податкової політики у частині формальної складової є настанови ОЕСР та ЄС, міжнародні правила, рекомендації, стандарти щодо трансфертного ціноутворення та адаптоване до зовнішніх і внутрішніх вимог і умов національне законодавство.

Іншим аспектом реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення є урахування трансакційних витрат, тобто витрат, пов'язаних із адмініструванням та справлянням податків. Так, у звіті про результати опитування Світового банку «Україна: Дослідження витрат на дотримання податкового законодавства за 2024 рік» зазначається, що середній час, витрачений на процедури дотримання податкового законодавства, становив 74,4 людино-дні. Підприємства з оборотом понад 80 млн грн

повідомили про найбільший середній час на сплату податків - 369 людино-днів, порівняно з 35,7 днями для тих, хто має обіг до 1 млн грн. Підприємства з оборотом менше 1 млн грн повідомили про витрати в середньому 14,4 дня на діловодство, 7,7 дня на подачу податкових документів і лише 0,7 дня на податкову перевірку. Натомість підприємства з оборотом понад 80 млн грн повідомили, що витрачають у середньому 207,5 дня на діловодство, 67,3 дня на подачу податкових документів і 28,9 дня на податкові перевірки [83].

Таким чином, інституційне забезпечення реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у системі державного фінансового регулювання має реалізувати логічний взаємозв'язок: “бюджетна політика > бюджетна політика у сфері доходів > бюджетно-податкова політика > бюджетно-податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення” (рис.1.1).

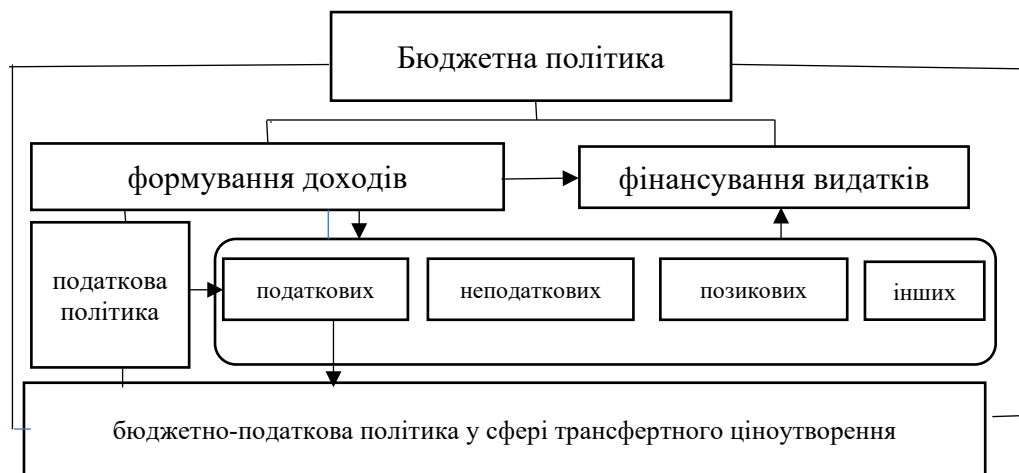

Рис.1.1. Бюджетно-податкова політика у сфері трансфертного ціноутворення як складова бюджетної політики
(складено автором)

Бюджетно-податкова політика проявляється у межах ряду функцій, які вона виконує. До основних відносимо такі:

- фіскальну (формування дохідної частини бюджету), регуляторну (підтримка/обмеження ділової активності, певних виробництв, видів діяльності, тощо),

- відтворювально-стимулюючу (через систему відрахувань, пільг, преференцій),

- контролюючу (моніторинг своєчасності, повноти надходжень до бюджету, перешкоджання ухиленню від сплати податків),

- стабілізуючу (формування стабільних, заснованих на довірі відносинах в координатах держава - платники податків),

- інформаційну (своєчасний/оперативний обмін фінансовою інформацією на міждержавному рівні щодо руху фінансових потоків та сплати податків).

Взаємозв'язок функціональних, організаційно-управлінських та інституційних компонент фінансового механізму бюджетно-податкового регулювання є обов'язковою умовою його дієвості [2; 4; 9; 40].

З метою підвищення обґрунтованості прийнятих управлінських рішень слід комплексно оцінювати наслідки проведених заходів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, варіантів, сценаріїв можливого розвитку бюджетно-податкових відносин та досягнення стратегічних цілей і завдань.

Проблематика розвитку теоретичних засад бюджетно-податкової політики охоплює питання принципів її побудови й реалізації з урахуванням стратегічного пріоритету безпеки, стійкості бюджетної та податкової систем. Водночас, окремі дослідники поєднують принципи побудови та реалізації бюджетно-податкової політики та формування і функціонування податкової системи, що не є досить правомірним. Принципи побудови податкової системи закріплені чинним національним законодавством. Так, у Податковому кодексі України окреслюються такі принципи: загальність оподаткування (кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені відповідними законами податки та збори; рівність всіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів

податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства); презумпція правомірності рішень платника податку у разі неоднозначного трактування прав та обов'язків платників податків; соціальна справедливість (встановлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків); фіскальна достатність (встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями); економічність оподаткування (установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування); нейтральність оподаткування (установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків); стабільність (зміни до ставок податків та зборів, а також податкові пільги, не можуть змінюватися протягом бюджетного року); рівномірність та зручність сплати (установлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками); єдиний підхід до встановлення податків та зборів (визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку [31]).

У наукових публікаціях відзначається, що бюджетно-податкова політика має ґрунтуватися на принципах законності, об'єктивності, прогнозованості (передбачає визначення вірогідних прогнозних показників доходів бюджету на перспективу) у контексті формування доходів бюджету. В. Дем'янишин, виокремлюючи загальні і спеціальні принципи бюджетної політики, наводить доволі широкий їх перелік. До загальних вчений зараховує: «домінування загальнолюдських цінностей над інтересами класів, націй, суспільних груп, окремих територій тощо; єдності особистих та суспільних інтересів; гуманізму;

рівності юридичних і фізичних осіб перед законом; демократизму; законності; взаємної відповідальності держави, юридичних та фізичних осіб»; до спеціальних: «єдності теорії і практики у формулюванні засад та реалізації бюджетної політики; взаємозв'язку; об'єктивності; конкретності; розвитку; ефективності; закономірності; соціальної справедливості та неупередженості; вертикальної і горизонтальної справедливості; зі ставності і порівняльності; історизму; матеріалізму; коеволюції; Оккама; стабільності; директивності; обов'язковості; безперервності; повноти; реальності; плановірності і пропорційності; наукової обґрунтованості; інтуїтивності і передбачуваності; демократії; компетентності; гнучкості; системності; пріоритетності; економії; матеріальної зацікавленості; матеріальної відповідальності; гласності, публічності і прозорості; бюджетного контролю; морально-етичні» [11].

Л.В. Лисяк ділить принципи бюджетної політики на загальні (універсальні) та специфічні (галузеві) [26]. Основоположними, базовими вимогами, загальними принципами, яких важливо дотримуватися при побудові та реалізації моделі ефективної бюджетної політики в Україні, називаються такі: об'єктивності (наукового підходу), наступності (послідовності), обов'язковості, гласності, раціональності, композиції, безпеки, еквівалентності [26, с.152-153]. До особливих (специфічних) принципів віднесено: переважання темпів зростання економіки над темпами зростання видатків бюджету; обмеження рівня непроцентних видатків; імперативність; орієнтація бюджетних видатків на досягнення соціально-економічних результатів; пріоритет середньострокового бюджетного планування; конкурсні принципи розподілу бюджетних ресурсів; відкритість і загальнодоступність інформації щодо здійснення дохідних та видаткових операцій наукового підходу, послідовності, обов'язковості, дієвості, гласності, раціональності [26, с. 153].

Т. Васильєва обґрунтовує положення, що дотримання загальних принципів бюджетної політики є актуальними у будь-якій фазі економічного циклу, водночас застосування специфічних принципів має відбуватися

відповідно до фази/стадії економічного циклу. Тобто, наслідком невідповідності взаємозв'язку «принципи реалізації політики – застосування інструментів бюджетної політики» фазі економічного циклу з високою ймовірністю можуть бути наслідки дії інструментів, протилежні від очікуваних. В умовах кризи дослідниця вважає за доцільне застосування такого комплексу спеціальних принципів бюджетної політики: лімітування, гнучкості, цілеспрямованості [6].

О. Заруцька, С. Качула, О. Добровольська, Т. Сальникова вважають, що за сучасних умов воєнного часу реалізація бюджетно-податкової політики повинна ґрунтуватися на принципах адаптивності і гнучкості, щоб вчасно реагувати на відповідні економічні виклики й загрози [15].

Ширшу сукупність принципів реалізації бюджетно-податкової політики в умовах широкомасштабної війни та кризи окреслюють І. Чугунов та В. Макогон: комплексність (застосування спектра заходів щодо подолання кризових ситуацій у фінансово-бюджетній сфері); налагоджена система взаємодії державних фінансових інституцій (безперервний обмін фінансовою інформацією на всіх стадіях бюджетного процесу); передбачуваність (оцінка фіскальних ризиків, своєчасна ідентифікація кризових ситуацій у фінансово-бюджетній сфері); інституційна спроможність (розроблення планів дій щодо реагування на загрози у фінансово-бюджетній сфері); мобільність (гнучкість механізму державного управління бюджетною безпекою та здатність до оперативного залучення додаткових джерел фінансування бюджетного дефіциту); адаптивність (здатність бюджетної системи пристосовуватися до кризових умов і нових обставин у фінансово-бюджетній сфері); наявність резервів (що передбачає наявність у бюджетній системі додаткових фінансових можливостей, а також альтернативної бюджетної стратегії) [38]. З огляду на контекст, більшість із перелічених принципів реалізації бюджетно-податкової політики доцільно віднести до специфічних.

О. Бланчард і Дж. Пісані-Феррі вважають, що бюджетно-податкова політика має бути доволі гнучкою, а відповідні заходи – легко коригуватись згідно з поставленими суспільними завданнями [49]. Тобто, в умовах високої фінансової нестабільності бюджетно-податкова політика має ґрунтуватися також на принципі адаптивності, отже змінюватися під дією суттєвих ендогенних і екзогенних факторів у процесі досягнення стратегічних цілей розвитку суспільства. Результатом реалізації цього принципу, як правило, є зміни формальної складової інституційного середовища. Умови нестабільності підсилюють значущість дотримання адаптивного принципу реалізації бюджетно-податкової політики загалом і бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення зокрема.

Х. Дебрюн та Л. Джонунг доводять, що важливими принципами збалансованої фіскальної політики є простота, гнучкість та обов'язковість, які важливо і водночас складно гармонійно поєднувати. При цьому важливо не лише визначати конкретні результативні показники фіскальної політики, які мають бути досягнені на заданому часовому діапазоні, а й проводити конструктивний діалог з суспільством стосовно її впровадження задля ширшої підтримки та посилення впливу на парламент та державні фіскальні органи для досягнення поставлених завдань і виконання запланованих фіскальних індикаторів [54].

Враховуючи існування високих трансакційних витрат у процесі оподаткування [84], принцип економічності має бути врахований в процесі розробки та реалізації бюджетно-податкової політики. Також важливим принципом реалізації бюджетного податкової політики у сучасних умовах є принцип інформатизації, повноцінне практичне втілення якого сприятиме зниженню трансакційних витрат як держави, так і платників податків.

Узагальнюючи різні підходи, до принципів формування і реалізації бюджетно-податкової політики у сфері регулювання трансфертного ціноутворення вважаємо за доцільне віднести такі:

- законності (дотримання чинного законодавства щодо трансфертного ціноутворення, його досконалість, однозначність тлумачення),
- прозорості (оприлюднення інформації, роз'яснень, консультацій, наслідків контролю тощо у доступному та однозначному для розуміння суб'єктам господарювання вигляді);
- динамічності (змінність у часі),
- адаптивності (здатність пристосовуватися до кризових умов і нових обставин у бюджетно-податковій сфері),
- інформаційності (електронний документообіг для зниження трансакційних витрат, своєчасний автоматичний обмін фінансовою інформацією у міжнародному фіскальному просторі),
- функціональності (забезпечення виконання податками своїх основних функцій).

Крім того, важливим принципом поєднання стратегічних та тактичних заходів бюджетно-податкової політики з метою сприяння повоєнному відновленню економіки України, підтримки і розвитку людського капіталу має бути принцип узгодженості планів, що передбачає поєднання (узгодження) податкового прогнозування і планування з середньостроковими бюджетним плануванням. Дотримання такого принципу сприятиме збалансуванню бюджету, зниженню необґрунтованих видатків, зниженню боргового навантаження, ефективній реалізації бюджетних програм.

Вважаємо, що системне дотримання виокремлених принципів при побудові й реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення і їх практичне втілення і дотримання з урахуванням умов та факторів впливу сприятиме її підвищенню дієвості та результативності.

Загалом бюджетна політика у сфері доходів вимагає обґрунтованих методів регулювання, що узгоджували б реалізацію інтересів усіх суб'єктів бюджетно-податкових відносин. У свою чергу, бюджетно-податкова політика

щодо трансфертного ціноутворення, вирішуючи складні завдання регулювання, потребує розвитку ефективного фінансово-податкового контролю для нейтралізації бюджетно-податкових ризиків у системі формування доходів державного бюджету та (за певних умов) зростання кількісних показників бюджетних коштів.

Таким чином, розвиток теоретичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення передбачає визначення її мети, функцій, принципів проектування/формування та реалізації заходів механізму фінансового (бюджетно-податкового) регулювання доходів бюджету за дії різних факторів та умов, поглиблення фінансової глобалізації, економічних трансформацій та є важливим для усунення проблем з втратою доходів бюджету внаслідок зниження податкової бази прямого оподаткування, ухилення від сплати податку на прибуток, отже – вирішення проблем активізації інвестиційних процесів ендogenous зростання.

Своєчасне вирішення цих та інших питань сприятиме зміцненню обороноздатності держави, досягненню соціальних цілей, реалізації бюджетних програм, певним чином пом'якшить боргові проблеми.

1.2. Основні акценти регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету

Бюджет виступає важливим інструментом державного регулювання економіки країни, відтак дієвий інструментарій формування дохідної частини бюджету є необхідною умовою ефективної сучасної бюджетно-податкової політики.

Зважаючи на значну кількість прямих та непрямих втрат, значні людські втрати, екологічні збитки та загальну нестабільність, розбалансування економіки, соціально-економічна система країни потребує негайного відновлення. Для такого відновлення необхідним є виважене використання

звичних інструментів державного управління та залучення великої кількості ресурсів. Міжнародна фінансова допомога, пряма участь провідних країн світу у відновленні України повинна супроводжуватись власними зусиллями щодо забезпечення подолання наслідків війни. Період воєнного стану створює надзвичайні виклики для фінансової політики загалом та бюджетно-податкової політики зокрема. Адже серед найбільш значущих інструментів забезпечення економічного зростання є бюджетно-податкові (фіскальні), що спрямовані як на формування фінансових ресурсів держави, так і на стимулювання реального сектора економіки та платоспроможного попиту.

Складні сучасні умови функціонування економіки та публічних фінансів країни зумовили посилення ролі бюджету (державного та місцевих) у вирішенні завдань фінансової стабілізації розвитку суспільства, забезпечення обороноздатності країни та значних соціальних потреб і потреб соціальної сфери загалом. Забезпечення достатніх фінансових ресурсів для стабільного функціонування суспільства визнається на сьогодні головним завданням сфери фінансової системи, важливою складовою якої є податкова система [22; 27; 29]. Податкові надходження - основна частина валового внутрішнього продукту, яка перерозподіляється завдяки бюджетному механізму, що визначає їх провідну роль у забезпеченні соціально-економічного зростання/розвитку країни. Власне рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетно-податкову систему характеризує частка у ньому податкових надходжень зведеного, державного та місцевих бюджетів. Виконання запланованої дохідної частини бюджету сприяє забезпеченню його збалансованості та належного запасу стійкості бюджетної системи. Важливим є такі вдосконалення бюджетно-податкового регулювання, що дозволяють формувати/виявляти внутрішні резерви мобілізації доходів до бюджету, адже видатки можливо збільшити лише за формування належних умов бюджетно-податкового регулювання у різних сферах в умовах невизначеності та війни [38; 52].

В умовах гострого дефіциту державного бюджету вагомого значення набуває ефективне використання регуляторних інструментів бюджетно-податкової політики у системі формування бюджетних ресурсів, зокрема регулювання механізмів трансфертного ціноутворення для запобігання необґрунтованим, навмисним/ненавмисним втратам доходів бюджету.

В умовах все більшої відкритості національної економіки та активізації і зростання обсягів господарських і економічних операцій, які здійснюють транснаціональні компанії та національні корпорації, які мають підрозділи та пов'язаних контрагентів як усередині країни, так і в зарубіжних країнах, актуалізується питання підвищення дієвості регулюючих заходів бюджетно-податкової політики щодо трансфертного ціноутворення задля уникнення втрат бюджетних ресурсів від оптимізації податку на прибуток.

Згідно Податкового кодексу України трансфертне ціноутворення – це певна система, за допомогою якої можливо встановити справедливую вартість товарів і послуг або ж вартість інших об'єктів, які визначаються Податковим кодексом України як об'єкти контрольованих операцій [31].

Спонукальним підґрунтям і мотивом розвитку механізму трансфертного ціноутворення є економічні інтереси суб'єктів господарювання, держави та всього суспільства. Економічні інтереси суб'єктів господарювання полягають у тому, що вони зацікавлені в оптимізації податкових зобов'язань і отриманні більшого прибутку, держави – у наповненні бюджету, суспільства – у підвищенні якості життя. Такі різноспрямовані інтереси при реалізації механізму трансфертного ціноутворення часто породжують конфлікт інтересів держави і суб'єктів господарювання - платників податку на прибуток, які використовують трансфертні ціни для перерозподілу капіталу між різними територіями (юрисдикціями), щоб максимально знизити суму оподаткованого прибутку. У зв'язку з цим, господарські операції платників податку на прибуток, в яких встановлюються трансфертні ціни підлягають перевірці/контролю і мають статус «контрольованих операцій». Господарські

операції платника податків, що можуть впливати на зменшення об'єкту оподаткування податком на прибуток підприємств, здійснюються в основному у процесі взаємовідносин з пов'язаними особами або нерезидентами, що знаходяться у низькоподаткових юрисдикціях [36].

Основним аспектом бюджетно-податкової політики щодо регулювання трансфертного ціноутворення є встановлення правил його реалізації суб'єктами бюджетно-податкових відносин, зокрема, - критеріїв віднесення господарських операцій платників податків до контрольованих. Здійснення ідентифікації господарських операцій стосовно відповідності встановленим критеріям віднесення їх до контрольованих є ключовим для платників податків та податкових органів щодо подальших дій пов'язаних з визначенням правильності дотримання правила витягнутої руки.

Відповідно до чинного законодавства, контрольовані операції – «господарські операції платника податків, що можуть впливати на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств платника податків (для резидентів Дія Сіті - платників податку на особливих умовах - на фінансовий результат до оподаткування, визначений у фінансовій звітності згідно з національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності)» (ст.39 – п. 39.2 - пп.39.2.1.1. Податкового кодексу України).

Глосарій Керівництва ООН-2021 визначає, що контрольована транзакція (операція) - транзакції (операції) між асоційованими (пов'язаними) підприємствами з передачі власності або надання послуг. Дане визначення також може використовуватись для позначення транзакції (операції) між асоційованими (пов'язаними) підприємствами, яка є предметом аналізу трансфертного ціноутворення. У Глосарії Настанов ОЕСР 2022 року більш коротко визначається, що контрольовані транзакції (операції) - транзакції (операції) між двома підприємствами, які є асоційованими (пов'язаними) підприємствами по відношенню одне до одного. Тобто господарські операції

мають контролюватися за наявності певних відносин, що здійснюються підприємством з іншими пов'язаними підприємствами (рис.1.2).

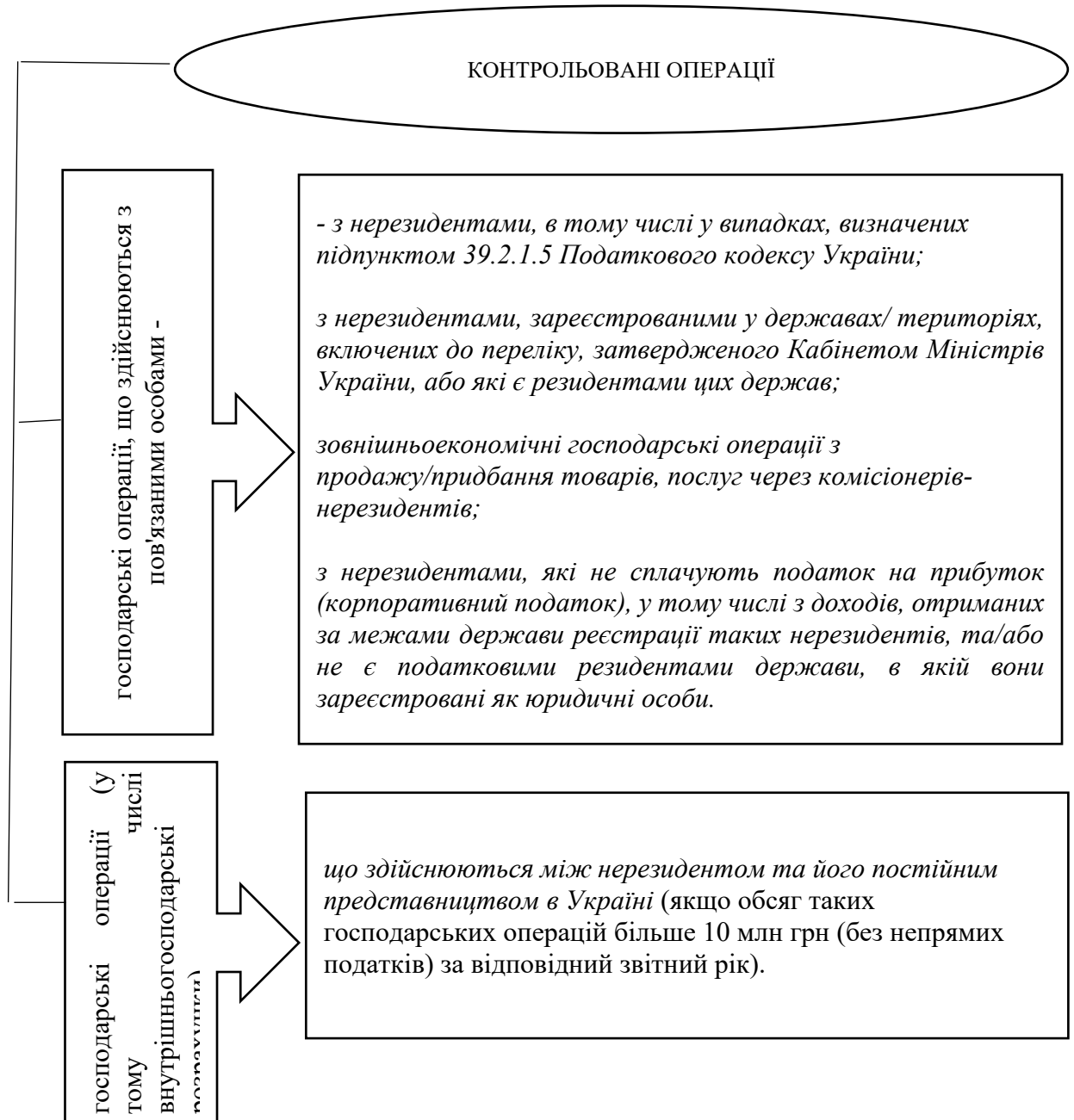

Рис. 1.2. Відносини платників податку на прибуток у результаті здійснення господарських операцій, що мають статус «контрольовані»
(складено автором за [31])

Крім того, існують певні критерії (умови/підстави), відповідно до яких здійснюється віднесення господарських операцій до контрольованих: річний

дохід платника податків від будь-якої діяльності перевищує 150 млн грн та обсяг контрольованих господарських операцій перевищує 10 млн грн за відповідний податковий (звітний) рік (за вирахуванням непрямих податків).

Отже підґрунтям застосування трансфертного ціноутворення є встановлений законодавством фінансовий критерій і також статус пов'язаної особи (суб'єктів взаємовідносин у процесі здійснення господарських операцій), при цьому критерії пов'язаності осіб також регламентовано чинним законодавством (Податковим кодексом України). При цьому, Податковим кодексом України (ст.39 – п.39.2 - пп.39.2,1.4) визначено, що господарською операцією для цілей трансфертного ціноутворення є всі види операцій/договорів/домовленостей, документально підтверджених/непідтверджених, зокрема, операції з:

- товарами (сировина, готова продукція тощо);
- придбання/продажу послуг;
- нематеріальними активами, такими як роялті, ліцензії, плата за використання патентів, товарних знаків, ноу-хау тощо, а також з будь-якими іншими об'єктами інтелектуальної власності.

До господарської операції також віднесено фінансові операції (включаючи лізинг участь в інвестиціях, кредитах, комісії за гарантію тощо) та операції:

- з купівлі чи продажу корпоративних прав, акцій або інших інвестицій, купівлі чи продажу довгострокових матеріальних і нематеріальних активів;
- і у тому числі внутрішньогосподарські розрахунки, що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні;
- у результаті яких обсяг доходу та/або фінансовий результат платника податку зменшується внаслідок повної або часткової/безповоротної/тимчасової передачі функцій разом з матеріальними та/або нематеріальними активами (та/або без них), вигодами, ризиками та можливостями іншому платнику податку (іншій особі) в тих випадках, коли у взаємовідносинах між

непов'язаними особами така передача не здійснювалася б без компенсації (незалежно від того, чи відображені такі операції у бухгалтерському обліку).

Враховуючи значний вплив окресленого виду господарських операцій (перелік яких не вважається вичерпним), що здатне здійснювати підприємство, на розмір податку на прибуток, передовсім у бік його зменшення, контрольовані операції мають бути об'єктами особливої уваги податкових органів. Враховуючи, що ці операції здійснюються між пов'язаними підприємствами і за суттю переважно внутрішньогосподарськими, їх складно контролювати, відтак - створюються сприятливі умови та можливості для суб'єктів господарювання щодо потенційного приховування реальних їх обсягів, зростання обсягів фіктивних операцій, кредитування, експортних операцій за заниженими цінами, тощо. Тобто такі операції у підсумку можуть значно впливати на недоотримання запланованих надходжень до бюджету від податку на прибуток підприємств.

Список низько податкових юрисдикцій визначається Кабінетом Міністрів України і вперше його опубліковано в 2013 році, який наступними роками змінювався і до 2025 налічував 79 країн. З 01.01.2025 року кількість країн/територій зменшено до 46. Це означає, що за певних умов зовнішньоекономічні відносини/операції з переліченими країнами мають регулюватися та контролюватися у аспекті трансфертного ціноутворення (надання звітності, документів з трансфертного ціноутворення, обґрунтування трансфертних цін тощо).

Встановлення трансфертних цін з метою оподаткування здійснюється з дотриманням принципу витягнутої руки (на відстані витягнутої руки), який є міжнародним стандартом, загальноприйнятим країнами світу і насамперед країнами ОЕСР. Його зміст полягає в дотриманні еквівалентності податкових зобов'язань пов'язаних осіб та непов'язаних осіб, кожен із яких здійснюють господарські операції за близькості (подібності, однаковості) умов (комерційних і/або фінансових) [31].

Загалом визначаємо механізм трансфертного ціноутворення як систему взаємопов'язаних дій, заходів та інструментів щодо установлення адекватних цін на внутрішньо-корпоративні торгівельні та інші операції між пов'язаними економічними суб'єктами. Цей процес стає необхідним у випадках, коли компанії, що мають спільних власників або контролюються однією і тією ж особою, здійснюють торгівлю товарами, послугами, правами власності тощо між собою. Використання трансфертного механізму переважно здійснюється в умовах, за яких відокремлені частини компанії розташовані в різних країнах [64]. Зміни в цінах на товари та послуги можуть впливати на прибутковість/рентабельність, розмір оподаткування та загальну конкурентоспроможність підприємства.

Механізм трансфертного ціноутворення дозволяє здійснювати перерозподіл фінансових ресурсів в процесі здійснення контрольованих операцій суб'єктами експортно-імпортних відносин/операцій. Процес створення доданої вартості, що розповсюджується/розподіляється між пов'язаними суб'єктами господарських відносин (що здійснюються у процесі транзакцій/операцій) із різних юрисдикцій, для недобросовісних платників податків є інструментом розмивання бази оподаткування податком на прибуток між різними країнами, її навмисного зменшення.

Основні напрями прогресивних змін в податковій політиці ЄС включали, крім інших, розробку ряду рекомендацій щодо здійснення скоординованих дій проти ухилення від сплати податків та агресивного податкового планування. Суттєвий вплив на активізацію заходів бюджетно-податкової політики щодо регулювання системи трансфертного ціноутворення в Україні справив проєкт BEPS (Base erosion and Profit Shifting - План дій для боротьби з розмиванням бази оподаткування і переміщенням прибутків за кордон) [34; 48; 65]. Більшість країн світу розпочали імплементацію Плану дій BEPS у національне податкове законодавстві. Україна також в 2017 році приєдналася до цього процесу [24]. План BEPS окреслює 15 кроків (дій) (із яких 4 – це перелік мінімальної

кількості кроків (стандарту) впровадження BEPS для кожної країни-учасника) для усунення недоліків і слабких місць у міжнародному податковому регулюванні [75].

В аспекті глобалізації, країни все більше співпрацюють у сфері обміну інформацією та податкової звітності, що може покращити ефективність заходів бюджетно-податкового регулювання оподаткування контрольованих операцій. Україні важливо повноцінно долучитися до автоматичного обміну податковою інформацією між країнами, адже у підсумку це значно спростить процес контролю за трансфертним ціноутворенням. У свою чергу підприємства мають підвищувати ефективність управління ризиками в контексті оподаткування контрольованих операцій, щоб уникнути /мінімізувати ризики податкового контролю.

На сучасному етапі оподаткування діяльності Міжнародних груп компаній удосконалюється шляхом погодження бюджетно-податкових політик у сфері трансфертного ціноутворення у глобальному та національному вимірах, що є необхідним для економіки окремих держав, забезпечення рівних умов конкуренції між країнами.

Важливість посилення фінансової стійкості/стабільності системи державних фінансів зумовлюють необхідність в активному задіянні механізмів/інструментів бюджетно-податкової політики, які вироблені світовими практиками та відповідають вимогам міжнародних стандартів.

1.3. Світовий досвід бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення

З'ясування тенденцій розвитку бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у зарубіжних країнах є важливим з огляду на орієнтацію на кращі практики використання її інструментарію в умовах національної економіки.

Податкова політика в Європейському Союзі розробляється відповідно до вимог глави 2 «Податкові положення» розділу VII «Загальні правила конкуренції, оподаткування та зближення законодавств» Договору про функціонування Європейського Союзу, а також з урахуванням рекомендацій та вказівок, наданих у Повідомленні Єврокомісії. Основним принципом є забезпечення вільної конкуренції та уникнення подвійного оподаткування всередині ЄС, при цьому не вимагаючи повної гармонізації податкових систем країн-членів [51]. Згідно з цими документами, кожна країна-член має право самостійно обирати податкові механізми, які вона вважає прийнятними, дотримуючись при цьому загальних законодавчих рамок ЄС, включно з директивами та іншими регуляторними актами з питань оподаткування. Це дозволяє зберігати національні особливості податкових систем, одночасно сприяючи їх зближенню та взаємодії для забезпечення ефективної економічної інтеграції в межах Союзу. Процес гармонізації податкового законодавства у ЄС демонструє складний баланс між забезпеченням єдиних правил для всіх держав-членів і врахуванням національних особливостей кожної країни, відкриваючи шлях до більшої фінансової стабільності та ефективності внутрішнього ринку. Такі виклики відображають комплексний підхід ЄС до вдосконалення податкового регулювання, який включає як стратегії боротьби з ухиленням від оподаткування та іншими формами фінансових зловживань, так і шукає шляхи для зміцнення економічної стабільності та збереження конкурентно-спроможності свого внутрішнього ринку.

Транснаціональні компанії є найбільш могутніми та впливовими «гравцями» на міжнародному ринку, адже їх частка у міжнародній торгівлі складає біля двох третин загального обсягу торгових операцій і при цьому майже п'ятдесят відсотків торговельних відносин відбувається між філіями таких компаній, що відповідно сприяє переміщенню значних фінансових потоків між країнами за трансфертними цінами. Використання трансфертних цін транснаціональними компаніями у системі власних підрозділів - взаємопов'язаних учасників надає можливість перенаправляти загальні прибутки (доходи) для оподаткування із країн з високими податками до країн з більш низькими податками, що ідентифікує дану проблему не лише на рівні національних економік, а й виводить її на міждержавний рівень. Трансфертне ціноутворення останні декілька десятиліть знаходиться у фокусі уваги міжнародних організацій та урядів більшості країн світу, втілюючись в активізації застосування інструментарію бюджетно-податкової політики.

Різні рівні розвитку країн світу, непоодинокі практики застосування транснаціональними компаніями заходів агресивного податкового планування, що занижують оподатковувану базу, необхідність та складність узгодження інтересів держави і бізнесу в національній економіці актуалізують вивчення світового досвіду формування та реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, імплементація якого в Україні з більш високою ймовірністю перешкоджатиме ухиленню від оподаткування прибутку і відповідно дозволить мінімізувати втрати бюджету.

Важливим є з'ясування тенденцій розвитку бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у зарубіжних країнах.

Трансфертне ціноутворення стало предметом підвищеної уваги дослідників з того часу, коли платники податку на прибуток почали використовувати різні способи (схеми) його зниження у процесі міжнародних відносин за допомогою трансфертних цін. Сприятливими умовами для використання таких схем стало намагання корпорацій знизити податкове

навантаження та наявність підрозділів (так званих пов'язаних осіб) у зарубіжних країнах, які мають низькі ставки податку на прибуток чи розгалужені податкові пільги, а також на фінансові, кредитні операції тощо. За таких умов можливо реалізувати продукцію за ціною, наближеною до собівартості, потім продати її за ринковою ціною, отже оподаткований прибуток буде зменшено. Тобто, за існуючого дисонансу між інтересами держави і транснаціональними компаніями у підсумку підвищуються прибутки корпорацій, і водночас програє держава, адже втрачаються значні суми доходів бюджетів.

У країнах світу сформовані податкові системи, які мають національні особливості та різняться переважно податковими нормами/правилами. Для відновлення рівноваги між інтересами держави і транснаціональних компаній у багатьох країнах світу були проведені податкові реформи, які характеризувались, зокрема, протидією заниженню бази оподаткування та передачі прибутку іншому платнику податків, що знаходиться у країні із нижчою ставкою оподаткування податком на прибуток і водночас поступовим зниженням податкових ставок при одночасному розширенні бази оподаткування, тощо. В умовах сьогодення уряди проводять податкові реформи, що сприяють адаптації податкових систем до серйозних викликів сучасності: фінансових криз, пандемій, війн, удосконалюючи бюджетно-податкову політику регулювання трансфертного ціноутворення.

Однією з перших країн, що започаткувала вироблення фінансової політики регулювання трансфертного ціноутворення стала Великобританія: в 2015 році парламент країни ухвалив Фінансовий Акт, який містить основні положення контролю за дотриманням компаніями правил трансфертного ціноутворення [59].

США також стала однією з найперших держав світу, що впровадила систему регулювання трансфертного ціноутворення, контроль у цій сфері. В 1917 році до Податкового кодексу були внесені доповнення, відповідно до яких

дозволялось перерозподіляти доходи і витрати між пов'язаними сторонами. Метою такого перерозподілу встановлено запобігання ухилень від сплати податків та визначення реальних податкових зобов'язань сторін. У 1935 році Податковий кодекс США було доповнено введенням принципу «витягнутої руки». Розроблений в США режим трансфертного ціноутворення, що базується на стандарті «витягнутої руки», в подальшому поширився на Канаду та Мексику [58].

Вивчаючи досвід США, акцентуємо увагу на змінах бюджетно-податкової політики у процесі проведення податкової реформи 2017 року. Податкова реформа стосувалася зокрема процесу суттєвого зниження податку на доходи ТНК з іноземних джерел (з 35% до 21%). Очікується, що поступові зміни ставки оподаткування пов'язаних сторін (у 2017 році за ставкою 5%, впродовж 2018 - 2025 років - 10%, в 2026 році - 12,5%), зниження податку на офшорні доходи, репатріація доходів, тощо сприятимуть підвищенню ефективності регулювання трансфертного ціноутворення, зниженню обсягів ухилення від оподаткування, припливу капіталу та збільшенню внутрішніх інвестицій, зростанню доходів бюджету. В результаті реформи середнє зростання ВВП впродовж 10-річного бюджетного періоду, за прогнозом Бюджетного управління Конгресу США, підвищиться на 0,7 відсотка [80]. Об'єднаний комітет з питань оподаткування прогнозував збільшення інвестицій у країну саме в результаті законодавчих змін, які безпосередньо впливають на оподаткування доходів транснаціональних компаній США з іноземних джерел, а також «від зниження вартості капіталу після сплати податків у Сполучених Штатах» [67].

З 1980 по 2001 рік корпоративні податки були знижені у всіх країнах Європи, причому лідерами зниження виступили Німеччина (зниження корпоративного податку до 26%), Франція (до 35,33%), Швеція (до 28%). Також у ході податкової реформи 2000 року Німеччина надала податкові пільги великим компаніям. Таким чином, дедалі більша кількість країн

використовувала свої податкові системи для підвищення власної конкурентоспроможності, загострюючи податкову конкуренцію.

Оцінюючи наслідки зниження ставки прибутку ТНК в короткостроковій та середньостроковій перспективі важливо враховувати швидкість/темпи адаптації суб'єктів ринку на зміни бюджетно-податкової політики та одночасно реакцію монетарної політики.

За умов нестабільності зміщуються попередні цілі розвитку суспільства та відбувається переорієнтація цілей бюджетно-податкової політики. В умовах війни зміна цільових орієнтирів бюджетно-податкової політики держави, які фокусуються на захисті країни і забезпеченні соціальної безпеки населення є першочерговим завданням. Бюджетно-податкова політика за умов широкомасштабних воєнних дій на території країни та нестабільності має забезпечити формування дохідної частини бюджету для фінансування пріоритетних бюджетних програм, не пригнічуючи при цьому виробництво та економіку загалом.

Слід зазначити, що у світовій практиці для збільшення ефективності управління корпорацією та зменшення податкового тягара / навантаження у межах чинного законодавства відбувається з використанням такого фінансового інструменту, як податкове планування. Метою бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення у даному аспекті є усунення можливості використання транснаціональними компаніями податкового планування задля заниження оподаткованого прибутку, отже - надходжень до бюджету. Для цього у кожній державі встановлено законодавчі обмеження застосування корпораціями податкового планування, порушення яких вважається ухиленням від належної сплати податків, а саме планування - агресивним.

Поглиблення глобалізації сприяло подальшому розширенню впливу ТНК і диверсифікації ризиків шляхом розміщення філій, дочірніх компаній, підрозділів у країнах світу з привабливим фіскальним простором, відтак –

низьким (або взагалі відсутнім) рівнем корпоративного податку, що надавало змогу уникати оподаткування та реінвестувати в подальшому. Тобто глобалізація зумовила нові складнощі для формування політики з трансфертного ціноутворення та його регулювання [77].

За оцінками ОЕСР, щорічна сума коштів, які виводяться з-під оподаткування і визначає втрати бюджетів країн світу, складає від 100 до 240 млрд дол США, або 4-10% глобальних корпоративних податкових прибутків [48]. Значні втрати доходів бюджетів, зростання податкової конкуренції між урядами країн, виникнення проблеми міжнародного подвійного оподаткування зумовили розвиток міждержавного співробітництва сфері оподаткування [75].

М. Дарст, досліджуючи еволюцію розмивання бази оподаткування та переміщення прибутку, відмічає, що правила трансфертного ціноутворення розвивалися довгий історичний період, починаючи з початку двадцятого століття і до теперішнього часу, тобто - з раннього становлення принципів міжнародного корпоративного податкового законодавства, починаючи з 1920-х років, далі через спробу Сполучених Штатів пристосувати своє міжнародне податкове законодавство до економічних реалій в Законі про доходи 1962 року, і завершившись «війною трансфертного ціноутворення» на початку 1990-х років. Як стверджує дослідник, це призвело до створення Рекомендацій ОЕСР щодо трансфертного ціноутворення приблизно в тому вигляді, який вони мають сьогодні [57].

Останнє десятиліття на розвиток національних правил у сфері трансфертного ціноутворення суттєвий вплив здійснює світова практика та зміни у підходах ОЕСР та Євросоюзу (ЄС).

Мінімальні втрати податкових надходжень в ЄС через агресивне корпоративне податкове планування, ухилення від сплати корпоративного податку, за розрахунками дослідників Р.Довера, Б.Ферретт, Д.Гравіно, Є. Джонес та С.Мерлер, складають біля 50-70 мільярдів євро щороку [56]. Крім того, якщо врахувати існуючі податкові режими, такі як спеціальні податкові

механізми, неефективність збору та інші практики втрати доходів країнами ЄС через ухилення від сплати корпоративного податку можуть скласти набагато більшу суму - біля 160-190 мільярдів євро [56]. М.Алварес Мартінос, С.Барріос, Д. Д'андрія, М.Гесуалдо, Ж.Нікодеме та Дж.Пикрофт у більш пізньому дослідженні показали, наскільки великою є ерозія податкової бази та переміщення прибутку у країни з більш сприятливими умовами оподаткування. Їх оцінки показують, що чисті втрати доходів від корпоративного податку в ЄС становлять 7,7% доходів від податку на прибуток (корпоративного податку), в Японії, як і в США - 10,7% [44].

Для боротьби з величезними втратами бюджетів активізуються процеси міжнародного співробітництва у сфері регулювання трансфертного ціноутворення, вироблення спільної політики. Постійно доповнюються і удосконалюються настанови ОЕСР щодо регулювання трансфертного ціноутворення. На вирішення проблемних питань в межах ЄС, запобігання використанню агресивного податкового планування ОЕСР розроблено рекомендації, які встановлюють основні принципи та методи трансфертного ціноутворення [81].

В 2015 році ОЕСР розроблено План дій BEPS (План дій для боротьби з розмиванням бази оподаткування і переміщенням прибутків за кордон) [65]. План BEPS окреслює 15 кроків (дій) для усунення недоліків і слабких місць у міжнародному податковому регулюванні. Більшість країн світу розпочали імплементацію Плану дій BEPS у національне податкове законодавстві, реалізуючи стандартні чотири кроки і прискорюючи виконання інших одинадцяти.

У 21 столітті пріоритетом податкової політики ЄС визначено необхідність досягнення справедливого та ефективного оподаткування [50]. Як зазначається Європейською комісією, забезпечення ефективного збору податкових надходжень є життєво важливим для фінансування якісних державних послуг і є передумовою для справедливого розподілу податкового

тягаря між платниками податків, сприянню створенню рівних умов для компаній, покращенню конкурентоспроможності ЄС [50].

В більшості зарубіжних країн прийнято законодавчі акти, що встановлюють національні правила з трансфертного ціноутворення, які, в основному, побудовані на основі рекомендованих принципів ОЕСР. Тобто відбувається поступове зближення основних підходів до формування у країнах бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення.

Мінливість умов функціонування компаній (ведення бізнесу), що мають розгалужену систему представництв/підрозділів/виробництв у різних країнах потребують постійного коригування заходів бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення на міжнародному рівні і відповідно на рівні національних економік.

Останні роки в сфері правил глобального міжнародного оподаткування відбувається розробка та активна підготовка до впровадження проєкту ряду змін, які зокрема стосуються і правил трансфертного ціноутворення. В рамках проєкту BEPS («The OECD/G20 Inclusive Framework on Base Erosion and Profit Shifting») розроблено Глобальні правила проти розмивання (ерозії) податкової бази (далі – Глобальні правила), відповідно до яких мінімальна ефективна ставка податку на прибуток ТНК встановлюється в країнах на рівні 15% [66]. Слід враховувати, що використання важелів бюджетно-податкової політики (зниження оподаткованого доходу, різних податкових режимів, пільг, відстрочки сплати податку тощо) впливає на величину ефективної ставки оподаткування прибутку у бік її зниження відносно базової ставки [61].

В 2022 році загалом виконання Глобальних правил здійснювалося 138 країнами світу та юрисдикціями, що виробляють більш як 90% світового ВВП. Багатонаціональні компанії розробляють стратегії податкового планування, щоб використовувати прогалини в податкових правилах для штучного переміщення прибутків у країни із більш сприятливим (низьким або нульовим) рівнем оподаткування, щоб уникнути сплати податків. Проєкт OECD/G20 BEPS надає

урядам правила та інструментарій для боротьби з ухиленням від сплати податків, забезпечуючи оподаткування прибутків там, де відбувається економічна діяльність, яка їх створює, і де створюється додана вартість [47].

Міжнародний фіскальний простір стрімко розвивається, віддзеркалюючи трансформацію податкової системи глобального рівня, як результат підвищення ефективності інструментарію бюджетно-податкового регулювання щодо запобігання ухиленню від сплати податків. Ці процеси останні роки активізувалися, що викликане, крім інших факторів (зокрема, фінансової кризи, пандемії, війни), виникненням нових сфер діяльності ТНК, пов'язаних з розширенням цифрового бізнесу (е-комерція, стільниковий зв'язок, телекомунікації, реалізація комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання, розробка програмного забезпечення та ін.), особливості яких недостатньо враховуються в національних правилах оподаткування. Так, новим етапом розвитку глобальної податкової системи, що значно змінила міжнародний і національні фіскальні простори, стала ініціатива країн G20 та ОЕСР щодо впровадження рішення із забезпечення уніфікованого підходу різних країн до оподаткування міжнародних груп компаній та цифрового бізнесу.

В липні 2023 року 138 країн (юрисдикцій)- узгодили Підсумкову заяву, в якій визнали досягнення значного прогресу щодо продовження глобальної реформи міжнародної податкової системи. У травні 2024 року вже 147 країн приєдналися до Інклюзивної рамкової програми щодо BEPS і взяли участь в угоді щодо вирішення податкових проблем, пов'язаних із цифровізацією економіки. Прийнято двокомпонентне рішення (Two Pillar Solution) щодо розв'язання податкових проблем, пов'язаних із цифровізацією економіки, має забезпечити більш справедливий розподіл між країнами та юрисдикціями прибутків і прав на оподаткування найбільших у світі ТНК [59]. Таке рішення складається з двох компонент, наслідком реалізації якого стане зменшення податкової конкуренції між юрисдикціями та витрат бізнесу на адміністрування

оподаткування [78]. У наукових і практичних колах очікується, що Двокомпонентне рішення щодо міжнародного оподаткування спонукатиме Міжнародну групу компаній (МГК) до репатріації капіталу в країну розташування їх материнської компанії, що за успішної реалізації сприятиме посиленню економіки країн [53]. З початку 2024 року зарубіжні країни почали впроваджувати правила щодо встановлення мінімальної ефективної ставки податку в розмірі 15% на доходи, отримані в юрисдикціях з низьким рівнем оподаткування.

Спеціальних умов та правил трансфертного ціноутворення у повному обсязі дотримуються не всі країни світу – учасники міжнародних відносин. Так, Бермуди, Британські Віргінські острови, Гернсі, Джерсі, Домініканська Республіка, Намібія, Панама, острів Мен, Кіпр не підтримали загальні стандарти щодо Трансфертного ціноутворення, а Ангола, Гватемала, Мальта, Сьєрра-Леоне, Уганда та ін. офіційно не вимагають дотримання правил трансфертного ціноутворення.

У таблиці згруповано країни за розміром ставки податку на прибуток корпорацій, яка знаходиться в діапазоні від нуля до п'ятнадцяти відсотків.

Таблиця 1.1

Ставки податку на прибуток до 15% в країнах світу, 2022 рік

Діапазон ставок, %	Країна (ставка податку на прибуток)
0 - до 5	о. Гернсі (0), Джерсі (0), о. Мен (0)
5 - до 11	Барбадос (5,5%), Болгарія (10%), Боснія та Герцоговина (10%), Катар (10%), Косово (10%), Киргизстан (10%), Парагвай (10%), Туркменістан (10%), Угорщина (9%), Хорватія (8%)
11 - 15	Ірландія (12,5%), Кіпр (12,5)%, Ліхтенштейн (12,5%), Молдова (12%), Макао (12%)

Джерело: складено автором за [37].

Н. Фролова зазначає, що в 2022 році ставки податку на прибуток у ряді країн для окремих видів діяльності чи галузей відрізнялися від загальноновстановлених в цих країнах [37]. Так, у Бахреїні для нафтових компаній встановлена ставка 46%, в Катарі для нафтохімічних та нафтових компаній застосовується мінімальна ставка 35%, у Швейцарії залежно від кантону ставка коливається в діапазоні 11,9-21%, в Гібралтарі постачальники комунальних та енергетичних послуг сплачують податок за ставкою 20%. В Туркменістані ставку податку на прибуток 8% можуть застосовувати лише вітчизняні підприємства. В Джерсі фінансові компанії оподатковуються за ставкою 10%, а до комунальних підприємств, великих роздрібних компаній та компаній у конопляній індустрії діє ставка 20%. На острові Мен банки оподатковуються за ставкою 10%. В Ірландії пасивний дохід компаній (дивіденди, відсотки, роялті та ін.) оподатковується за ставкою 25%. У Хорватії компанії, які мають дохід більше ніж 7,5 млн. кун (біля 995421 євро) оподатковуються за ставкою 18%.

Увага органів контролю за трансфертним ціноутворенням в країнах світу зосереджена на так званих контрольованих операціях. Господарські операції транснаціональних компаній мають ознаки контрольованих, якщо вони:

- 1) здійснюються з пов'язаними особами чи нерезидентами інших країн (низькоподаткових юрисдикцій);
- 2) потенційно можуть впливати на заниження об'єкту оподаткування податком на прибуток підприємств [31].

Якщо господарські операції транснаціональних компаній за міжнародними угодами (сума операції та ціна товарів чи послуг) є сумнівними, податкові органи цих країн можуть вжити конкретних заходів щодо утримання додаткового податку [19].

Як підтверджує практика більш як десятилітнього періоду проведення активної бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного

ціноутворення в Україні, використання нагромадженого досвіду розвинених країн є важливим, а наближення українських підходів, правил регулювання трансфертного ціноутворення з світовими (міжнародними) правилами є закономірним процесом. Водночас, важливо враховувати інституційне середовище та відповідно національні потреби та інтереси на сучасному надскладному періоді розвитку країни.

Таким чином, зарубіжний досвід формування та реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення відображається в різних підходах та практиках, які застосовуються в країнах світу. Багатоманітність національних особливостей та соціально-економічних пріоритетів кожної країни ЄС потребує пошуку компромісу між директивами/настановами ЄС та національною податковою політикою. Це обумовлює обставини, за яких бюджетно-податкова політика в межах ЄС зберігає динамічний баланс між встановленими стандартами та національними особливостями і водночас посилення потреб розвитку національних податкових системи країн ЄС у напрямку, що відповідає як загальним цілям європейської інтеграції, так і особливостям внутрішніх економічних цілей і потреб.

Водночас, зусилля міжнародних організацій спрямовані на встановлення єдиних підходів до узгодженості і уніфікації правил щодо трансфертного ціноутворення для протидії процесу розмивання податкової бази. Політика регулювання трансфертного ціноутворення на міждержавному рівні реалізується у процесі співпраці між країнами, встановлення міжнародних стандартів, методів, правил, уніфікації визначень, безперешкодного і оперативного обміну інформацією з метою забезпечення справедливого оподаткування та посилення бюджетно-податкового контролю для мінімізації податкових ухилень.

На сьогодні правила регулювання трансфертного ціноутворення в Україні в цілому розроблені подібно до правил, що діють у європейській

практиці, водночас, окремі з них не відповідають сформованому інституційному середовищу країни внаслідок впливу негативних факторів в надскладних умовах війни та значної потреби в інвестиційних ресурсах. З огляду на вітчизняне інституційне середовище та прогресивні зарубіжні практики, в Україні необхідно надалі удосконалювати механізм регулювання трансфертного ціноутворення, як наслідок підвищення дієвості та результативності бюджетно-податкової політики.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у першому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [21-23, 25].

Висновки до розділу 1

Бюджетно-податкова політика щодо трансфертного ціноутворення вирішує складні завдання регулювання механізму трансфертного ціноутворення для недопущення чи усунення проблем з втратою доходів бюджету внаслідок зниження податкової бази прямого оподаткування, ухилення від сплати податку на прибуток та фінансово-податкового контролю для нейтралізації бюджетно-податкових ризиків у системі формування доходів державного бюджету, зростання кількісних показників бюджетних коштів, пом'якшення боргових проблем, підвищення фінансової стійкості бюджетної системи, активізації інвестиційних процесів ендogenous зростання.

Інституційний підхід дозволяє розглядати бюджетно-податкову політику у сфері трансфертного ціноутворення як сукупність суспільно-необхідних відносин між державою і суб'єктами економіки, що здійснюють контрольовані господарські операції, відповідно до встановлених у країні інституційних норм, правил, традицій тощо та механізмів примусу до їх виконання для формування бюджету держави.

Зміцнення потенціалу прямого оподаткування є однією з важливих умов збереження/забезпечення фінансової стійкості бюджетної системи, що особливо актуально в умовах нестабільності, викликаній несприятливими зовнішніми факторами, підвищеними потребами на фінансування обороноздатності країни. Своєчасне та повне надходження податків до бюджету, залежить від ефективності використання інструментарію бюджетно-податкової політики для регулювання механізму трансфертного ціноутворення, фінансового стану підприємств та від інституційних умов господарювання.

Механізм трансфертного ціноутворення - система взаємопов'язаних дій, заходів та інструментів щодо установа адекватних цін на внутрішньо-корпоративні господарські операції між пов'язаними економічними суб'єктами.

Розвиток бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення передбачає дотримання її цільових орієнтирів, функцій, принципів проектування/формування та реалізацію заходів механізму фінансового (бюджетно-податкового) регулювання доходів бюджету за дії різних факторів та умов, поглиблення фінансової глобалізації, економічних трансформацій.

Повноцінне долучення України до автоматичного обміну податковою інформацією між країнами значно спростить процес контролю за трансфертним ціноутворенням. У свою чергу підприємства мають підвищувати ефективність управління ризиками в контексті оподаткування контрольованих операцій, щоб уникнути /мінімізувати ризики бюджетно-податкового контролю.

Досвід США та країн ЄС щодо регулювання трансфертного ціноутворення у процесі проведення податкових реформ свідчить, що на сучасному етапі бюджетно-податкова політика регулювання діяльності транснаціональних компаній продовжує удосконалюватися шляхом міждержавного погодження правил у сфері трансфертного ціноутворення. Ряд невирішених на сьогодні проблемних питань у сфері трансфертного ціноутворення потребують активізації заходів бюджетно-податкової політики на національному і міжнародному рівнях. З огляду на вітчизняне інституційне середовище та необхідність імплементації рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), в Україні необхідно надалі удосконалювати механізм регулювання трансфертного ціноутворення, що характеризуватиме підвищення дієвості та результативності бюджетно-податкової політики у цій сфері.

Зарубіжний досвід формування та реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення відображається в різних підходах та практиках, які застосовуються в країнах світу. Багатоманітність національних особливостей та соціально-економічних пріоритетів кожної країни ЄС потребує пошуку компромісу між директивами/настановами ЄС та

національною податковою політикою. Це обумовлює обставини, за яких бюджетно-податкова політика в межах ЄС зберігає динамічний баланс між встановленими стандартами та національними особливостями і водночас посилення потреб розвитку національних податкових системи країн ЄС у напрямку, що відповідає як загальним цілям європейської інтеграції, так і особливостям внутрішніх економічних цілей і потреб.

Водночас, на встановлення єдиних підходів до узгодженості і уніфікації правил щодо протидії процесу розмивання податкової бази спрямовані зусилля міжнародних організацій. Політика регулювання трансфертного ціноутворення на міждержавному рівні реалізується як у процесі співпраці між країнами, встановлення міжнародних стандартів, методів, правил, уніфікації визначень, безперешкодного і оперативного обміну інформацією з метою забезпечення справедливого оподаткування та посилення бюджетно-податкового контролю для мінімізації податкових ухилень.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у першому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях автора: [21-23, 25].

Список використаних джерел до розділу 1

1.Бутенко Т.В., Круковська Л.М. Трансфертне ціноутворення в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 15. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_15_12.

2.Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія/за ред. Л. В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396с.

3.Бюджетна стратегія суспільного розвитку : монографія / І. Я. Чугунов. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

4.Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія/І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.

5.Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456 із змінами та доповненнями. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

6.Васильєва Т. Принципи реалізації бюджетної політики у кризовий період розвитку економіки. *Ефективна економіка*. 2017. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6628>

7.Відкритий бюджет. Доходи бюджету. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.

8.Воротіна Н. В. Особливості правового регулювання бюджетних відносин в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 2. С. 31-39

2. Гетманцев Д.О., Коваль Ю.А. До питання по дотримання принципу стабільності податкового законодавства під час встановлення та скасування податкових пільг в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. №4. С. 342-350. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.49>.

9. Городецька Т. Е. Архітектоніка бюджетної системи України: інституційний аспект. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ": зб. наук. пр. Темат. вип.:

Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. Харків: НТУ "ХПІ". 2014. № 66 (1108). С. 53-60.

10.Гречко А.В. Механізм трансфертного ціноутворення в Україні як інструмент контролю за операціями між пов'язаними особами». 2016. № 13. С. 85-91.

11.Дем'янишин В.Г. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник ТНЕУ*. 2011. Вип. 2. С. 7-20.

12.Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2018. 376 с.

13.Дзюба П.В. Трансфертне ціноутворення: економічний зміст і специфіка. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 14–22.

14.Заруцька О.П., Сальникова Т.В., Добровольська О.В. Бюджетно-податкове регулювання трансфертного ціноутворення в Україні. *Ефективна економіка*. 2024. №11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.11>

15. Заруцька О. П., Качула С. В., Добровольська О. В., Сальникова Т. В. Реалізація бюджетно-податкової політики в Україні в умовах нестабільності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №24. С.7-15. URL:<https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5283>

16.Канєва Т.В., Шаповал М.С. Методологічні засади бюджетної політики. *БізнесІнформ*. 2019. № 6. С.218-226.

17. Корінь І.С. Сучасний стан податкового контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні під час воєнного стану. *Молодий вчений*. 2022. № 7 (107). С.96-100.

18.Король С., Уманців Г., Шушакова І. Контрольовані операції з нематеріальними активами у контексті плану дій BEPS. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. №1. С. 101–118.

19.Кругляк В., Курілов Є. Шлях до європейських правил податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. 2023. URL: <https://pravo.ua/shliakh-do-ievropeiskykh-pravyl-podatkovoho-kontroliu-za-transfertnym-tsinoutvorenniam>

20.Кужелєв М. О., Сиволап І. М. Основні етапи нормативного регулювання здійснення фінансового контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні. *Бізнес Інформ*. 2021. №4. С. 196–204.

21.Лебідь Г.А. «Бюджетно-податкова» чи «фіскальна» політика у регулюванні трансфертного механізму: національний та міжнародний аспекти. *Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції: зб. наук. пр. / за ред. С.Ю. Кучеренко, Л. Ю. Леваєвої*. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2024. С.55-57.

22.Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. Бюджетно-податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 7. С. 60-65.

23.Лебідь Г.А. Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення в країнах світу. *Економіка та суспільство*. 2024. №65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/65>

24. Лебідь Г.А. План дій BEPS в аспекті адаптації податкової системи України до норм та правил Європейського Союзу. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси: теорія і практика» (м .Київ, 17 грудня 2021 року). К.: Національний авіаційний ун-т. 2021. С.245-246.

25.Лисяк, Л. В., Лебідь, Г. А. Розвиток теоретичних та удосконалення практичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №6. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/129>

26.Лисяк Л.В. Бюджетна політика регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. К.: НДФІ, 2009. 600 с.

27.Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. *Економічний вісник університету*: 3б. наук. праць. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.

28.Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Конкурентоспроможність податкової системи в контексті розширення фіскального простору України. *Економіка України*. 2020. № 10. С. 34–53. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.202.10.034>.

29.Пасічний М. Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ : КНТЕУ, 2019. 440 с.

30. Пасічний М. Фіскальні домінанти фінансування військових потреб . *Scientia fructuosa*. 2024. № 2. С. 20-37.

31.Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

32.Радіонов Ю. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2024. №1(734). С. 20–43. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.020>

33. Рекомендації з реалізації Плану дій з BEPS (мінімальні стандарти). *Міністерство фінансів України*, 2017. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2017_Roadmap_BEPS_UKRAINE_ua\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2017_Roadmap_BEPS_UKRAINE_ua(1).pdf).

34.Сідельникова Л.П. Трансфертне ціноутворення в парадигмі оподаткування прибутку підприємств. *Фінансово-економічні та обліково-аналітичні аспекти забезпечення сталого розвитку*: монографія / за заг. ред. Л. П. Сідельникової. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2024. 477 с. (С. 254-296).

35.Сідельникова Л.П., Посаднєва О. М. Орієнтири прийняття рішень про ухилення від оподаткування у трансфертному ціноутворенні. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. № 4(87). С.287-292.

36.Фролова Н.Б. Окремі аспекти оподаткування прибутку підприємств в рамках проекту BEPS. *Фінансові інструменти сталого розвитку держави в*

умовах системної економічної трансформації: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (14 червня 2023 р., м. Хмельницький – м. Херсон). Херсон: Видавництво ФОП Вишемирський В.С., 2023. С. 87-90.

37.Швабій К.І. Теоретичні підходи до формування та реалізації податкової політики держави. *Фінанси України*. 2015. № 10. С.90-103.

38.Швабій К.І. Податкова політика держави. Ще один великий компроміс / за заг. ред. К. І. Швабія. Київ: Алерта, 2018. 62 с.

39.Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. №4. С. 19–31. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)02](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)02).

40. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia Fructuosa*. 2022. №5. С.124-137.

41.Чугунов І.Я., Тітарчук М.І. Бюджетна система в умовах трансформації соціально-економічних відносин. *Sciences of Europe*. 2021. №66-3. С. 20-26.

42.Уманців Г., Шушакова І. Контрольовані операції з нематеріальними активами у контексті плану дій BEPS. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 1. С. 101–118.

43. Afonso A., Carvalho F. Time-varying cyclical policy: The case of the Euro area. *The North American Journal of Economics and Finance*. 2022. Vol. 62. 101778.

44.Álvarez-Martínez M., Barrios S., D’Andria D., Gesualdo M., Nicodème G., Pycroft J. How Large is the Corporate Tax Base Erosion and Profit Shifting? A General Equilibrium Approach. *Economic systems research*. 2022. № 34 (2). Pp. 167-198. DOI 10.1080/09535314.2020.1865882

45.Auerbach A. J. Measuring the effects of corporate tax cuts. *Journal of Economic Perspectives*. 2018. № 32(4). P. 97-120.

46. Base erosion and profit shifting (BEPS). OESD. 2024. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>

47. Base erosion and profit shifting project. Addressing the tax challenges arising from the digitalization of the economy. 2021, July. OECD/G20. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/brochure-addressing-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.pdf>.

48. Blanchard O., Pisani-Ferry J. Fiscal support and monetary vigilance: economic policy implications of the Russia-Ukraine war for the European Union. Policy Contribution. 2022. №6. Bruegel. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/270497/1/1810083990.pdf>).

49. Business Taxation for the 21st Century: Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. May 18th, 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0251&from=EN>

50. Consolidated version of the Treaty on European Union / Document 12012M/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>

51. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15 (4). Pp. 113-122. doi.org/10.21511/imfi.15(4).2018.09

52. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*. 2023. Vol. 12(1). Pp. 1-11. doi.org/10.21511/pmf.12(1).2023.01

53. Cockroft J., Arnison R. Implementing the OECD's two-pillar solution for international taxation. URL: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/implementing-the-oecd-s-two-pillar-solution-for-international-taxation>.

54. Consolidated version of the Treaty on European Union / Document 12012M/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>

55. Debrun, X., Jonung, L. Under threat: Rules-based fiscal policy and how to preserve it. 2019. *European Journal of Political Economy*, (57), 142-157.

56. Dover R., Ferrett B., Gravino D., Jones E., Merler S. Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union, *European Parliamentary Research Service*, PE 558,773. 2015. 63 p. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/558773/EPRS_STU%282015%29558773_EN.pdf.

57. Durst M. The Historical Evolution of Base Erosion and Profit Shifting. *Tax Notes International*, 2018. №90 (4). P. 449-467. URL: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/20.500.12413/13843>

58. Eden L. The Arm's-Length Standard in North America. *Tax Notes International*. 2000. 7 February. Pp. 673-681 URL: <http://www.voxprof.com/eden/Publications/thearmslenghtstandardinnorthamerica.pdf>

59. Exchange of information on request Schedule of Round 2 peer reviews, 2016-2027 (last update: 8 April 2024). URL: <https://web.archive.oecd.org/tax/transparency/documents/schedule-of-reviews.pdf>

60. Fatas A., Summers L. The Permanent Effects of Fiscal Consolidations. *Journal of International Economics*. 2017. №22374, NBER Working Papers from National Bureau of Economic Research, Inc.

61. Finance Act 1915. No 2. CHAPTER 89. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/5-6/89/enacted>.

62. Gootjes, B., de Haan, J. Do fiscal rules need budget transparency to be effective? *European Journal of Political Economy*. Volume 75, December 2022, 102210. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102210>

63. Global Anti-Base Erosion (GloBE) rules, OECD. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/pillar-two-model-GloBE-rules-faqs.pdf>

64. Heimberger P. The cyclical behaviour of fiscal policy: A meta-analysis. *Economic Modelling*. 2023. Vol. 123, 106259. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106259>

65. Hughes E., Nicholls W. The different methods of TP: pros and cons. *Tax Journal*. 2010. Vol. 14. Pp. 118-126, URL: <http://www.taxjournal.com/tj/articles/different-methods-tp-pros-and-con>

66. IMF: Ukraine: 2023 Article IV Consultation, Second Review Under the Extended Arrangement. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/12/11/Ukraine-2023-Article-IV-Consultation-Second-Review-Under-the-Extended-Arrangement-Under-the-542297>.

67. International community strikes a ground-breaking tax deal for the digital age. 2021, 8 October. OECD. URL: <https://www.oecd.org/tax/international-community-strikes-a-ground-breaking-tax-deal-for-the-digital-age.htm>

68. Joint Committee on Taxation. “Macroeconomic Analysis of the Conference Agreement for H.R. 1, the ‘Tax Cuts and Jobs Act.’” JCX-69-17. 2017, December 22. URL : <https://www.jct.gov/publications/2017/jcx-67-17>

69. Jost S. P., Pfaffermayr M., Winner H. Transfer pricing as a tax compliance risk. *Accounting and Business Research*. 2014. Vol. 44. Iss. 3. P. 260–279.

70. Kumar S., Pandey N., Chatterjee A.N., Pandey N., Lim W.M. What do we know about transfer pricing? Insights from bibliometric analysis. *Journal of Business Research*. 2021. Vol. 134. Pp. 275–287.

71. Lysiak L., Hrabchuk O., Kachula S., Shchyryi H. Research of dynamics and forecasting the budget incomes from excise taxation: the Ukraine experience. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 3 (44). P. 51-62.

72. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Grabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69(01). P. 609-618.

73. Ma Y., Lv L. Financial development, financial instability, and fiscal policy volatility: International evidence. *The North American Journal of Economics and Finance*. 2023. Vol. 64, 101873. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2022.101873>

74.OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. OECD Publishing. 2010. 243 p.

75. PWS, Worldwide Tax Summaries. 2024. URL: <https://taxsummaries.pwc.com>.

76.Rixen T. From Double Tax Avoidance to Tax Competition: Explaining the Institutional Trajectory of International Tax Governance. *Review of International Political Economy*. 2010. April 13. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1589132>

77.Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, №2. 2023. P. 220-230. URL: <https://iem.ge/ojs/index.php/journal/article/view/148>

78.Sikka P., Wilmott H. The dark side of transfer pricing: its role in tax avoidance and wealth retentiveness. *Critical Perspectives on Accounting*. 2010. №21(4). Pp. 342- 356. URL: www.journal.elsevier.com

79.Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. 2021, July. OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, OECD. Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-toaddress-thetax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-theeconomy-july-2021.htm>

80. Stiglitz J. Economics of the public sector. Third edition. W. W. Norton & Company, 1999. URL: <http://www.twirpx.com/file/1892961>.

81.The Budget and Economic Outlook: 2018 to 2028. Congressional Budget Office. 2018. URL: <https://www.cbo.gov/publication/53651>.

82.Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2017. OECD iLibrary. 10.07.2017. URL: <https://www.oecd->

ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2017_tpg-2017-en

83.Trentini Claudia, Mainenteb a Joao de Camargo, Santos-Paulinoc Amelia. The evolution of digital MNEs: an empirical note. TRANSNATIONAL CORPORATIONS. 2022. Vol. 29/1. P. 163-187.

84.World Bank. Ukraine: 2024 Tax Compliance Cost Survey - Report on Results of a Survey (English). Washington, D.C.: World Bank Group. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099122924201549223/P180172169d00708b185ac17f4839899d9c>.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Тенденції трансформації бюджетно-податкової політики у сфері доходів у кризовий період розвитку економіки країни

Визначення напрямів трансформації бюджетно-податкової політики країни у сфері доходів за рахунок основних фіскальних джерел є важливим у різні фази економічного циклу, водночас, особливо це питання актуалізується у кризовий період. З цією метою важливою є оцінка закономірностей динаміки основних фіскальних показників України, включаючи податок на прибуток, за результатами якої можливо виявити якісні зміни у таких закономірностях з урахуванням циклічності, зокрема у реальному секторі економіки та джерела їх невизначеності.

Бюджетно-податкова політика є інструментом стимулювання економічного зростання, забезпечення фінансування пріоритетних напрямів розвитку суспільства, як необхідних умов ефективного виконання державою своїх функцій та подолання негативних тенденцій в економіці. Вплив певного типу бюджетно-податкової (фіскальної) політики на економічні процеси інтерпретується досить широко. Так, Дж. Кейнс фіскальну політику сприймав як найбільш дієвий спосіб державного регулювання економічного зростання, збільшення обсягу споживання, збільшення рівня зайнятості населення [76, с.65]. У відомій праці А.Лаффера фіскальна політика виступає інструментом стимулювання економічної активності економічних агентів через їх доходи та стимули до праці [78, с. 29]. У роботі В. Суторміної, В. Федосова, В. Андрущенка зазначено, що фіскальна політика має дієві інструменти впливу на відтворення сукупного суспільного продукту [54, с. 45].

М. Пасічний акцентує, що фіскальна політика є інструментом впливу на інвестиційний та споживчий попит, та має довготривалий ефект, а також слугує

механізмом забезпечення макроекономічної стабілізації, що посилюється у випадку тісної координації з монетарною політикою [83].

М. Цеслуковский, аналізуючи бюджетну політику стабілізації, що проводилася в рамках Європейського Союзу в період кризи, зосереджує увагу на оцінці ролі загального бюджету ЄС у протидії кризі (2008 року), а також внутрішніх (щодо кожної країни ЄС) джерел реалізації антикризових програм та планів відновлення в рамках ЄС [63]. Д. Зсолт робить висновок, що кризу необхідно використовувати як можливість провести бюджетні реформи (які підвищать довіру у суспільстві), оновити бюджетні правила та покращити якість формування бюджету у середньостроковому періоді [89]. Отже, зміни в бюджетній політиці у сфері формування бюджету мають забезпечити підвищення рівня фіскальної ефективності та регулюючого потенціалу бюджетної системи.

Подальший розвиток підходів щодо використання інструментарію бюджетно-податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності його впливу на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. В. Макогон, визначаючи довгострокові вектори бюджетної політики щодо формування державного бюджету у системі економічної циклічності, стверджує, що циклічність, особливо для відкритої моделі економіки, на кшталт вітчизняної, є фактором, який вносить корективи у архітектуру доходів державного бюджету на етапах рецесії та економічного відновлення, що у свою чергу здійснює вплив на загальний рівень фінансово-економічної безпеки [81].

До дискусії у наукових колах щодо напрямів трансформації бюджетно-податкової політики та дослідження шляхів досягнення макроекономічної стабілізації, необхідності переосмислення ролі публічних фінансових інститутів, посилення регуляторного впливу системи формування державного бюджету на соціально-економічний розвиток країни в умовах шоків, пандемії, війн доцільно розглянути погляди зарубіжних вчених.

М. Фара-е-Кастро, вивчивши наслідки коронавірусу в США в 2020 році, довів, що програми стабілізації ліквідності будуть більш ефективними, якщо метою фіскальної політики є стабілізація зайнятості в найбільш постраждалих галузях [68].

О. Бланчард продемонстрував, як має виглядати оптимальна політика, розглядаючи приклади фіскальної політики в дії: фіскальну консолідацію після світової фінансової кризи та поточну комбінацію фіскальної і монетарної політики США [62].

Н. Абад, Т. Ллойд-Брада, Л. Модесто фіскальні правила збалансування бюджету при наявності обов'язкових (які не можна скоротити) та змінних державних видатків (як локального інструменту стабілізації економіки) [59].

Б. Гутіс та Дж. Дегаан виявили, що фіскальні правила мають мати високий рівень бюджетної прозорості, водночас для визначення їх впливу на бюджетні коригування важливо враховувати волатильність фіскальної політики [71]. Якісний рівень державного фінансового регулювання пов'язаний із низькою волатильністю бюджетно-податкової політики, проте зростання фінансової нестабільності зумовлює високу волатильність. Разом з цим, вплив економічної нестабільності на реалізацію бюджетно-податкової політики посилюється в умовах експансійних, рецесійних та кризових процесів [60].

Питання позитивних і негативних наслідків бюджетно-податкової політики, що проводилася урядом в період становлення податкової системи країни досліджувалися М. Г. Волощук, І.І.Матьола, Т.О.Карабін та О.В. Білаш [4]. Л.Лисяк, О.Грабчук, С.Качула та Г.Щирий здійснили оцінку невизначеності динаміки податкових надходжень від справляння акцизного податку в довоєнний період (2019-2021 роки), що дало змогу прогнозувати настання періодів їх кризового зменшення, з високою збіжністю результатів незалежно від масштабу вимірювання та відповідно надати рекомендації щодо коригування фіскальної політики [79].

Наразі вітчизняні дослідники зазначають, що повномасштабна війна на території України призвела до надзвичайних викликів для фіскальної політики. І. Чугунов, В.Макогон, М.Титарчук, Т.Крикун І.Я. доводять, що фіскальна політика за таких умов спрямована на забезпечення балансу між фінансуванням найбільш важливих статей бюджету і стимулюванням відновлення економіки, відтак потребує зваженого підходу у аспекті підвищення ефективності бюджетних витрат та оцінки фіскальних ризиків у мінливому макроекономічному середовищі, важливим також є обґрунтування стратегічних пріоритетів бюджетної політики в умовах воєнного стану [65]. Радіонов Ю. окреслив пріоритети фіскальної політики в умовах воєнного стану на повоєнного відновлення економіки України [46].

Визначення цільових параметрів економічного розвитку у взаємозв'язку із параметрами фіскальних інструментів (навіть при врахуванні їх стохастичності чи поведінкових аспектів зв'язку) має низку суттєвих зауважень. Подолання таких зауважень є можливим за умови розширення системного підходу у розумінні процесів формування доходів бюджету, що й обумовлює актуальність і мету цього дослідження. Важливим є визначення напрямів трансформації бюджетно-податкової політики країни за рахунок основних податкових джерел у кризовий період економіки. Важливо визначити: основні закономірності динаміки фіскальних показників; кількість хаосу у їх динаміці; спрямованість та значущість взаємного впливу фіскальних показників як одночасно детермінованих та індетермінованих; спрямованість застосування інструментів фіскальної політики на основі отриманих результатів.

Відповідно до індетерміністської парадигми наукового мислення державні фінанси розглядаємо як підсистему/субсистему фінансової системи загалом і як елемент підсистеми/субсистеми вони мають властивості гетерархічності, емерджентності, відкритості, релятивізму. Динаміка розвитку

такої субсистеми визначається одночасно як контингентними закономірностями, так і кількістю хаосу у ній [6].

Для дослідження рівня невизначеності використано дані щодо формування доходів Зведеного бюджету України за щомісячними статистичними даними. Зокрема, використано показники: обсяг доходів зведеного бюджету (consolidated budget revenues, CBR); обсяг податкових надходжень (tax revenues, TR); обсяг надходжень від податку на прибуток підприємств (tax revenues from corporate income, TR_{ci}); обсяг надходжень від податку на доходи фізичних осіб (tax revenues from personal income, TR_{pi}); обсяг надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги (tax revenues from on goods and services, TR_{gs}); обсяг надходжень від місцевих податків та зборів (tax revenues from local taxes and fees, TR_{lf}); обсяг надходжень від інших податків та зборів (tax revenues from other taxes and levies, TR_o); обсяг неподаткових надходжень (non-tax receipts, NTR); обсяг надходжень у цільові фонди (receipts to trust funds, RTF); обсяг надходжень від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій (external receipts, ER). Усі показники взято у щомісячному розрізі за періоди 2011–2020 рр. та 2011–2023 рр. [9]. Первинно дослідження проводилось за період 2011–2020 рр., завданням було виявлення специфічних закономірностей динаміки фінансових показників, їх збіжності чи відмінностей та міри невизначеності цих закономірностей. Однак, у процесі практично завершення підготовки матеріалів, спостереження дали значну кількість матеріалу щодо викривлення виявлених закономірностей та змін у рівні невизначеності фінансових процесів. Тому результати представлено у двох часових діапазонах: за даними 2011–2020 рр. та 2011–2023 рр. У часовому діапазоні 2011–2023 рр. тенденції динаміки фінансових показників є властивими «природному» розвитку економіки. Часовий діапазон 2011–2023 рр. характеризує розвиток із суттєвим впливом деструктивних факторів – продовження пандемії COVID-19 (2021 р.)

та широкомасштабна війна російської федерації проти України (2022 р.). Системні загрози 2021–2023 рр. повинні були призвести (і призвели) до трансформації державних фінансів України у контексті трансформації національної економіки в цілому. Одночасно проводити аналіз відокремлено за періоди 2011–2020 рр. та 2021–2023 рр. не мало сенсу, оскільки це означало б порушення наступництва станів системи в її еволюційному розвитку. Виокремлення періоду 2022–2023 рр. у окремий часовий діапазон для проведення дослідження є доцільним тільки для оцінки трансформації тенденцій динаміки бюджетно-податкових показників, однак оцінка рівня невизначеності тільки за цей період не є можливою з огляду на недостатність даних.

Початковим етапом дослідження стало виявлення існування певної часової закономірності їх динаміки з якомога більшою точністю (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Опис ліній теоретичного наближення динаміки фіскальних показників

Група даних	Опис лінії теоретичного наближення	Циклічність		Похибка наближення
		наявність	довжина циклу, місяців	
Обсяг доходів зведеного бюджету, CBR				
за даними 2011–2020 рр.	$CBR(t,t') = 14947 + 861 \cdot t + 2428 \cdot \cos(t') - 6368 \cdot \sin(t')$	+	6	0,0000
за даними 2011–2023 рр.	$CBR(t,t') = -5712 + 1283 \cdot t + 71,29 \cdot \cos(t') - 6899 \cdot \sin(t')$	+	36	$4,19 \cdot 10^{-16}$
Обсяг податкових надходжень, TR				
за даними 2011–2020 рр.	$TR(t,t') = 11521 + 718 \cdot t + 4203 \cdot \cos(t') - 4118 \cdot \sin(t')$	+	4	0,00001
за даними 2011–2023 рр.	$TR(t,t') = -37724 + 1690 \cdot t + 5547 \cdot \cos(t') - 14697 \cdot \sin(t')$	+	36	$2,32 \cdot 10^{-12}$
Обсяг надходжень від податку на прибуток підприємств, TR_{ci}				
за даними 2011–2020 рр.	$TR_{ci}(t,t') = 2507 + 57,8 \cdot t + 113,45 \cdot \cos(t') + 921,3 \cdot \sin(t')$	+	12	0,00092
за даними 2011–2023 рр.	$TR_{ci}(t,t') = 1804 + 74 \cdot t + 1007 \cdot \cos(t') - 2567 \cdot \sin(t')$	+	36	$6,7 \cdot 10^{-5}$
Обсяг надходжень від податку на доходи фізичних осіб, TR_{pi}				

за даними 2011–2020 рр.	$TR_{pi}(t, t') = 357,5 + 200,7 \cdot t + 383 \cdot \cos(t') - 936 \cdot \sin(t')$	+	12	$1,45 \cdot 10^{-13}$
за даними 2011–2023 рр.	$TR_{pi}(t, t') = -2175 + 254 \cdot t + 1621 \cdot \cos(t') - 305 \cdot \sin(t')$	+	36	$1,085 \cdot 10^{-13}$
Обсяг надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги, TR_{gs}				
за даними 2011–2020 рр.	$TR_{gs}(t, t') = 5665 + 359 \cdot t + 129,5 \cdot \cos(t') - 1659 \cdot \sin(t')$	+	6	0,00000
за даними 2011–2023 рр.	$TR_{gs}(t, t') = 5012 + 374 \cdot t + 1152 \cdot \cos(t') + 21 \cdot \sin(t')$	+	36	$4,8 \cdot 10^{-14}$
Обсяг надходжень від місцевих податків та зборів, TR_{lf}				
за даними 2011–2020 рр.	$TR_{lf}(t, t') = -975 + 65 \cdot t + 105,66 \cdot \cos(t') - 392 \cdot \sin(t')$	+	12	$1,65 \cdot 10^{-13}$
за даними 2011–2023 рр.	$TR_{lf}(t, t') = -3805 + 120 \cdot t - 1081 \cdot \cos(t') - 698 \cdot \sin(t')$	+	36	$5,1 \cdot 10^{-14}$
Обсяг надходжень від інших податків та зборів, TR_o				
за даними 2011–2020 рр.	$TR_o(t, t') = 414,46 - 3,26 \cdot \cos(t') - 3,27 \cdot \sin(t')$	+	12	0,316
за даними 2011–2023 рр.	$TR_o(t, t') = 421 + 0,155 \cdot t - 290 \cdot \cos(t') - 501 \cdot \sin(t')$	+	36	0,062
Обсяг неподаткових надходжень, NTR				
за даними 2011–2020 рр.	$NTR(t, t') = 3037 + 138 \cdot t - 2541 \cdot \cos(t') + 550 \cdot \sin(t')$	+	12	0,00001
за даними 2011–2023 рр.	$NTR(t, t') = -6358 + 323 \cdot t + 7702 \cdot \cos(t') - 675 \cdot \sin(t')$	+	36	0,0000
Обсяг надходжень у цільові фонди, RTF				
за даними 2011–2020 рр.	$RTF(t, t') = 106,8 + 3,6 \cdot t + 494,7 \cdot \cos(t') - 165,8 \cdot \sin(t')$	+	12	0,00000
за даними 2011–2023 рр.	$RTF(t, t') = 67 - 0,05 \cdot t - 2,5 \cdot \cos(t') - 9,3 \cdot \sin(t')$	+	36	$1,47 \cdot 10^{-13}$
Обсяг надходжень від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій, ER				
за даними 2011–2020 рр.	$ER(t, t') = 134,9 + 0,42 \cdot t + 21,7 \cdot \cos(t') - 99,6 \cdot \sin(t')$	+	12	$9,19 \cdot 10^{-14}$
за даними 2011–2023 рр.	$ER(t, t') = -9140 + 192 \cdot t + 2133 \cdot \cos(t') + 529 \cdot \sin(t')$	+	36	$6,66 \cdot 10^{-14}$

Примітка. Розраховано автором.

З високим рівнем достовірності підтверджено існування річної циклічності майже для всіх описаних фінансових показників. В наведених

нижче рівняннях змінна t відповідає лінійній нумерації часових інтервалів, змінна t' – періодичній нумерації. Похибка наближення, визначена за результатами дисперсійного аналізу, не перевищує 1,5 %. Використання інших форм наближення не дало змогу описати лінії динаміки із достовірністю, що перевищує 90 %.

Динаміка фіскальних характеристик є циклічною, що підтверджується з набагато вищим рівнем достовірності. Однак довжина циклу не є стабільною для періоду 2011–2020 рр., спостерігається існування циклів різної довжини. Подібні відмінності у довжині циклів визначаються існуванням розбіжності у фазах коливань фіскальних показників. Співпадіння за фазами коливань спостерігаються для обсягу надходжень до зведеного бюджету, обсягу податкових надходжень, обсягу надходжень від податку на доходи фізичних осіб, обсягу надходжень від місцевих податків та зборів, обсягу надходжень у цільові фонди. Інші показники мають фазову специфіку циклічних коливань. Подібне явище засвідчує контингентність закономірностей динаміки фіскальних характеристик, причиною якої, швидше за все, є різnorodність процесів формування бюджетних доходів. Попередні результати дослідження динаміки за період 2011–2022 рр., опубліковані у роботі Л.Лисяк, Т.Терещенко, С.Качула, О.Грабчук та Г.Лебідь [80], засвідчили розширення довжини циклів за всіма показниками, однак це розширення було нерівномірним. У 2023 році тенденції трансформувались таким чином, що довжина циклів динаміки з достатньо високим рівнем достовірності стала однаковою (36 місяців), що може бути ознакою стабілізації стану системи державних доходів. Подібна стабілізація можлива у двох випадках: коли система стійко увійшла у стан стагнації чи коли на стадії економічного зростання застосовується ефективна політика антициклічного регулювання.

Інші відмінності закономірностей динаміки за діапазонами даних 2011–2020 рр., 2011–2022 рр., 2020–2023 рр. є наступними:

– при розширенні діапазону зазвичай зменшується початковий рівень фіскального показника (a_0). Рівень його зменшення складає: для обсягу доходів Зведеного бюджету – 63 % (за період 2011–2022 рр.), 38,2 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу податкових надходжень – 21 % (за період 2011–2022 рр.), 327,4 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу надходжень від податку на прибуток – 24,22 % (за період 2011–2022 рр.), 28,04 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу надходжень від податку на доходи фізичних осіб – 295 % (за період 2011–2022 рр.), 608,39 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги – 0,1 % (за період 2011–2022 рр.), 11,52 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу надходжень від місцевих податків та зборів – 13,12 % (за період 2011–2022 рр.), 190,2 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу неподаткових надходжень – 33,55 % (за період 2011–2022 рр.), 209,35 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу надходжень у цільові фонди – 36,6 % (за період 2011–2022 рр.), 37,26 % (за період 2011–2023 рр.); для обсягу надходжень від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій – 4656 % (за період 2011–2022 рр.), 5875,53 % (за період 2011–2023 рр.);

– для всіх фіскальних характеристик характерним є переважно пришвидшення лінійних темпів зростання порівняно з їх початковими значеннями. Так, для обсягу доходів зведеного бюджету такі темпи зростання складають 5,7 % (2011–2020 рр.), 19,40 % (2011–2022 рр.) та 26,7 % (2011–2023 рр.), для обсягу податкових надходжень – 6,2 % (2011–2020 рр.), 8,48 % (2011–2022 рр.) та 12,96 % (2011–2023 рр.), для обсягу надходжень від податку на прибуток підприємств – 2,3 % (2011–2020 рр.) та 3,78 % (2011–2022 рр.) та 6,91 % (2011–2023 рр.), для обсягу надходжень від податку на доходи фізичних осіб – 56,2 % (2011–2020 рр.), 20,9 % (2011–2022 рр.) та 38,66 % (2011–2023 рр.), для обсягу надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги – 6,3 % (2011–2020 рр.), 6,38 % (2011–2022 рр.) та 7,69 % (2011–2023 рр.), для

обсягу надходжень від місцевих податків та зборів – 6,6 %(2011–2020 рр.), 7,32 % (2011–2022 рр.) та 14,76 % (2011–2023 рр.), для обсягу неподаткових надходжень – 4,5 %(2011–2020 рр.), 7,81 % (2011–2022 рр.) та 18,9 % (2011–2023 рр.), для обсягу надходжень у цільові фонди – 3,5 %(2011–2020 рр.), 0,1 % (2011–2022 рр.) та 9,3 % (2011–2023 рр.). Цікавим результатом дослідження є той факт, що закономірно визначене зовнішнє фінансування порівняно із загальним обсягом доходів зведеного бюджету складає лише 6,48 %. В той же час діапазон циклічних коливань для фіскальних характеристик складає не менш як 64 % від їх закономірно визначеної величини;

– змінюються характеристики циклів динаміки для кожного фіскального показника. Суттєво зростає довжина циклу та діапазон циклічних коливань. У період 2021–2022 рр. в окремих випадках спостерігається затухання циклічних коливань, що є характерним для синергетичної системи, в якій припиняється аутопоезис. Особливо яскраво затухання циклічних коливань спостерігається для обсягу надходжень від податку на прибуток підприємств. В свою чергу, динаміка фіскальних показників, пов'язаних із споживанням та функціонуванням субсистем, є більш стабільною. Трансформація тенденцій бюджетно-податкових показників, яка розпочалася у 2021–2022рр. продовжилась у 2023 р. Збільшився розмах коливань показників, вирівнюється довжина циклу стає рівною 36 місяців. Зважаючи на те, що у періоді 2011-2022 довжина циклу була різною, а у 2023 р. стабілізувалась, констатуємо стабілізацію бюджетно-податкових процесів. Можна висунути гіпотезу, що деструктивні процеси 2021–2022 рр. максимально проявляють себе (або є близькими до нього) у 2023 році. Підтвердити чи спростувати таку гіпотезу може дослідження рівня невизначеності.

На будь-яку економічну характеристику значний вплив спричиняють і випадкові коливання, так званий «білий шум». Для вимірювання невизначеності використано ентропію та виробництво ентропії. Зазначимо, що визначення ентропії має сенс тільки за припущення, що процес є повністю

випадковим. У даному дослідженні вважаємо, що процес формування фіскальних показників є одночасно і закономірним, і випадковим. Відмінності у закономірностях динаміки, значний діапазон циклічних коливань визначають значно більшу змінність фіскальних характеристик у діапазоні 2011–2020 рр., ніж у діапазоні 2020–2023 рр. Ми припустили суттєве зростання нестабільності у процесах формування доходів бюджету у період 2021–2022 рр., що також підтвердилось за результатами дослідження за період 2011–2023 рр.

Результати оцінки рівня невизначеності фіскальних показників (*табл. 2.2*) за період 2011–2020 рр. суттєво відрізняються від таких результатів за період 2011–2023 рр., при цьому зміни є принциповими, хоча довжина вибірки при цьому змінилась на 25 %. Зокрема ентропія динаміки фіскальних показників, виміряна за інтервалом 2011–2020 рр. є значно вищою від ентропії динаміки фіскальних показників, виміряних за даними 2011–2023 рр. Зазначене засвідчує, що процеси формування доходів бюджету в інтервалі 2011–2020 рр. були менш визначеними, ніж у період 2011–2022 рр., підлягають значно більшому впливу випадкових факторів. У період 2011–2022 рр. за фіскальними показниками спостерігається як дисипація, так і зростання ентропії – виробництво ентропії за обсягом надходжень від податку на доходи фізичних осіб та обсягу надходжень у цільові фонди є додатнім. Аналіз рівня невизначеності фіскальних показників за період 2011–2020 рр. засвідчує, що процеси формування бюджетних доходів пройшли пік кризи та мали ознаки невпевненого зростання, проте за період 2020–2022 рр. дисипація фіскальних показників зросла настільки, що можна стверджувати входження у стагнацію. 2023 рік характеризується стрімким зменшенням ентропії за більшістю показників, однак кількість хаосу у надходженнях ще є значною.

Таблиця 2.2

Загальна характеристика рівня невизначеності фіскальних показників

Показник	Часовий інтервал	Ентропія динаміки		Середньорічна ентропія		Середньорічне виробництво ентропії	
		за емпіричними даними	за відхиленнями від ліній теоретичного наближення динаміки	за емпіричними даними	за відхиленнями від ліній теоретичного наближення динаміки	за емпіричними даними	за відхиленнями від ліній теоретичного наближення динаміки
CBR	2011–2020	2,9263	2,6798	4,6301	4,1763	-0,3001	-0,0502
	2011–2023	2,4085	2,0111	5,1095	5,6500	-0,3648	-0,0848
TR	2011–2020	2,8034	2,6803	4,8555	5,0314	-0,2733	-0,0516
	2011–2023	0,3685	0,9084	0,5640	3,6205	0,0077	-0,1953
TR_{ci}	2011–2020	2,2689	2,8236	4,7707	4,8515	-0,1456	-0,1050
	2011–2023	2,0580	2,3377	4,3853	4,5888	-0,0374	-0,0824
TR_{pi}	2011–2020	2,7844	2,8740	4,7523	4,7560	-0,3421	0,1343
	2011–2023	2,6363	2,3207	4,8931	5,5875	-0,3139	0,0639
TR_{gs}	2011–2020	2,8290	2,8522	4,7182	4,8061	-0,3502	-0,0818
	2011–2023	3,0382	2,4591	4,3498	5,6109	-0,2411	-0,0171
TR_{lf}	2011–2020	2,7902	3,1824	4,6457	4,2487	-0,3408	-0,1300
	2011–2023	0,5123	0,9525	1,1962	4,2885	0,0087	-0,2255
TR_o	2011–2020	2,6559	2,6447	4,8849	4,9218	0,0038	-0,0231
	2011–2023	2,5784	2,1509	4,8275	4,6482	0,1069	0,1960
NTR	2011–2020	1,5578	1,8655	5,3477	5,7316	-0,1149	-0,2062
	2011–2023	1,1263	1,7807	2,8788	5,6817	-0,1010	-0,1298
RTF	2011–2020	2,4748	2,5450	4,6391	5,1687	0,1141	0,1232
	2011–2023	2,5016	2,4657	5,3059	5,3738	0,1354	0,1673
ER	2011–2020	1,8394	2,0966	4,2477	4,4033	-0,0333	-0,0254
	2011–2023	0,7322	1,6871	1,7898	5,9402	0,0574	-0,0078

Примітка. Розраховано автором

За фіскальними показниками рівень дисипації є набагато вищим, ніж за доходами Зведеного бюджету. Причиною швидше за все є те, що у період 2023 р. за фіскальними показниками виникла значна асиметрія щільності імовірності емпіричних даних, що обумовило зниження ентропії до мінімальних історичних даних. Так для обсягу податкових надходжень, обсягу

надходжень за місцевими податками та зборами, обсягу неподаткових надходжень ентропія динаміки є меншою або близькою 1, що засвідчує високу визначеність процесу формування цих надходжень. Виробництво ентропії для багатьох показників досягло нуля. За відхиленнями від лінії теоретичної динаміки для проаналізованих показників спостерігається вищий рівень ентропії, ніж для емпіричних даних.

Цікавим є спостереження, що виробництво ентропії, виміряне на часовому інтервалі 2011–2023 рр., зафіксовано на мінімальних значеннях майже за всіма фіскальними показниками – приблизно у діапазоні $-0,07 - +0,07$ одиниць. Подібне явище засвідчує наближення податкової системи у 2021–2023 рр. до стану стагнації, тоді як у 2011–2020 рр. спостерігалось значне від’ємне виробництво ентропії.

Результати дослідження дають змогу констатувати, що у 2020–2022 рр. відбувалась посилена дисипація системи централізованих фондів фінансових ресурсів держави (причому ентропія фіскальних показників зменшувалась більш прискорено, ніж ентропія інших надходжень до Зведеного бюджету). У 2023 р. за окремими фіскальними показниками можна констатувати стан стагнації, виробництво ентропії досягло нуля або було близьким до нього (обсяг податкових надходжень, обсяг надходжень від податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб, місцевими податками). Звісно, будь-яка система може перебувати у стані стагнації невизначено довго, але зважаючи на циклічність динаміки економічних процесів, можна сподіватись у 2024 році на зростання ентропії за фіскальними показниками та вихід із стану стагнації.

Незважаючи на те, що переважно ентропія емпіричних значень фіскальних показників сформована ентропією відхилень від ліній теоретичного наближення, рівень невизначеності їх динаміки суттєво відрізняється за даними 2011–2020 та 2011–2023 рр. (рис. 2.1).

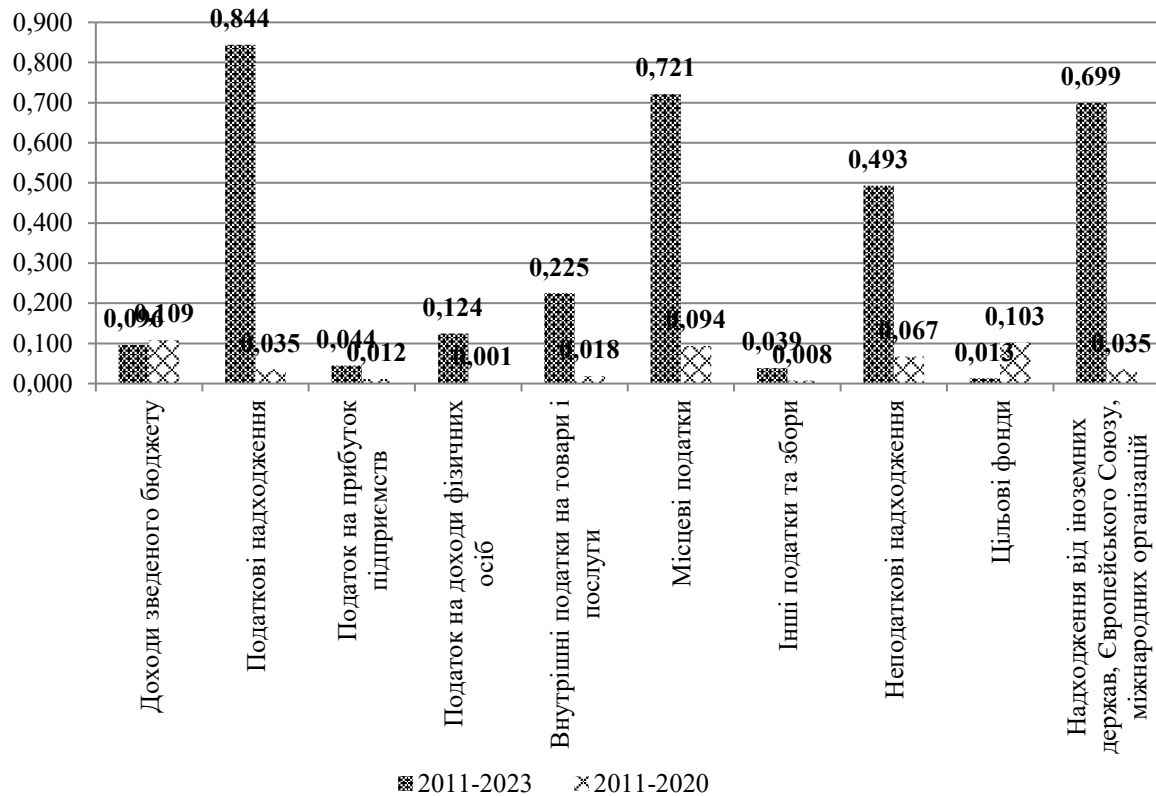

Рис. 2.1. Рівень невизначеності динаміки фіскальних показників

(Складено автором)

Невизначеність динаміки суттєво зросла для всіх фіскальних показників, змінилось і їх групування за рівнем невизначеності (табл. 2.3). Зокрема, наповнення групи фіскальних показників з високим рівнем невизначеності стало більш об'ємним.

Індукування невизначеності у процесах формування доходів бюджету ілюструють системи взаємозв'язків між ентропіями (рис. 2.2, рис. 2.3) та виробництвами ентропії (рис. 2.4, рис. 2.5) фіскальних показників.

Таблиця 2.3

Групування фіскальних показників за рівнем невизначеності

Рівень невизначеності	2011–2020 рр.	2011–2022 рр.	2011–2023 рр.
Мінімальний $H_D < 0,01$	податок на доходи фізичних осіб, інші податки та збори	неподаткові надходження	-
Середній $0,01 < H_D < 0,1$	податкові надходження за всіма видами податків, податок на прибуток підприємств, внутрішні податки на товари і послуги, місцеві податки, неподаткові надходження, надходження від іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій	податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки, інші податки та збори, надходження у цільові фонди, надходження від іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій	надходження у цільові фонди
Високий $H_D > 0,1$	доходи Зведеного бюджету, надходження у цільові фонди	доходи Зведеного бюджету, податкові надходження за всіма видами податків, податок на прибуток підприємств, внутрішні податки на товари і послуги	доходи Зведеного бюджету, податкові надходження за всіма видами податків, податок на прибуток підприємств, внутрішні податки на товари і послуги, неподаткові надходження, податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки, інші податки та збори, надходження від іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій

Джерело: складено автором

Як помітно, система взаємозв'язків між ентропіями показників та виробництвом ентропій змінилась, хоча ці зміни і важко назвати принциповими. Так, посилився взаємозв'язок між ентропіями доходів Зведеного бюджету та неподаткових надходжень, податкових надходжень та неподаткових надходжень, виникли взаємозв'язки між ентропіями надходжень від іноземних держав та податковими надходженнями, ентропіями надходжень

від іноземних держав та неподатковими надходженнями, послабився зв'язок між надходженнями від внутрішніх податків на товари та послуги та податковими надходженнями. В цілому, структура взаємозв'язків між ентропіями емпіричних даних залишилась сталою.

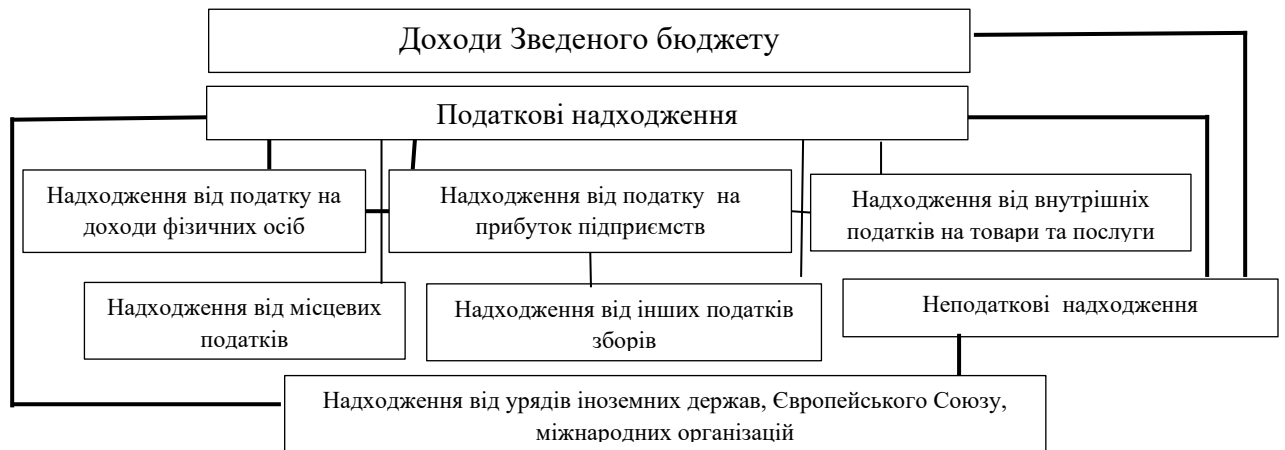

Система взаємозв'язків між ентропіями емпіричних даних фінансових показників

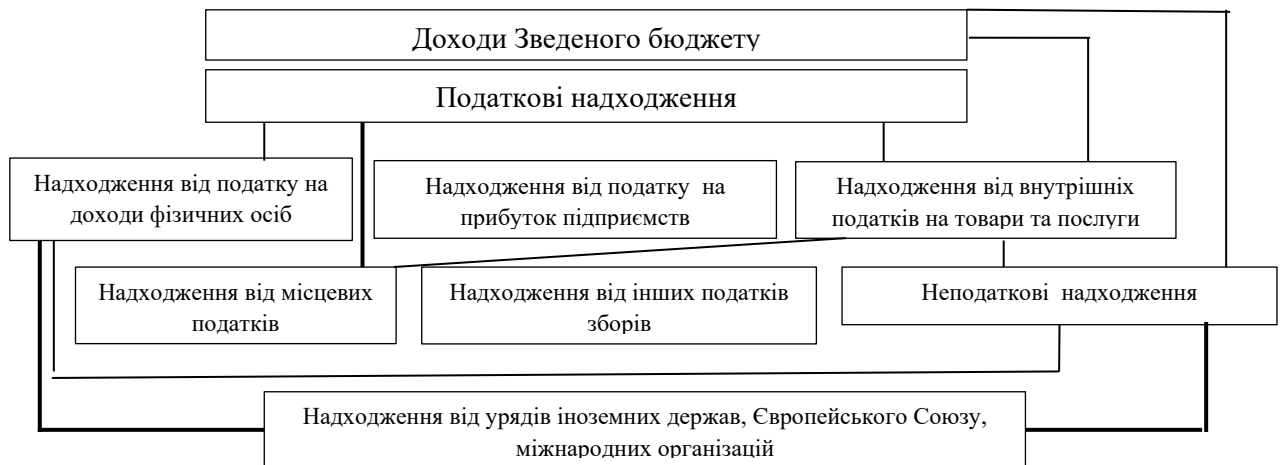

Система взаємозв'язків між ентропіями відхилень від ліній теоретичного наближення динаміки фінансових показників

Рис. 2.2. Система взаємозв'язків між ентропіями фінансових показників за період 2011–2020 рр. (складено автором)

Система взаємозв'язків між ентропіями емпіричних даних фінансових показників

Система взаємозв'язків між ентропіями відхилень від ліній теоретичного наближення динаміки фінансових показників

Рис. 2.3. Система взаємозв'язків між ентропіями фінансових показників за період 2011–2023 рр. (Складено автором).

При цьому принципово змінилась система взаємозв'язків між ентропіями відхилень від ліній теоретичного наближення динаміки фінансових показників. Виникли щільні взаємозв'язки між ентропіями відхилень від ліній теоретичного наближення динаміки надходжень від іноземних держав та податку на доходи фізичних осіб, між ентропіями відхилень від ліній теоретичного наближення динаміки надходжень від іноземних держав та неподаткових надходжень. Всі інші зв'язки або зникли, або стали менш щільними.

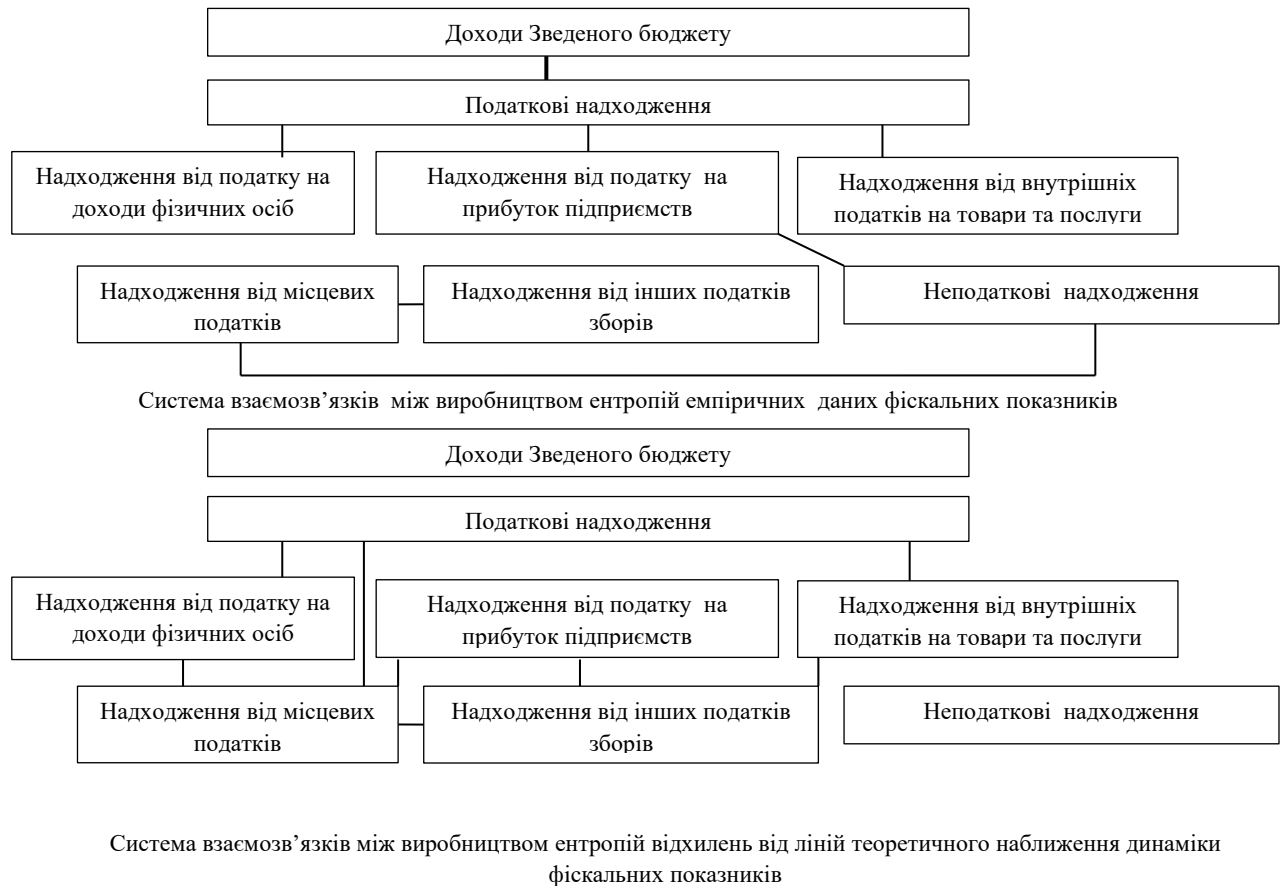

Рис. 2.4. Система взаємозв'язків між виробництвом ентропій фіскальних показників за період 2011–2020 рр.

Примітка: Складено автором)

Встановлені зв'язки засвідчують, що джерела генерації невизначеності у системі доходів Зведеного бюджету у 2023 р. не змінились, однак з'явився новий фактор – надходження від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій.

Наведені системи взаємозв'язків між ентропіями/виробництвами ентропій фіскальних показників та їх залишків ілюструють класичне розуміння механізму формування доходів бюджету та виникнення чи індукцію невизначеності у ньому. Зокрема існує зв'язок між індукцією невизначеності у системі фіскальних показників типу:

$$\begin{array}{ccccc}
 TR_{lf} & TR_o & & & \\
 \uparrow & & & & \\
 TR_{ci} & \rightarrow & TR & \rightarrow & CBR \\
 TR_{gs} & \rightarrow & \updownarrow & & \uparrow \\
 & & TR_{pi} & & NTR
 \end{array}$$

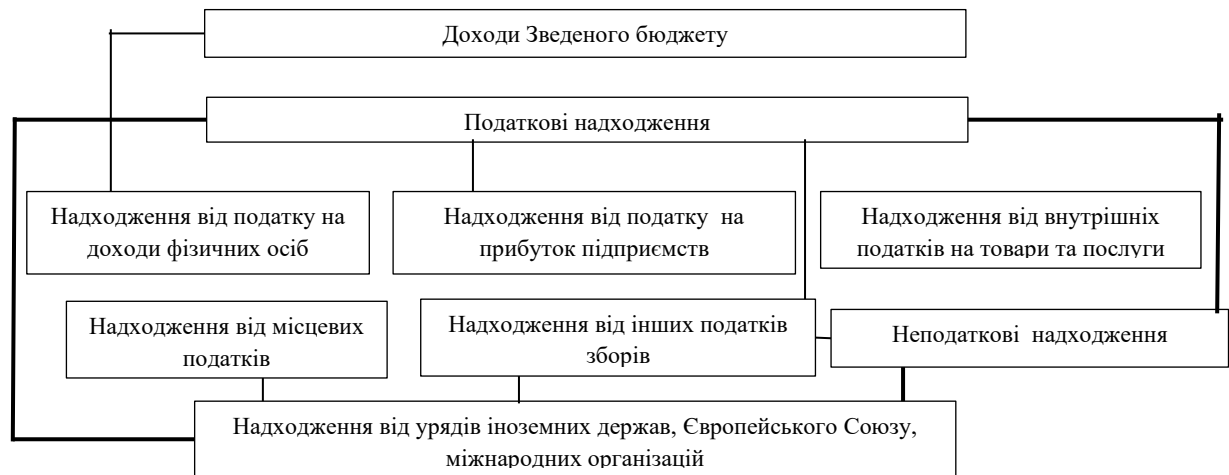
де джерелом виникнення невизначеності у системі фіскальних показників є податкові надходження від податку на прибуток підприємств (TR_{ci}) та від внутрішніх податків та зборів на товари та послуги (TR_{gs}). Невизначеність останніх впливає на невизначеність податкових надходжень від податку на доходи фізичних осіб (TR_{pi}). Комплекс взаємно індукованих невизначеностей TR_{ci} , TR_{gs} , TR_{pi} визначає випадкові коливання податкових надходжень в цілому (TR), а через них – доходів зведеного бюджету (CBR). Певну роль у формуванні невизначеності доходів зведеного бюджету відіграють випадкові коливання неподаткових надходжень (NTR). Цікавим є те, що невизначеність надходжень від місцевих податків (TR_{lf}) та від інших податків та зборів (TR_o) визначається невизначеністю надходжень від податку на прибуток підприємств.

Отримані результати засвідчують, що джерелом виникнення невизначеності у системі фіскальних показників у період 2011–2022 рр. був процес формування доданої вартості та її оподаткування на стадії розподілу.

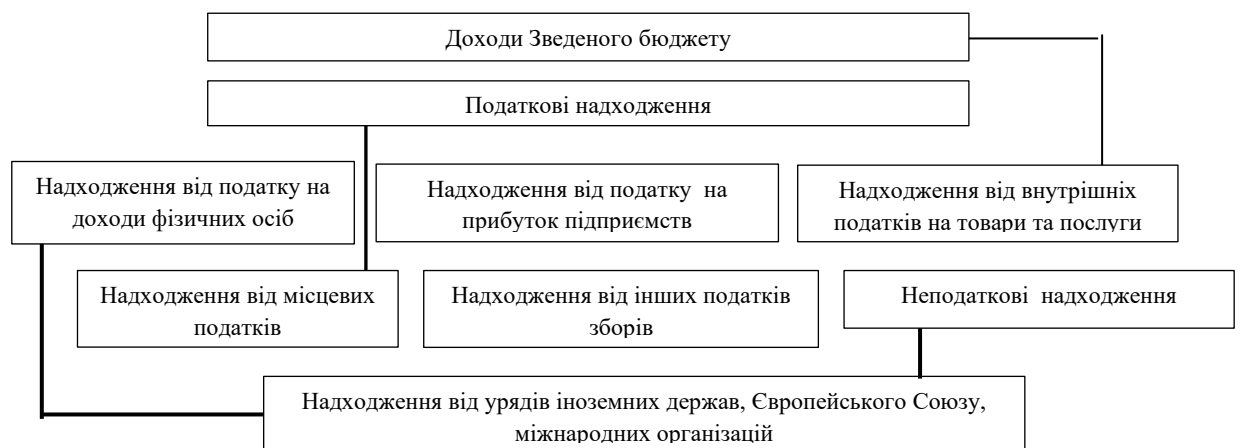
У 2023 р. додається нове джерело невизначеності у системі державних доходів – надходження від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій. Однак ентропія надходження міжнародних допомог виступає у цьому разі як спосіб додавання ентропії у систему державних доходів, забезпечуючи її мінімальний рівень.

Оскільки дисипація у цьому процесі була значною у 2021–2022 рр., в цей же період руйнування або трансформація системи формування доходів бюджету досягає свого максимуму. У 2023 р. ентропія за системою показників суттєво зменшується, або навіть стабілізується, що також засвідчує входження системи доходів Зведеного бюджету у стан стагнації. Лаг дії у індукуванні

невизначеності у системі $TR_{ci} \rightarrow TR$ складає 9 місяців, отже, досягти стійкого економічного зростання за рахунок використання фіскальних інструментів можливо саме за цей період часу.

Система взаємозв'язків між виробництвом ентропії емпіричних даних фіскальних показників

Система взаємозв'язків між виробництвом ентропії відхилень від ліній теоретичного наближення динаміки фіскальних показників

Рис. 2.5. Система взаємозв'язків між виробництвом ентропії фіскальних показників за період 2011–2023 рр.

Примітка. Складено автором.

Основним важелем для забезпечення додатного виробництва ентропії має стати податок на прибуток підприємств, додатковим – податок на додану вартість, який через лаг у 4 місяці забезпечить приріст ентропії у надходженнях від податку на доходи фізичних осіб, а через 6 – через зв'язок $TR_{gs} \rightarrow TR$ –

зростання обсягу податкових надходжень. Ентропія у зв'язку $TR_{pi} \rightarrow TR$ може за період 4 місяці пришвидшити індукцію невизначеності або сповільнити її в залежності від спрямування фіскальної політики у оподаткуванні доходів фізичних осіб.

Явно вираженим періодом дисипації у процесах формування бюджетних доходів був період 04. 2016 – 07. 2017. Однак у 2021–2023 рр. внаслідок дії системних небезпек відбулась різка дисипація системи державних фінансів, що визначила її перебування у стані стагнації.

Таким чином, оцінка закономірностей динаміки основних фіскальних характеристик (обсяг доходів зведеного бюджету; обсяг податкових надходжень, обсяг надходжень від податку на прибуток підприємств, обсяг надходжень від податку на доходи фізичних осіб, обсяг надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги, обсяг надходжень від місцевих податків та зборів, обсяг надходжень від інших податків та зборів, обсяг неподаткових надходжень, обсяг надходжень у цільові, обсяг надходжень від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій), навпаки, спостерігаються суттєві відмінності у загальних закономірностях динаміки із значним діапазоном коливань. Можна констатувати повну трансформацію закономірностей динаміки обсягу надходжень від урядів іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій, суттєві перетворення динаміки фіскальних показників, пов'язаних із реальним сектором економіки та незначні трансформації фіскальних показників, пов'язаних із споживанням. Відтак, стабільність функціонування національної економіки України та державних фінансів забезпечується нині зовнішнім фінансуванням та активним споживанням.

Невизначеність динаміки фіскальних показників визначається впливом кризових факторів, а вже потім – невизначеністю «білого шуму» їх випадкових відхилень від ліній циклічної динаміки. Групування фіскальних показників за рівнем невизначеності за даними періоду 2011–2020 рр. було наступним:

показники з мінімальним рівнем невизначеності динаміки (податок на доходи фізичних осіб, інші податки та збори); із середнім рівнем невизначеності динаміки (податкові надходження за всіма видами податків, податок на прибуток підприємств, внутрішні податки на товари і послуги, місцеві податки, неподаткові надходження, надходження від іноземних держав, Європейського Союзу, міжнародних організацій); із високим рівнем невизначеності динаміки (доходи Зведеного бюджету, надходження у цільові фонди). Вимірювання невизначеності динаміки цієї ж групи показників у період 2011–2023 рр. засвідчило суттєве збільшення групи показників з високим рівнем невизначеності за рахунок груп із низьким та середнім рівнем.

Оцінка виробництва ентропії фіскальних показників дала змогу визначити два періоди дисипації (04. 2016 – 07. 2017) та (01.2021 – 12.2023), причому дисипація системи доходів Зведеного бюджету України у період (01.2021 – 12.2023), призвела до їх входження у стан стагнації. Джерелом індукування невизначеності у формуванні доходів бюджету є надходження від податку на прибуток підприємств та надходження від внутрішніх податків та зборів на товари та послуги, що екстраполюється на всі податкові надходження та доходи Зведеного бюджету. Оскільки нині система державних фінансів знаходиться у стані стагнації, що підтверджує практично нульове виробництво ентропії за переважною більшістю фіскальних показників, то основним завданням є наразі стимулювання її додатного виробництва. Особливості генерації ентропії у системі зв'язків між фіскальними показниками дали змогу запропонувати напрями подолання кризових явищ при формуванні доходів бюджету, обумовлені необхідністю стимулювати виробництво ентропій. Для фіскальної політики доцільною є зміна вектору з рестрикційної на дискреційну. Основні інструменти повинні полягати у зменшенні оподаткування прибутку підприємств та вартості товарів та послуг. Доцільним також є значне збільшення державних витрат та стимулювання попиту. У разі, якщо таке стимулювання не буде здійснене, то при виникненні негативного «чорного

лебеда» високо імовірним буде руйнування системи державних фінансів у цілому. Очікуваний ефект стимулювання виробництва ентропії при формуванні доходів бюджету реалізується протягом перших 9 місяців після їх впровадження.

Отримані результати можуть мати практичне значення для реалізації заходів бюджетно-податкової політики для забезпечення зростання доходів бюджету у кризовий та посткризовий періоди, зокрема від справляння податку на прибуток суб'єктів господарювання та запобіганні системних деструктивних явищ.

2.2. Етапи розвитку бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення

Звуження бази оподаткування внаслідок війни на території країни (у тому числі і скорочення частки податку на прибуток підприємств у структурі податкових надходжень бюджету) відбувається, крім інших факторів, через зростання випадків ухилення від оподаткування, що потребує виокремлення послідовних етапів розвитку регулюючих впливів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення з метою подальшого розвитку та удосконалення її інструментарію. Важливо відслідковувати процеси розвитку інструментів бюджетно-податкової політики в Україні, спрямованих на мінімізацію втрат доходів бюджету внаслідок трансфертного ціноутворення.

Наразі відбувається зменшення обсягів надходжень до Державного бюджету України як через звуження бази оподаткування внаслідок війни на території країни (також скорочується частка податку на прибуток підприємств у структурі податкових надходжень зведеного бюджету [3] через зростання випадків ухилення від оподаткування, що потребує удосконалення регулюючих коректив бюджетно-податкової політики.

Враховуючи, що проектування/формування та реалізація регулятивного інструментарію бюджетної політики відбувається в певних інституційних умовах, які в процесі здійснення фінансово-економічних трансформацій є доволі динамічними [18], а за критичних станів економіки, зокрема в умовах пандемій, війни – надзвичайно динамічними, насамперед - у частині формальної складової. Відповідно це передбачає врахування сукупності інституційних засад та застосування бюджетних механізмів адаптивного характеру, що у свою чергу сприятиме більш результативному формуванню бюджетних ресурсів, підвищенню ефективності бюджетного планування, виконання бюджетних програм відповідно до пріоритетних напрямів розвитку економіки та соціальної сфери залежно від змін соціально-економічного стану країни в результаті впливу екзогенних і ендегенних викликів і загроз.

Перші заходи бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення впроваджувалися в Україні впродовж 1994-2010 років і носили характер точкового (безсистемного) процесу, відображаючи початковий процес становлення інституту трансфертного ціноутворення. Посилення уваги до регулювання трансфертного ціноутворення в Україні відбулося з 2013 року і більш системно охоплювало і встановлювало правила/вимоги щодо нього, закріплені у Податковому кодексі України. У цей період впроваджено ряд законодавчих новацій щодо трансфертного ціноутворення, які мали сприяти посиленню результативності та дієвості регуляторної функції бюджетно-податкової політики. Так, внесені зміни до Податкового кодексу України: для цілей податкового контролю за трансфертним ціноутворенням визначено поняття пов'язаності осіб; збільшено терміни подання звіту про контрольовані операції, здійснені в 2013 році (до 1.10.2014 р.), змінено норми застосування штрафних санкцій за порушення правил трансфертного ціноутворення; в національне законодавство введено поняття/принцип «витягнутої руки», яке вимагає враховувати як ціну операції, так й інші фінансові та комерційні умови, які впливають на обсяг оподатковуваного прибутку платника; продовжено

строки давності та їх застосування з 1095 до 2555 днів у разі проведення перевірки операції (табл.2.4).

Таблиця 2.4

**Основні законодавчі зміни розвитку бюджетно-податкової політики
регулювання трансфертного ціноутворення в Україні (2013-2014 рр.)**

Зміни щодо бюджетно-податкового регулювання у сфері трансфертного ціноутворення	Підстави (Закони України)
Визначення пов'язаності осіб для податкових цілей за трансфертним ціноутворенням	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення: Закон України від 04.07.2013 №408-VII
Продовжено подання звіту про контрольовані операції, проведені в 2013 р. та змінено норми щодо застосування штрафних санкцій за порушення норм з трансфертного ціноутворення.	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення трансфертного ціноутворення: Закон України від 13.05.2014 №1260-VII
Встановлено, що відокремлені підрозділи (юридичні особи) та фізичні особи, які мають податкову адресу (місцезнаходження/місце проживання) на території вільної економічної зони «Крим», для цілей оподаткування прирівнюються до нерезидентів.	Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України: Закон України від 12.08.2014 № 1636-VII
Ст.39 Податкового кодексу України викладено у новій редакції.	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення податковою контролю за трансфертним ціноутворенням: Закон України від 28.12.2014 № 72-VIII

Примітка: складено автором за: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

Ратифікація та набрання чинності Угодою про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році поставили питання приведення національного законодавства у відповідність директивам Європейського Союзу. Реформування фіскального простору стало дуже актуальним. Досвід економік провідних країн його головні напрямки: інституціональне вдосконалення фіскальних механізмів; планомірний розвиток адміністрування; вдосконалення моніторингу й контролю за доходами нерезидентів і транснаціональних корпорацій; оприлюднення інформації щодо платників податків; протидія послабленню податкової бази; боротьба з корупцією [24].

У наступні роки здійснювалися подальші активні заходи для розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики щодо трансфертного ціноутворення. Впродовж 2015-2021 років відбулися суттєві зміни формальної складової інституційного середовища формування і реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення (табл.2.5).

З метою покращення інвестиційного клімату внесено ряд важливих методологічних доповнень щодо встановлення відповідності умов контрольованих операцій правилу «вितягнутої руки» та змінено критерії віднесення деяких господарських операцій до контрольованих. У цей же період внесені зміни до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України для забезпечення збалансованості бюджетних надходжень, а також для покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів.

До змін стосовно трансфертного ціноутворення (додатково до окреслених у табл.2.5) також відносяться зокрема такі: визначено нові об'єкти контролю за трансфертним ціноутворенням (господарські операції, що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні); оновлено критерії визнання осіб пов'язаними та формування переліку юрисдикцій (держав, територій), операції із резидентами яких визнаються контрольованими; встановлено, що обсяг контрольованих операцій визначається за цінами, які відповідають правилу витягнутої руки; уточнено та посилено вимоги до підготовки документації з трансфертного ціноутворення, до зберігання документів з контрольованих операцій, дозвіл на застосування самостійного коригування для цілей трансфертного ціноутворення; деталізовано положення щодо процедури попереднього узгодження ціноутворення (АРА) та ін.

Таблиця 2.5

**Основні законодавчі зміни бюджетно-податкової політики
регулювання трансфертного ціноутворення в Україні (2015-2021 рр.)**

Зміни щодо бюджетно-податкового регулювання у сфері трансфертного ціноутворення	Підстави (Закони України)
змінено критерії віднесення деяких господарських операцій до контрольованих та внесено ряд важливих методологічних доповнень щодо встановлення відповідності умов контрольованих операцій правилу «витягнутої руки».	Про внесення змін до Податкового Кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні: Закон України від 21.12.2016 № 1797-VIII
визначено додаткові об'єкти контролю за трансфертним ціноутворенням; доповнено/оновлено положення щодо пов'язаності осіб, встановлення ціни контрольованих операцій; деталізовано перелік організаційно-правових форм нерезидентів та ін.	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році: Закон України від 07.12.2017 №2245-VIII
доповнено господарські операції; введено положення щодо застосування принципу превалювання економічної сутності над правовою формою; уточнено складові аналізу зіставності, вимоги щодо обґрунтування платником податків рівня зіставності в документації з трансфертного ціноутворення, закріплені вимоги обирати сторону для дослідження та ін.	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів»: Закон України від 23.11.2018 №2629-VIII
до Податкового кодексу України в частині трансфертного ціноутворення внесені в законодавство зміни та доповнення для забезпечення реалізації положень Конвенції BEPS MLI.	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України від 16.01.2020 №466-IX
Внесені зміни, доповнення та обмеження до правил трансфертного ціноутворення, обґрунтованості дій сторін контрольованих операцій та відображення умов, ділової мети, економічної доцільності їх здійснення в документації з трансфертного ціноутворення (локальному файлі).	Про внесення змін до Податкового Кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збору даних та інформації необхідних для декларування окремих об'єктів оподаткування: Закон України від 17.12.2020 №1117-IX
до сфери контролю за трансфертним ціноутворенням віднесено діяльність резидентів Дія Сіті (платників податку на прибуток підприємств на особливих умовах)	Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 14.12.2021 №1946-IX

Примітка: складено автором за: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

Також визначено необхідність належного обґрунтування використання під час визначення діапазону рентабельності інформації за декілька податкових

періодів та розрахунок середньозваженого значення показника рентабельності; уточнено окремі положення щодо проведення перевірок платників податків з питань дотримання правила «витягнутої руки», розширено права контролюючого органу, тощо. Крім того, внесені зміни до законодавства щодо реалізації Багатосторонньої Конвенції про виконання заходів, визначених в угодах про оподаткування, що сприятимуть протидії «розмиванню» бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування.

У січні 2020 року зміни до Податкового кодексу України стосувалися вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві. Серед найбільш суттєвих змін важливими для підвищення ефективності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення є: введення нових понять чи коригування існуючих: котирувальні ціни, міжнародна група компаній, материнська компанія міжнародної групи компаній, ділова мета та інші. Крім того, введено додаткові положення щодо встановлення відповідності умов контрольованих операцій з сировинними товарами правилу «витягнутої руки»; встановлено трирівневу структуру документації з трансфертного ціноутворення, розширення та посилення вимог до її наповнення, деталізації. Важливим аспектом є посилення вимог до аналізу ризиків, що розподіляються між сторонами контрольованих операцій у процесі зіставного аналізу. Поряд з цим положення щодо штрафних санкцій з питань трансфертного ціноутворення та розширено коло суб'єктів, яким контролюючий орган (у процесі перевірки), має право надсилати запити про надання документів/інформації щодо контрольованих операцій; розширення умов, за яких може бути проведена перевірка з питань дотримання платником податків правила «витягнутої руки»; запровадження механізму проведення процедури взаємного узгодження (МАР) (згідно нової статті (ст.108) Податкового кодексу України) тощо.

В грудні 2020 року відбулися зміни законодавства, відповідно до якого трансформовано деякі правила трансфертного ціноутворення, що

передбачають: обмеження щодо застосування концепції розумної економічної причини (ділової мети) до цілей трансфертного ціноутворення, посилення необхідності обґрунтування сторонами контрольованих операцій фактичних поведінки та умов при здійсненні такої операції; розширення положення щодо зіставлення умов (комерційних та фінансових) операцій, щодо відображення в документації з трансфертного ціноутворення виконання вимоги про необхідність обґрунтування економічної доцільності/вигоди її наявності; наявності ділової мети також в операціях: з продажу; з товарами; розширив положення щодо необхідності опису обґрунтування економічної доцільності контрольованих операцій з урахуванням порівняння економічної вигоди, що отримується в результаті здійснення контрольованої операції, із альтернативними варіантами такої операції. Також до Податкового кодексу України було знову введено положення щодо пріоритетності методів трансфертного ціноутворення при такому обранні, які діяли до набрання чинності положень Закону 466 (Податковий кодекс України, ст.39 - пп.39.3.2.1).

Потреба у стимулюванні розвитку цифрової економіки в Україні сприяла затвердженню нових змін у до сфери контролю за трансфертним ціноутворенням віднесено і діяльність резидентів Дія Сіті, тобто платників податку на прибуток підприємств на особливих умовах.

Аналіз основних засад трансфертного ціноутворення, що регламентуються ст. 39 Податкового кодексу України [28] та змін, доповнень, коригувань, внесених до законодавства свідчить, що поступово із року в рік розширюються/деталізуються/удосконалюються.

Впродовж останніх чотирнадцяти років відбувається активна фаза подальшого удосконалення регулюючих заходів бюджетно-податкової політики щодо трансфертного ціноутворення.

Цілком справедливо стверджують дослідники, що важливість трансфертного ціноутворення для належної сплати податку на прибуток підприємств в Україні складно переоцінити [19; 22; 27]. Відтак, активізація

регуляторних заходів бюджетно-податкової політики має сприяти зниженню випадків ухиляння від оподаткування у сфері трансфертного ціноутворення. Аналіз показує, що впродовж 2015 -2021 років за встановленими фактами невідповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки» податковими органами України завершено 102 перевірки, за результатами яких зменшено збитки дохідної частини державного бюджету на 7,5 млрд. грн. та донараховано податок на прибуток у сумі 1,5 млрд грн. В 2021 р. було завершено 14 перевірок, за результатами яких донараховано 245 млн грн податку на прибуток і зменшено збитки на суму понад 1,3 млрд грн [49, с.6].

У 2022 році, з початку широкомасштабної війни на території України, умови контролю над трансфертним ціноутворенням змінено (табл. 2.6).

Слід зазначити, що використання трансфертних цін транснаціональними компаніями є проблемою міжнародного масштабу, адже їх заниження надає можливість перенаправляти загальні прибутки для оподаткування до країн із нижчими податками. У протидію цьому розроблений міжнародний проєкт організації економічного співробітництва та розвитку та країн G20 з формування заходів мінімізації ризиків розмивання бази оподаткування і виведенню прибутку з-під оподаткування – BEPS (Base erosion and Profit Shifting) [13; 14; 50]. Цей проєкт справив суттєвий вплив на подальшу активізацію заходів бюджетно-податкової політики щодо регулювання системи трансфертного ціноутворення в Україні.

З 2017 року Україна приєдналася до «Програми розширеного співробітництва в рамках ОЕСР» (і також взяла на себе зобов'язання Імплементатії Плану дій BEPS, тобто обов'язок впровадити стандарт (мінімальний) цього плану для боротьби з розмиванням бази оподаткування і виведенням прибутку з-під оподаткування) [50]. За 2022 рік в Україні надано 2,3 тисячі звітів про контрольовані операції на загальну суму таких операцій 2,2 трлн грн.

Основними підставами віднесення операцій до контрольованих були взаємовідносини з контрагентами.

Таблиця 2.6

**Основні законодавчі зміни бюджетно-податкової політики
регулювання трансфертного ціноутворення в Україні (2022 р.)**

Зміни щодо бюджетно-податкового регулювання контрольних заходів у сфері трансфертного ціноутворення	Підстави
визначено особливості подання звітності та сплати податків в умовах воєнного часу, окреслено відповідальність платників при неможливості виконання податкових вимог за об'єктивних підстав (скасовано покарання за порушення строків сплати податків або несвоєчасне звітування на період до припинення/скасування воєнного стану).	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану»: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show//2118-20 .
Стосується спрощеної системи оподаткування, єдиного податку, граничного доходу платника податків, кількості працівників, звільнення від ЄСВ та ряд інших (норми стосувалися як масової, так і обмеженої категорії платників з урахування умов їх господарювання)	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text
введення податкових пільг на окремі імпорتنі операції: звільнено від оподаткування митними платежами операції із ввезення пального та транспорту на митну територію України у митному режимі імпорту.	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану»: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text
зміни щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану» Закон України від 01.04.2022 року № 2173-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text

Продовження Табл.2.6

Зміни щодо бюджетно-податкового регулювання контрольних заходів у сфері трансфертного ціноутворення	Підстави
поширення права на перехід до спрощеної системи оподаткування зі ставкою єдиного податку в 2% на суб'єктів господарювання, зайнятих організацією азартних ігор, виготовленням і продажем ювелірних виробів, а також фінансовою діяльністю	«Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України»: Закон України від 14.04.2022 р. № 2192-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2192-20#Text
зміни стосуються: термінів сплати податку, подання звітності, реєстрація накладних та подання електронних документів; умов звільнення та поновлення можливості виконання свого податкового обов'язку та звільнення від відповідальності виконати даний обов'язок після завершення воєнного стану в державі; встановлено, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті зупиняються (крім фактичних, камеральних та документальних позапланових перевірок)	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану»: Закон України від 12.05.2022 року № 2260-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text
скасовано частину податкових пільг, впроваджених на початку повномасштабної війни: норм щодо безподаткового імпорту автомобілів для фізичних осіб та платників єдиного податку, що перебувають у третій групі (юридичних осіб і фізичних осіб - підприємців), норм щодо звільнення від оподаткування ПДВ операцій з ввезення товарів на митну територію України у митному режимі імпорту суб'єктами господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку першої, другої та третьої групи	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування»: Закон України від 21.06.2022 р. № 2325-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20#Text
розширено перелік підстав для проведення документальних позапланових перевірок; у частині контролю за трансфертним ціноутворенням відновлені позапланові документальні перевірки відповідно до чітко визначених підстав.	«Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу»: Закон України від 03.11.2022 № 2719-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2719-20#Text

Примітка: складено автором за: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

Тобто, з пов'язаними особами, контрагентами резидентами країн, установленими Кабінетом міністрів України (низькоподаткові юрисдикції), операції з компаніями, що мають визначену Кабінетом міністрів України організаційно-правову форму, а також постійні представництва (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Підстави віднесення операцій до контрольованих за 2022 рік

Суб'єкт господарювання	Кількість
Постійні представництва	1
Перелік ОПФ КМУ	2
Перелік країн, визначених КМУ	8
Пов'язані особи	89

Джерело: [25].

У 2022 році суб'єктами господарювання задекларовано контрольовані операції більш ніж з 4,8 тисячами нерезидентів, з яких найбільша кількість належить до наступних країн: Швейцарія (35%), ОАЕ (7%), Німеччина (7 %), Кіпр (7%), Нідерланди (6%), США (5%) та інші (33%).

Наказом Міністерства фінансів України від «Про затвердження Порядків встановлення відповідності умов контрольованої операції щодо сировинних товарів принципу «витягнутої руки» (18.01.2022 №19) розроблено та затверджено Порядки встановлення відповідності умов контрольованих операцій щодо сировинних товарів вимогам/принципу «витягнутої руки» (як світового стандарту трансфертного ціноутворення) (далі – Порядки). Застосування Порядків врегульовує наступні аспекти: визначення терміну контрольованої операції (дати укладання контракту чи переходу власності); визначення потенційно використовуваних зіставних операцій (внутрішні чи зовнішні); визначення та внесення коригувань до контрольованих операцій (для забезпечення зіставності).

Відповідно до чинного законодавства, суб'єкти господарювання використовували наступні методи встановлення відповідності принципу «витягнутої руки» (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Можливі методи встановлення відповідності принципу «витягнутої руки» та структура їх застосування суб'єктами господарювання

Метод	Обрано суб'єктами господарювання, %		
	2021	2022	2023
порівняльної неконтрольованої ціни	61	60	60
чистого прибутку	35	36	35
ціни перепродажу	4	4	5

Джерело: [49].

Дотримання принципу «витягнутої руки» та методів визначення трансфертних цін є важливим для належного надходження до державного бюджету податку на прибуток.

Після скасування з 01.08.2023 року бізнесу податкових преференцій військового часу, що реалізовані через третю (спеціальну) групу єдиного податку, все ж продовжують діяти певні послаблення у контролі за трансфертним ціноутворенням, що «у майбутньому потенційно генеруватиме застосування схем мінімізації через цей податковий механізм» [52].

Наразі на початок листопаду 2023 року тривало 38 перевірок трансфертного ціноутворення. У 2023 році, в умовах продовження війни на території України на кінець року Державною податковою службою загалом завершено 104 перевірки принципу «витягнутої руки», що дозволило впродовж 2022-2023 років зменшити збитки надходжень бюджетних коштів на 0,19 млрд грн, збільшити надходження від податку на прибуток на 0,35 млрд грн. Таким чином дотримання принципу «витягнутої руки» та методів визначення трансфертних цін є важливим для належного надходження до державного бюджету податку на прибуток.

Впродовж 2023-2024 років продовжувала удосконалюватися/змінюватися формальна складова інституційного середовища реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення в Україні (табл.2.9).

Сучасна бюджетно-податкова політика має формувати адекватні/адаптивні інституційні умови формування доходів бюджету, зокрема у напрямі використання прогресивних методів бюджетно-податкового контролю за механізмом трансфертного ціноутворення з урахуванням інтересів усіх учасників бюджетно-податкових відносин.

Таблиця 2.9

**Зміни формальної складової інституційного середовища реалізації
бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного
ціноутворення в Україні (2023 -2024 рр.)**

Основні аспекти	Нормативно-правовий акт
введено нові/уточнено інші поняття, що стосуються багатосторонніх угод CRS чи СБС, угоди QCAA, загального стандарту звітності CRS, Міжнародної групи компаній та їх групи й ін.; оновлено критерії для подання Звіту у розрізі країн МГК та Повідомлення про участь у МГК; розширено підстави для проведення перевірок; уточнено та розширено перелік інформації у Звіті у розрізі країн МГК; доповнено вимоги щодо звітності, уточнюючого звіту (якщо контролюючий орган виявив помилки у поданому звіті у розрізі країн МГК або отримує повідомлення про такі помилки від компетентного органу іншої юрисдикції), терміни подання звітності; уточнено визначення недостовірної інформації в Повідомленні про участь у МГК; підвищено річне порогове значення консолідованого доходу МГК (еквівалентне 750 млн євро); введено штрафну санкцію за неподання уточнюючого Звіту у розрізі країн МГК протягом встановленого терміну з дати виявлення помилок у звіті, тощо.	Про внесення змін до Податкового Кодексу України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки: Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX (положення щодо штрафних санкцій чинні з 01.01.2024)
Визначено безпеку умовою проведення перевірок під час дії воєнного стану, обставини їх зупинки та перенесення строків проведення; обставини, що зупиняють перебіг строків проведення перевірки, поновленням її проведення; визначаються перевірки, які не підлягають зупиненню з певних підстав (в частині документальних позапланових перевірок платників податків, щодо яких отримано інформацію про порушення податкового законодавства з питань оподаткування доходів, отриманих нерезидентами, із джерелом їх походження з України), які здійснюють/здійснювали свою діяльність через відокремлені підрозділи, у тому числі постійні представництва, платників податків, які надають/надавали фінансові, платіжні послуги); відновлення контролю за трансфертним ціноутворенням; визначаються підстави перевірки та оновлення проведення документальних планових перевірок на 2024 рік та ін.	Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок: Закон України від 9.11.2023 р. № 3453-IX.

Примітка: складено автором за: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>;
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3453-20#Text>

Важливість посилення фінансової стійкості/стабільності системи державних фінансів зумовлюють необхідність в активному задіянні механізмів/інструментів бюджетно-податкової політики. Узагальнюючи процеси розвитку механізму трансфертного ціноутворення в Україні, розвиток формальної складової інституційного середовища, виокремимо відповідні етапи розвитку заходів бюджетно-податкової політики регулюючого впливу на трансфертне ціноутворення та їх характеристику (табл.2.10).

Таблиця 2.10

**Етапи розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової
політики щодо трансфертного ціноутворення в Україні**

Характеристика етапу розвитку (орієнтовний період)	Характеристика регуляторних заходів
Становлення (1994-2010 рр.)	Фрагментарність заходів (регулювання здійснювалося безсистемно, окремими нормативно-правовими актами, якими вводилися зокрема нові поняття щодо трансфертного ціноутворення)
Упорядкування (2010-2013рр.)	Формалізація інституційних умов/середовища, трансфертного ціноутворення (внесення змін до ПКУ - приєднання України до реалізації міжнародних Правил)
Активізації (2014-2021 рр.)	Активна подальша формалізація інституційних умов/середовища, трансфертного ціноутворення. Підвищення системності заходів (внесення подальших змін/доповнень/удосконалень до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення)
Послаблення (2022-2023 рр.)	Послаблення контролюючих заходів, введення податкових пільг в умовах війни, гальмування фінансово-податкового контролю
Відновлення (кінець 2023 р. – теперішній час)	поступове відновлення контрольних заходів щодо трансфертного ціноутворення

Джерело: складено автором

Виокремлені етапи розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики щодо трансфертного ціноутворення відображають формальну складову адекватних/адаптивних інституційних умов/середовища формування доходів бюджету з урахуванням інтересів учасників бюджетно-податкових відносин у сфері трансфертного ціноутворення.

Період Становлення (1994-2010 р.) відбувався до прийняття ПКУ, відтак, незважаючи на розвиток в Україні фінансово-промислових груп (далі – ФПГ) та міжнародних відносин, відмічається фрагментарність заходів бюджетно-податкової політики. Тобто інструменти регулювання застосовувалися безсистемно, окремими нормативно-правовими актами (якими вводилися зокрема нові поняття щодо трансфертного ціноутворення).

У період Упорядкування (2010-2013) власне починається зароджуватися процес формалізації інституційних умов/середовища трансфертного ціноутворення. Цей період характеризується прийняттям Податкового кодексу України, внесенням змін до нього, що відображають приєднання України до реалізації міжнародних Правил, пов'язаних з трансфертним ціноутворенням. Тобто відбувається упорядкування/становлення формальної складової інституційних умов/ середовища в країні.

Період Активізації (2014-2021 рр.) – доволі тривалий період, під час якого поступово нарощувався вплив адаптивних бюджетно-податкових інструментів на функціонування механізму трансфертного ціноутворення. Цей період – самий продуктивний, водночас, процес не завершений, адже формальна складова інституційного середовища потребує подальшого удосконалення.

Період Послаблення (2022-2023 рр.) пов'язаний з суттєвими змінами загального стану країни, широкомасштабною війною, що спричинила руйнування чи взагалі знищення, тимчасову окупацію, крім інших, великих підприємств (так званих великих платників податків-учасників ФПГ). Для інших підприємств введено податкові пільги, послаблення контролюючих заходів, тобто відбулося гальмування фінансово-податкового контролю, тощо.

Період Відновлення (кінець 2023-до теперішнього часу). Зважаючи на сучасні реалії в умовах воєнних дій в Україні, дефіцит бюджетних коштів та їх гостра потреба на оборону, соціальні виплати, відновлення інфраструктурних об'єктів, основні заходи бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення сьогодні сконцентровані на поступовому відновленні повноцінного фінансово-податкового контролю. Так, повернення контрольних дій щодо трансфертного ціноутворення у повному обсязі, важливе для всіх регіонів країни, за винятком об'єктивних причин неможливості їх здійснення на окупованих територіях та у зонах ведення бойових дій. Відновлення стосується насамперед відновлення контрольних заходів у сфері трансфертного ціноутворення, яке відбулося в кінці 2023 року [40]. Відновлення повноцінного фінансово-податкового контролю щодо трансфертного ціноутворення сприяло покращенню якості планування/виконання податкових надходжень до бюджету країни; адаптації прямого оподаткування відповідно до змін макроекономічного середовища; реалізації превентивних дій з ухилення від оподаткування, попередження виникненню новоствореного податкового боргу, удосконалення податкового адміністрування (подальший розвиток так званих сервісних функцій контролюючих органів).

Водночас, важливим аспектом у плані посилення дієвості і результативності реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення є вплив на неформальну складову інституційного середовища, інститути якої є інерційними, малорухливими, вкоріненими та повільно реагують на інструменти фіскальних впливів. Цілком справедливо, що ефективність фіскальної політики залежить від підтримки її заходів громадськістю та вони не призводять до негативного сприйняття платниками податків [51].

Основні заходи бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення з огляду на стан інституційного середовища та сучасні реалії в умовах воєнних дій в Україні останній рік сконцентровані на поступовому

відновленні повноцінного фінансово-податкового контролю. Важливим аспектом для цього є активізація процесу долучення України до автоматичного обміну податковою інформацією між країнами. Це сприятиме покращенню якості планування та виконання податкових надходжень до бюджету країни (на основі середньострокового бюджетного планування); адаптації бази оподаткування відповідно до змін макроекономічного середовища; реалізації превентивних дій з ухилення від оподаткування, протидії виникнення та нагромадження податкового боргу.

Однією з важливих умов збереження/забезпечення фінансової стійкості бюджетної системи є загальне зміцнення потенціалу прямого оподаткування, забезпечення справедливості та рівномірності оподаткування, що особливо актуально в умовах нестабільності, викликаній несприятливими зовнішніми факторами, підвищеними потребами на фінансування обороноздатності країни. Своєчасне та повне надходження податків до бюджету залежить як від ефективності бюджетно-податкової політики держави, фінансового стану підприємств, так і від інституційних умов господарювання.

2.3. Фактори впливу на проектування та реалізацію бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення

Бюджетно-податкова політика забезпечення формування доходів бюджету з урахуванням цілей та завдань економічної моделі держави, зовнішнього і внутрішнього економічного середовища та інтересів суспільства потребує врахування динамічних змін у національній і глобальній економіці, адаптивного реагування на них для підтримання стабільності фінансової системи і збалансованості публічних фінансів, утримання індикативних значень дефіциту бюджету.

Нині світова спільнота переживає важливий період глобальних трансформацій, викликаних природними процесами, цивілізаційним конфліктом, соціально-політичними, економічними та фінансовими кризами. Кожна окрема національна економіка підлягає деструктивним зовнішнім впливам, що змушує її оперативно застосовувати різноманітні інструменти для подолання системних ризиків та загроз. Останнє десятиліття сформувало для України такий пакет системних ризиків та загроз, що поставив на критичну межу всю національну економіку. Починаючи із початку 2014 року (коли розпочалася агресія Росії проти України та захоплено Донецьку, Луганську області і Крим) та до середини 2022 року (повномасштабна війна проти України розпочалася 24 лютого 2022 року) втрати України склали 700 млрд. грн., в тому числі від окупації Криму – 118 млрд. грн. Втрати економіки від пандемії COVID-19 у 2020 році були на рівні 10 % ВВП [2]. Оцінені збитки України внаслідок війни у 2022 році склали 137,8 млрд грн., падіння економіки перевищило 30 % ВВП [47].

У процесі проектування і реалізації бюджетно-податкової політики у практичній площині важливо всебічно враховувати фактори та інституційні умови, які зумовлюють вироблення/проектування бюджетно-податкової політики, її розвиток і реалізацію. Адже фактична реалізація бюджетно-податкової політики містить у собі суттєві недосконалості, пов'язані із сукупністю зовнішніх та внутрішніх факторів та особливостями бюджетно-податкового механізму. До найбільш суттєвих загальних зовнішніх факторів на сьогодні належать деструктивний вплив війни та втрата конкурентних позицій виробників України на світовому ринку. Змінюючи фінансові результати підприємств реального сектору економіки, зовнішні фактори визначають втрату фіскальної достатності бюджетно-податкової політики.

А. Фатас та Л. Саммерс, аналізуючи фіскальну політику під час глобальної кризи, акцентують увагу на необхідності більшого врахування впливу ендегенних факторів на економічне зростання [69]. Сукупність

внутрішніх факторів, які визначають ефективність та послідовність бюджетно-податкової політики є досить широкою, вона включає в себе особливості реалізації монетарної політики, регулювання та саморегулювання розвитку економіки, посилення фіскальних запитів через необхідність додаткового фінансування системи безпеки, підтримання економічної рівноваги, забезпечення соціальних гарантій тощо.

Слід зважати й на те, що вплив зовнішніх та внутрішніх факторів призводить до структурних змін в економіці, її структура адаптується до існування системних ризиків та загроз, втрачаючи при цьому такі властивості системи, як відновлення втраченої рівноваги, опір зовнішнім негативним факторам.

Суттєвою проблемою є врахування існуючих в економіці країни негативних факторів впливу на процеси формування доходів бюджету, що потребує підвищення адаптивної дієвості бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, її ефективності. Тому важливим і актуальним постає завдання визначення/уточнення/виокремлення цих факторів з урахуванням поточного і перспективного характеру перебігу подій військового часу.

Слід зважати й на те, що вплив зовнішніх та внутрішніх факторів призводить до структурних змін в економіці, її структура адаптується до існування системних ризиків та загроз, втрачаючи при цьому такі властивості системи, як відновлення втраченої рівноваги, опір зовнішнім негативним факторам.

У загальному вигляді на реалізацію бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори: міжнародні, політичні, економічні, фінансові, воєнно-оборонні, інституційні, соціальні та інші. На наш погляд, серед них (у контексті нашого дослідження) особливо звернемо увагу на фінансові, які визначають результати реалізації регуляторних заходів бюджетно-податкової політики у сфері

трансфертного ціноутворення з урахуванням сукупного впливу/дії всіх окреслених загальних факторів.

Серед фінансових факторів важливо назвати такі, що суттєво впливають (а у недалекій ретроспективі й найбільш суттєво впливали) та в умовах воєнного стану залишатимуться дієвими у процесі проектування/формування і реалізації бюджетно-податкової політики у сфері доходів та зокрема – у сфері регулювання трансфертного ціноутворення:

- бюджетно-податкові (спричиняють до втрати фіскальної достатності бюджетно-податкової політики, отже врахування цих факторів потребує вишукування внутрішніх резервів зростання бюджетних коштів, ефективного використання міжнародної фінансової допомоги),

- боргові (спричиняють до суттєвого загострення боргової проблеми на фоні підвищення фіскальних ризиків [65].

- нормативно-правові (спричиняють до втрати бюджетно-податковою політикою стратегічних характеристик внаслідок постійної оперативної зміни чи доповнення законодавства);

- інноваційні (мають як позитивний вплив на реалізацію бюджетно-податкової політики держави, полегшуючи взаємовідносини у координатах «держава-платник податку на прибуток», спрощують комунікацію, обмін інформацією і знижують трудові затрати платників податків і час на підготовку звітів (електронний кабінет платника податків, електронне адміністрування, подання звітності з трансфертного ціноутворення тощо), так і негативний, адже сприяють тіньовому обігу капіталу [51], що у свою чергу вимагає удосконалення законодавства для перешкоджання цьому процесу, що підвищує трансакційні витрати держави.

Окреслені групи факторів підсилюють воєнно-політичні (складні політичні переговори щодо потреби в фінансовій та матеріальній допомозі задля зміцненні обороноздатності країни, армії, фінансування її потреб), соціальні (зростання потреби у допомозі внутрішньо-переміщеним особам, а

також постраждалому мирному населенню від ворожих атак), інфраструктурні (значна потреба у відновленні соціальної, промислової інфраструктури, і особливо - енергетичної). Вплив воєнно-політичних факторів за дії воєнного стану посилюється, набуваючи вагомого значення. Дослідження зарубіжних вчених щодо наслідків війн доводять, що руйнування, спричинене війнами у різні часи, впливає на зростання інфляції, супроводжується непродуктивними витратами ресурсів на військові потреби та військовим боргом [64].

Необхідність прийняття часто надзвичайно складних і витратних превентивних заходів та певним чином недосконалість/незрілість чи неготовність законодавства у плані вчасного коригування правил поведінки платників податків, встановлення податкових пільг для підтримки бізнесу, обмеження щодо проведення фінансово-податкового контролю за трансфертним ціноутворенням, потенційно створюють сприятливі умови для недобросовісних платників порушувати чинне законодавство, і водночас у багатьох випадках дозволяє швидко адаптуватися до певних послаблень у законодавстві для легальної оптимізації податкових платежів. Фактично цей процес повного чи часткового уникнення податкових зобов'язань платниками у межах законодавчого поля свідчить про використання ними агресивного податкового планування, що у підсумку послаблює дохідну частину бюджету.

Ухилення від оподаткування суб'єктами господарювання, що супроводжується порушенням податкового законодавства, у підсумку вважається компонентом тіньової економіки. Зважаючи на важливість проблеми, у Національній стратегії доходів пріоритетом державної політики визначено боротьбу з тіньовою економікою, підвищення рівня дотримання законодавства, відтак - закриття існуючих можливостей для ухилення від оподаткування як вагової і необхідної умови стійкого збільшення доходів бюджету [23].

Умови воєнного стану обумовлюють важливість посилення впливу державної політики на прояви тіньової економіки і відповідно - активізації

застосування бюджетно-податкового інструментарію для боротьби з ухилянням/заниженням/несплатою податків. Це вкрай важливо, адже останні дослідження свідчать, що на окреслені процеси значно впливають поведінкові фактори. Так, О. Посаднєва та Л. Сідельникова зазначають, що обсяг порушень зростає з початком несприятливих подій в економіці, таких як кризи та війни, причому значну роль у прийнятті суб'єктами господарювання рішення про ухилення від оподаткування відіграє рівень корупції в країні та недостатня суворість можливого покарання за податкові злочини. [84].

Слід зазначити, що на поведінку платників податків впливає сукупність факторів. Серед них вагомим є рівень податкового навантаження. Відомо, що його надмірність суттєво знижує норму заощаджень та можливості інвестування, створюючи диспропорції у національній економіці. Так, сукупне податкове навантаження на бізнес в Україні за останні роки дослідники оцінюють біля 41,5% від прибутку підприємств, що перевищує аналогічні показники більшості європейських країн [67].

Фінансова криза, карантинні обмеження в пандемію, пов'язаною з коронавірусною хворобою, невизначеність та катастрофічні наслідки воєнного вторгнення та встановлення воєнного стану в країні - масштабні фактори, за яких значно зростає потреба у бюджетних коштах. Окреслені умови спонукають до фактичного виживання бізнесу та пошуку джерел наповнення бюджету органами влади. Якщо у перший рік воєнного стану в Україні рішення і заходи, які вживалися урядом спрямовувалися на зменшення податкового навантаження бізнесу з метою швидкої адаптації економіки країни до умов нестабільності та невизначеності, то наступні роки динамічність фінансово-економічних відносин і водночас загострення боргових проблем та потреби у фінансуванні обороноздатності держави і соціальних потреб з необхідністю вимагають мобілізації внутрішніх джерел коштів шляхом прийняття невідкладних оперативних рішень для наповнення бюджетів.

Середня частка податкових надходжень в Україні за період з 2014 року по 2023 рік у доходах зведеного бюджету складає близько 77,3 %, у валовому внутрішньому продукті – 26,4%. У цей же період прослідковується тенденція щодо щорічного зростання абсолютного обсягу податкових надходжень (темп зростання складає біля 119 %). Водночас, частка податкових надходжень у Зведеному бюджеті України за 2022-2023 роки значно зменшилась у порівнянні з попередніми роками: в 2022 році - до 61,2%, в 2023 році - до 52,8 %. Суттєве зниження частки податкових надходжень до бюджетів, спонукала до відновлення та посилення контрольних заходів: в 2023 році відновлено контрольні заходи щодо сплати податків, зокрема податку на прибуток, в 2024 році відбулося посилення українським урядом фіскального тиску шляхом зростання обмеження ряду пільг, підвищення ставок окремих існуючих податків, тощо. Це свідчить, що в умовах кризи та значної нестабільності на сьогодні продовжується реалізація компенсаторного характеру бюджетно-податкової політики і, за попередніми даними, - зростання ролі податкових надходжень у формуванні бюджетних коштів в 2024 році. Як справедливо стверджують автори, механізм податкового регулювання для стабілізації економіки України має включати: подальші пропозиції щодо перегляду ставок податків, впровадження інструментів управління макроекономічними ризиками, митного пост-аудиту при забезпеченні прозорості податкового законодавства та його гармонізації з настановами ЄС, діджиталізації сервісної складової адміністрування податків [67].

Враховуючи, що заробітна плата і рівень оподаткування є визначальними для бізнесу при прийнятті рішень щодо активності господарської діяльності, за умови зростаючого і нерівномірно розподіленого податкового навантаження власники капіталу вишукують можливості зниження витрат, збільшення прибутку, використовуючи для цього різні способи ухиляння від сплати податку у повному обсязі відповідно до чинного законодавства. Одним із способів реалізації такої можливості є використання механізму трансфертного

ціноутворення для переміщення доходів/прибутку до інших фіскальних юрисдикцій з більш сприятливими умовами оподаткування.

Усунення/нейтралізація негативних факторів потребує використання широкого інструментарію бюджетно-податкової політики загалом та бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення зокрема, врахування потенційних можливостей ухилення від формування доходів бюджету за стрімко зростаючого державного боргу і значної міжнародної допомоги та їх зниження.

Відновлення фінансово-податкового контролю за процесами трансфертного ціноутворення в кінці 2023 року, зокрема, прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок» [40] сприяло нейтралізації ряду негативних факторів реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення.

Важливим, слабо врахованим фактором є існування трансакційних витрат у процесі реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення та необхідність їх зниження як для держави, так і для платників податків. Трансакційні витрати для платників податку на прибуток пов'язані з витратами на експортно-імпорتنі операції, пошуки інформації, її достовірність, повноту, захист прав власності, витрат на консалтингові послуги, тощо. Важливим фактором, що впливає на розмір трансакційних витрат, є досконалість податкового законодавства. Так, суб'єктивність тлумачень окремих положень Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення призводить до виникнення протиріч між органом контролю та платником податку на прибуток, зростання звернень до органів правосуддя. Також складність та неоднозначність окремих положень законодавства (зокрема ст.39 Податкового кодексу України) щодо регулювання і контролю за трансфертним ціноутворенням призводить до зростання кількості роз'яснень, податкових консультацій на офіційному сайті фіскальних органів.

Посилення комунікаційних зв'язків у координатах «податкова служба – платник податків» та зростання консультаційних роз'яснень щодо трансфертного ціноутворення свідчить, на перший погляд, про підвищення сервісного характеру цих відносин, водночас, з іншого – може свідчити про складність і витратність дотримання/виконання положень законодавства для платників та можливість суб'єктивного тлумачення окремих із них як платниками податків, так і фіскальними органами.

Складність податкового законодавства, постійні його доповнення і зміни, ускладнюють ефективне використання інструментарію бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення. Положення Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення на сьогодні досягли доволі високого ступеня деталізації, що у свою чергу потребує внесення все більшої кількості правок для їх тлумачення чи уточнення. Тобто формальна складова інституційного середовища змінюється і є доволі динамічною, водночас це не сприяє підвищенню фіскальної дисципліни бізнесу. Крім інших факторів, результативність зміни формальних правил не завжди призводить до очікуваних результатів, адже не супроводжується змінами неформальної складової інституційного середовища країни. Тобто, недостатня увага приділяється неформальним інститутам, що здійснюють вплив на поведінку бізнесу (зокрема - зміцненню інституту довіри). Зауважимо, що в розвинених країнах бюджетний, податковий кодекси і взагалі законодавство змінюються вкрай рідко, пріоритетними заходами регуляторних впливів є вплив на практичну поведінку бізнесу, її зміни. При цьому інколи у європейських країнах саме після змін у поведінці бізнесу та населення відбувалися зміни законодавства.

Таким чином, важливим фактором реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення є інституційне забезпечення фіскального простору. Інституційний підхід дозволяє визначити важливі складові фіскального простору: формальні інститути (закони, правила, норми,

стандарти) та неформальні (довіра, традиції, звичаї, норми поведінки, моральні та культурні цінності, тощо), а також відповідні органи управління. Застосування інституціональних засад у дослідженні бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення дає змогу уникнути надмірної формалізації та акцентувати увагу на поведінкових аспектах учасників. Також застосування інституційних засад у дослідженні фіскальних відносин дає можливість виявити інституційна пастки, значні розриви між формальними і неформальними правилами, відтак, здійснити відповідні коригування чи своєчасно ліквідувати їхні негативні наслідки.

Загалом важливим аспектом у підвищенні дієвості регулювання трансфертного ціноутворення є зростання якості взаємодії платників податків та фіскальних органів, ефективності громадського контролю та моніторингу виконання дохідної частини бюджету. На ці процеси впливають такі фактори, як інформатизація та цифровізація фіскального простору, специфіка яких свідчить про підвищення інформативності, своєчасності, доступності, достовірності, зручності використання платниками податку на прибуток інформації та цифрових (електронних) засобів передачі даних, перетину кордону, звітності тощо.

На сьогодні залишаються невирішеними ряд проблемних питань у сфері трансфертного ціноутворення, викликаних дією внутрішніх і зовнішніх факторів і які потребують активізації заходів бюджетно-податкової політики. Наразі до таких проблем відносяться:

- продовження практики використання корпораціями так званих «агресивних» схем податкового планування;
- високі трансакційні витрати держави внаслідок утримання значного апарату контролю, необхідність адаптації законодавчого врегулювання трансфертного ціноутворення в умовах використання платниками нових схем ухиляння від сплати податку на прибуток з використанням механізмів трансфертного ціноутворення чи існування прогалин у чинному законодавстві;

зростання витрат на підготовку чи підвищення кваліфікації працівників контролюючих органів, підвищення їх компетентності та підтримки високого рівня кваліфікації в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та ускладнення способів приховування/заниження прибутку і відповідно - податку на прибуток;

- високі трансакційні витрати транснаціональних компаній в результаті дотримання норм чинного законодавства, зокрема підготовку документації та звітності; вирішення виникаючих суперечок з контролюючим органом при залученні органів правосуддя;

- недостатній ступінь гармонізації податкового законодавства різних країн щодо правил трансфертного ціноутворення, відсутність уніфікованого підходу при тлумаченні окремих норм і понять законодавства та у процесі вирішення суперечок у сфері трансфертного ціноутворення;

- недостатній рівень координації співпраці між країнами у сфері трансфертного ціноутворення, інформаційно-комунікаційні протиріччя між контролюючими органами різних країн;

- існування в окремих країнах (податкових гаванях) більш сприятливого інституційного середовища (клімату) для податкового навантаження.

Для посилення результативності регулятивних заходів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення інформаційне та інституційне забезпечення фіскального простору слід розглядати з позицій діалектичної єдності.

Відновлення фінансово-податкового контролю за процесами трансфертного ціноутворення, завершення останніх кроків плану BEPS, інтенсифікація цифровізації процесу перетину кордону – ці та інші заходи бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення дозволять знизити податкові ризики та певним чином нейтралізувати дію негативних факторів на її реалізацію, підвищити адаптивну та превентивну дієвість її інструментарію.

Висновки до розділу 2

Однією з важливих умов збереження/забезпечення фінансової стійкості бюджетної системи є зміцнення потенціалу прямого оподаткування, що особливо актуально в умовах нестабільності, викликаній несприятливими зовнішніми факторами, підвищеними потребами на фінансування обороноздатності країни. Своєчасне та повне надходження податків до бюджету залежить як від ефективності бюджетно-податкової політики держави, фінансового стану підприємств, так і від інституційних умов господарювання.

Важливим є теоретичне обґрунтування оцінки бюджетно-податкової політики за рахунок виокремлення принципів її здійснення в умовах кризи, до переліку яких доцільно включити динамічність, континуальність, функціональність, часткову невизначеність, виокремлення та використання цих принципів надає змогу сформувати підстави для кількісної оцінки імпліцитних збурень у податковій системі держави. Дослідження тенденцій трансформації бюджетно-податкової політики у сфері доходів у кризовий період розвитку економіки України джерелом індукування невизначеності у формуванні доходів бюджету є надходження від податку на прибуток підприємств та надходження від внутрішніх податків та зборів на товари та послуги, що екстраполюється на всі податкові надходження та доходи зведеного бюджету. Оскільки нині система державних фінансів знаходиться у стані стагнації, що підтверджує практично нульове виробництво ентропії за переважною більшістю фіскальних показників, то основним завданням є наразі стимулювання її додатного виробництва. Особливості генерації ентропії у системі зв'язків між фіскальними показниками дали змогу запропонувати напрями подолання кризових явищ при формуванні доходів бюджету, обумовлені необхідністю стимулювати виробництво ентропій. Для фіскальної політики доцільною є зміна вектору з рестрикційної на дискреційну. Основні

інструменти повинні полягати у зменшенні оподаткування прибутку підприємств та вартості товарів та послуг. Доцільним також є значне збільшення державних витрат та стимулювання попиту, що важливо здійснити навіть в умовах війни. Очікуваний ефект стимулювання виробництва ентропії при формуванні доходів бюджету реалізується протягом перших 9 місяців після їх впровадження.

Важливим фактором реалізації бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення є інституційне забезпечення фіскального простору. Інституційний підхід дозволяє визначити важливі складові фіскального простору: формальні інститути (закони, правила, норми, стандарти) та неформальні (довіра, традиції, звичаї, норми поведінки, моральні та культурні цінності, тощо), а також відповідні органи управління. Застосування інституційних засад у дослідженні бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення дає змогу уникнути надмірної формалізації та акцентувати увагу на поведінкових аспектах учасників. Також застосування інституційних засад у дослідженні фіскальних відносин дає можливість виявити інституційна пастки, значні розриви – суттєві невідповідності між формальними і неформальними правилами, відтак, здійснити відповідні коригування чи своєчасно попередити/ліквідувати їхні потенційні та реальні негативні наслідки.

Для посилення результативності регулятивних заходів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення інформаційне та інституційне забезпечення фіскального простору слід розглядати з позицій діалектичної єдності.

Відновлення фінансово-податкового контролю за процесами трансфертного ціноутворення, завершення необхідних кроків плану BEPS, інтенсифікація цифровізації процесу перетину кордону – ці та інші заходи бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення дозволять знизити податкові ризики та певним чином сприятимуть

нейтралізації дії негативних факторів на її реалізацію, відкривають можливості для підвищення адаптивної та превентивної дієвості її інструментарію.

Узагальнюючи процеси розвитку механізму трансфертного ціноутворення в Україні, розвиток формальної складової інституційного середовища, виокремлено відповідні етапи розвитку заходів бюджетно-податкової політики регулюючого впливу на трансфертне ціноутворення: становлення (1994-2010); упорядкування (2010-2013); активізації (2014-2021); послаблення (2022-2023); відновлення (кінець 2023 – по теперішній час).

Врахування існуючих в економіці країни негативних факторів впливу на процеси формування доходів бюджету потребує підвищення адаптивної дієвості бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, її результативності та ефективності. Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів призводить до структурних змін в економіці, її структура адаптується до існування системних ризиків та загроз, втрачаючи при цьому такі властивості системи, як відновлення втраченої рівноваги, опір зовнішнім негативним факторам. Визначено, що суттєво впливають та в умовах воєнного стану залишатимуться дієвими у процесі проектування/формування і реалізації бюджетно-податкової політики у сфері доходів та зокрема – у сфері регулювання трансфертного ціноутворення, зокрема: бюджетно-податкові, боргові, нормативно-правові; інноваційні. Окреслені групи факторів підсилюють воєнно-політичні (складні політичні переговори щодо потреби в фінансовій та матеріальній допомозі задля зміцненні обороноздатності країни, армії, фінансування її потреб), соціальні (зростання потреби у допомозі внутрішньо-переміщеним особам, а також постраждалому мирному населенню від ворожих атак), інфраструктурні.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у другому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях автора: [13 - 16, 19].

Список використаних джерел до розділу 2

- 1.Бояр А., Махновець К. Вплив глобальної пандемії на світову та вітчизняну економіку. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. № 2 (10). С. 177–188. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-02-177-188>.
- 2.Бураковський І. Коронавірус: епідемія як економічний шок. Дзеркало тижня. 24. 02. 2020. URL: <https://rpr.org.ua/news>
- 3.Відкритий бюджет. Доходи бюджету. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
- 4.Волощук М. Г., Матьола І.І., Карабін Т.О., Білаш О.В. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 172 с.
- 5.Головай Н. Податкова політика та особливості її реалізації в умовах воєнного часу. *Економічні горизонти*. 2023. №3(25). С. 16–22.
- 6.Грабчук О.М. Методичні засади аналізу невизначеності фінансових процесів. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 4 (130). С. 291-300. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua › irbis_nbuv › cgiirbis_64
- 7.Державна казначейська служба України. Офіційний сайт. 2024. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.
- 8.Державна служба статистики України. Офіційний сайт. 2024. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
- 9.Державні фінанси. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#4>.
- 10.Жарикова А. В уряді назвали суму збитків від окупації Росією Криму. *Українська правда*. 24.08.2022. URL: <https://rpr.org.ua/news>.
- 11.Заруцька О. П., Качула С. В., Добровольська О. В., Сальникова Т. В. Реалізація бюджетно-податкової політики в Україні в умовах нестабільності.

Інвестиції: практика та досвід. 2024. №24. С.7-15.
<https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5283>.

12.Курілов В., Кругляк Є. Трансфертне ціноутворення 2023: актуальні вітчизняна та міжнародна нормативні бази, статистика результатів та коментарі щодо методології контролю ТЦ та судової практики. К.: ТОВ «Інтерконтиненталь-Україна», 2023. 216 с.

13.Лебідь Г.А. План дій BEPS в аспекті адаптації податкової системи України до норм та правил Європейського Союзу. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси: теорія і практика» (м .Київ, 17 грудня 2021 рок). К.: Нац.авіац.ун-т. 2021. С.245-246. URL: <https://nau.edu.ua/ua/event/2021/-hii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-internet-konferentsiya-finansi-teoriya-i-praktika.html>

14.Лебідь Г.А. Напрями гармонізації оподаткування у контексті співпраці України з ОЕСР. Матеріали Міжнародного форуму «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності», 02-03 грудня 2021 р. Кременчук, 2021. 164 с. С.17-18.

15.Лебідь Г.А. Реалізація бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення: негативні фактори впливу. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансові інструменти сталого розвитку економіки»* (м. Чернівці, 18 квітня 2024 р.). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С . 78-80.

16.Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. Бюджетно-податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 7. С. 60-65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.7.60/>

17.Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. К.: НДФІ, 600 с.

18.Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку: інституційний аспект. *Економічний вісник університету*: Зб. наук. праць. 2016. Вип. 27/1. С. 595–601.

19.Лисяк Л.В., Лебідь Г.А. Наслідки використання трансфертних цін для формування доходів бюджету. *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2-3 березня 2023 р.*: Дніпро: ДДАЕУ, 2023. С.31-32.

20.Лисяк Л. В., Лебідь, Г. А. Розвиток теоретичних та удосконалення практичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №6. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14598036>

21.Лук'яненко І., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія. Київ: НАУКМА, 2014. 229 с.

22.Луніна І. О., Білоусова О. С., Фролова Н. Б. Конкурентоспроможність податкової системи в контексті розширення фіскального простору України. *Економіка України*. 2020. № 10. С. 34–53. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.202.10.034>.

23.Національна стратегія доходів до 2030 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р.). Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.

24.Нікітішин А.О. Податкова політика в умовах економічних перетворень: монографія. Київ: КНТЕУ, 2019. 480 с.

25.Особливості контролю за трансфертним ціноутворенням в умовах воєнного стану. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/586570.html>.

26.Пасічний М. Д. Фінансова політика держави : монографія. Київ : КНТЕУ, 2019. 440 с.

27.Пасічний М. Фіскальні домінанти фінансування військових потреб . *Scientia fructuosa*. 2024. № 2. С. 20-37.

28.Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

29.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show//2118-20>.

30.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

31.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 р. № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

32.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану: Закон України від 01.04.2022 року № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

33.Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України: Закон України від 14.04.2022 р. № 2192-IX.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2192-20#Text>

34.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей податкового адміністрування податків, зборів та єдиного внеску під час дії воєнного, надзвичайного стану»: Закон України від 12.05.2022 року № 2260-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2260-20#Text>

35.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування»: Закон України від 21.06.2022 р. № 2325-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20#Text>

36.Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу»: Закон України від 03.11.2022 № 2719-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2719-20#Text>

37.Про внесення змін до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо відновлення обмеження перебування грального бізнесу на спрощеній системі оподаткування»: Закон України від 12.01.2023 р. № 2876-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2876-20#Text>

38.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки за знищене чи пошкоджене нерухоме майно»: Закон України від 11.04.2023 р. № 3050-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>

39.Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період воєнного стану»: Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX 2192-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2192-20#Text>

40. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо скасування мораторію на проведення податкових перевірок: Закон України від 9.11.2023 р. № 3453-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

41. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1218-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1218-2023-%D1%80#Text>.

42. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної

Ради України від 15.07.2021 року № 1652-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text>

43. Про Бюджетну декларацію на 2025-2027 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/668/27c/b9b/66827cb9b9727852406150.pdf>

44. Про державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - 3415-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

45. Про державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

46. Радіонов Ю.Д. Пріоритети бюджетної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України. *Фінанси України*. 2023 № 9. С.24-47. doi: 10.33763/fnukr2023.09.024.

47. Рік великої війни Росії проти України у 10 цифрах. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5ylk3rj0zo>.

48. Результати роботи ДПС щодо податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. Державна податкова служба України 2024 липень. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorenniya-ta-mijnarodne-opodatkovannya/transfertne-tsinoutvorenniya/prezentatsiyni-materiali/806985.html>

49. Результати роботи ДПС щодо податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. *Державна податкова служба України* URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/617/736361/Rezultati_roboti_TTS_01_12_2023.pdf.

50. Рекомендації з реалізації Плану дій з BEPS (мінімальні стандарти). *Міністерство фінансів України*, 2017. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/2017_Roadmap_BEPS_UKRAINE_ua\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/2017_Roadmap_BEPS_UKRAINE_ua(1).pdf).

51. Савченко В.Ф., Лось А.Ф. Інституційний простір формування та трансформації фіскальної політики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Економіка. 2024. Вип. 1(43). DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).221-229](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).221-229).

52. Сідельникова Л. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>.

54.Суторміна В. М., Федосов В. М., Андрущенко В. Л. Держава, податки, бізнес (Із світового досвіду фіскального регулювання ринкової економіки). К.: Либідь, 1992. 328 с. URL: https://kneu.edu.ua/ua/science_kneu/scientific_schools/spf/spf_praci/spf_prazi/derp_odib/

55. Трансфертне ціноутворення: сучасний стан та проблеми правозастосування: монографія за ред. А. М. Котенка ; Харків: Право, 2021. 162с. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Transf_tsinoutv/Full.pdf

56.Швабій К. Нові реалії податкової політики України. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/10/20/692850/>

57.Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. Т.145. №5. С. 124-137. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1572/1497> DOI: 10.31617/1.2022(145)08

58.Уманців Г., Шушакова І. Контрольовані операції з нематеріальними активами у контексті плану дій BEPS. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 1. С. 101–118.

59. Abad N., Lloyd-Braga T., Modesto L. The failure of stabilization policy: Balanced-budget fiscal rules in the presence of incompressible public expenditures. *Journal of Economic Dynamics and Control*. Vol.120, November 2020, 103996. <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2020.103996>

60. Afonso A., Carvalho F. Time-varying cyclical policy: The case of the Euro area. *The North American Journal of Economics and Finance*. 2022. Vol. 62. 101778.
61. Auerbach A. J. Measuring the effects of corporate tax cuts. *Journal of Economic Perspectives*. 2018. № 32(4). P. 97-120.
62. Blanchard O. Fiscal Policy under Low Interest Rates. 2023. <https://doi.org/10.7551/mitpress/14858.001.0001>
63. Cieślukowski M. (2012). The European Union general budget, policy of stabilization and economic crisis. *The Economic Research Guardian*. Semi-annual Online Journal, 2(2), 225-240. URL: www.ecrg.ro
64. Chan S. The impact of defense spending on economic performance: a survey of evidence and problems. *Orbis*. 1985. Vol. 29 (2). Pp. 403–434.
65. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Krykun T. The budget policy of Ukraine under martial law. *Public and Municipal Finance*. 2023. №12(1). C. 1-11. doi:10.21511/pmf.12(1).2023.01
66. Diehl P., Goertz G. Trends in military allocation since 1816: what goes up does not always come down. *Armed Forces & Society*. 1985. Vol. 12 (1). Pp 134–144. <https://doi.org/10.1177/0095327X8501200107>
67. Dobrovolska O., Sonntag R., Kachula S., Lysiak L., Lastovchenko P. Tax policy and activation of internal factors of economic growth: EU experience for Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2024. Vol. 13(1). Pp. 70-82. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13\(1\).2024.06](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13(1).2024.06)
68. Faria-e-Castro M. Fiscal Policy during a Pandemic. FRB St. Louis Working Paper, 2020-006, pp. 1-36. DOI: 10.20955/wp.2020.006
69. Fatas A., Summers L. The Permanent Effects of Fiscal Consolidations. *Journal of International Economics*. 2017. №22374, NBER Working Papers from National Bureau of Economic Research, Inc.

70. Fatás A., Summers L. Hysteresis and fiscal policy during the Global Crisis/ VOX, CEPR's. Policy Portal, 12 October 2016. URL: <https://voxeu.org/article/hysteresis-and-fiscal-policy-during-global-crisis>

71. Gootjes B., de Haan, J. Do fiscal rules need budget transparency to be effective? *European Journal of Political Economy*. December 2022. Vol. 75. 102210. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102210>

72.GOV UA: офіційний сайт державної податкової служби України. 2024. 24 листопада. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/629223.html>

73.Heimberger P. The cyclical behavior of fiscal policy: A meta-analysis. *Economic Modelling*. 2023. Vol. 123, 106259. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106259>

74.Hughes E., Nicholls W. The different methods of TP: pros and cons. *Tax Journal*. 2010. Vol.14. Pp.118-126, URL: <http://www.taxjournal.com/tj/articles/different-methods-tp-pros-and-con>

75. Inclusive Framework on BEPS. *The Organisation for Economic Cooperation and Development*. URL : <https://www.oecd.org/tax/beps/about>

76. Keynes J. The General Theory of Employment, Interest and Money. England, Ware: Wordsworth Editions, 2017. 576 p.

77.Kumar S., Pandey N., Chatterjee A.N., Pandey N., Lim W.M. What do we know about transfer pricing? Insights from bibliometric analysis. *Journal of Business Research*. 2021. Vol. 134. Pp. 275–287.

78.Laffer A. B. Supply-Side Economics. *Financial Analysts Journal*. 1981. Vol. №37 (5). P. 29-43. URL: www.jstor.org/stable/4478485.

79. Lysiak L., Grabchuk O., Kachula S., Shchyry G. Research of dynamics and forecasting the budget incomes from excise taxation: the Ukraine experience» *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2022. Vol.3 (44). Pp. 51-62. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3799>].

80.Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Grabchuk O., Lebid H. Directions of Fiscal Policy Transformation in the Crisis Period of Economic Development of

Ukraine. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (01). Pp.609-618. DOI: 10.46852/0424-2513.2.2024.22. URL:

<https://economicsaffairs.co.in/Journal/abstract/id/NjM0OQ==/?year=2024&month=March&volume=Volume%2069&issue=Issue%201>

81. Makogon V. Influence of budget policy on economic growth of the country. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2021. №1(36). P. 243-249. DOI:10.18371/fcaptp.v1i36.227771

82.Pasichnyi M. Fiscal dominants of military financing. *Scientia fructuosa*. 2024. №2. P. 20–37.

83. Pasichnyi M. Empirical study of the fiscal policy impact on economic growth. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. №15(3). P. 316-322. doi:10.21511/ppm.15(3-2).2017.01

84.Posadnieva O., Sidelnykova L. Fiscal and psychological factors of tax evasion. *Socio-economic realizations in the digital society*. 2024. Vol. 1 (51). P. 97-107. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.1.51.2024.549>

85.Rogers H., Oats L. Transfer pricing: changing views in changing times. *Accounting Forum*. 2022. №46(1) P. 83–107.

86.Stiglitz J. Economics of the public sector. Third edition. W. W. Norton & Company. 1999. URL: <http://www.twirpx.com/file/1892961>.

87.Tanzi V. Globalization, tax competition and the future of tax system // *Steuersysteme der Zukunft* / Ed. by Gerold Krause–Junk. Berlin: Dunker & Humbolt. 1996. Pp. 11-27.

88.Teremetskyi V., Valihura V., Slatvinska M., Bryndak V., Gutsul I. Tax Policy of Ukraine in Terms of Martial law. *Policy Studies*. 2024. Vol. 45 (3-4). Pp. 293–309.

89. Zsolt D. The impact of the crisis on budget policy in Central and Eastern Europe. Article in *OECD Journal on Budgeting*. January 2009. DOI: 10.1787/budget-10-5km7s5m3nlvd/

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

3.1. Методичні засади оцінки бюджетно-податкової політики України щодо оподаткування прибутку підприємств як підґрунтя реалізації її регуляторного інструментарію у сфері трансфертного ціноутворення

Податковий Кодекс України встановлює такі принципи реалізації податкової політики [38]: загальності, рівності, невідворотності, презумпції правомірності, фіскальної достатності, соціальної справедливості, економічності, нейтральності, стабільності, рівномірності та зручності сплати, єдності. Однак фактична реалізація бюджетно-податкової політики у сфері доходів містить у собі суттєві недосконалості, пов'язані із сукупністю зовнішніх та внутрішніх факторів та особливостями податкового механізму. До переліку найбільш суттєвих зовнішніх факторів належать деструктивний вплив війни та втрата конкурентних позицій виробників України на світовому ринку. Змінюючи фінансові результати підприємств реального сектору економіки, зовнішні фактори визначають втрату фіскальної достатності податкової політики. Сукупність внутрішніх факторів, які визначають ефективність та послідовність бюджетно-податкової політики є досить широкою, включає в себе особливості реалізації монетарної політики, регулювання та саморегулювання розвитку економіки, посилення фіскальних запитів через необхідність додаткового фінансування системи безпеки, підтримання економічної рівноваги, забезпечення соціальних гарантій тощо. Слід зважати й на те, що вплив зовнішніх та внутрішніх факторів призводить до структурних змін в економіці, її структура адаптується до існування системних ризиків та загроз, втрачаючи при цьому властивості самореферентності та гомеостазу.

Механізм реалізації податкової політики містить значну кількість зв'язків, які не проявляючись в періоди економічного зростання, у часи економічного занепаду та при реалізації системних ризиків і загроз, визначає зростання імовірності деструкції податкової системи в цілому. В межах національної економіки виникають збурення, які не проявляючись до часу, містять у собі корені хаосу. Експліцитно, недосконалості реалізації бюджетно-податкової політики проявляються перш за все, через фіскальну недостатність. Імпліцитно – через порушення інших принципів її реалізації. Водночас достатньо важко оцінити кількісно навіть експліцитні порушення реалізації податкової політики, насамперед через втрату функціональності зв'язку між економічним розвитком та фіскальною ефективністю. Кількісна оцінка імпліцитних збурень у податковій системі держави не проводилась взагалі, зважаючи на теоретичні труднощі побудови відповідного методичного забезпечення. Представляючи методичний підхід до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України, зазначимо, що він ґрунтується на наступних принципах:

- динамічності – означає, що всі характеристики реалізації бюджетно-податкової політики змінюються у часі таким чином, що враховують одночасно всі процеси у податковій системі. Інакше кажучи, процеси у податковій системі, які відбуваються одночасно, повинні призводити до узгоджених змін у її характеристиках. Отже, оцінка рівня неузгодженості динаміки показників функціонування податкової системи свідчитиме про існування імпліцитних недосконалостей податкової політики;

- континуальності – всі характеристики податкової системи змінюються безперервно. Тут формуються два умовиводи: будь-яка оцінка показників реалізації податкової політики завжди міститиме в собі похибку несвоєчасності; за умови підтримання сталості функціональних зв'язків між податковими показниками та показниками стану національної економіки

можна зробити висновок, що податкова політика забезпечує рівноважне відтворення національної економіки;

- функціональності – оцінка імпліцитних недосконалостей податкової політики повинна ґрунтуватися на оцінці повноти виконання податками своїх основних функцій (фіскальної, розподільчої та регулюючої);

- часткової невизначеності – в цілому динаміка податкових показників є закономірною, однак містить певну кількість «білого шуму», існування якого визначається похибкою несвоєчасності та випадковими змінами в економіці. Рівень невизначеності податкових показників є величиною стабільною за умови сталості економічної системи, її самореферентності та гомеостазу. Рівень невизначеності податкових показників напряму залежить від існування недосконалостей у реалізації податкової політики і зростатиме у міру відходу від стану рівноважного самовідтворення економічної системи. Гіпотетично, як свідчать інші дослідження [7, с.2], існує такий рівень невизначеності фінансових процесів, який визначатиме невідворотність моменту біфуркації системи.

Порушення кожного з окреслених принципів бюджетно-податкової політики породжує можливість виникнення імпліцитних недосконалостей її реалізації, що суттєво впливатиме на наповнюваність бюджету країни та її соціально-економічний розвиток. Нами розроблено методичний підхід до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України, який апробовано стосовно оподаткування фінансових результатів суб'єктів господарювання (рис. 3. 1).

Методичний підхід до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України, представлений нижче, містить наступні три етапи:

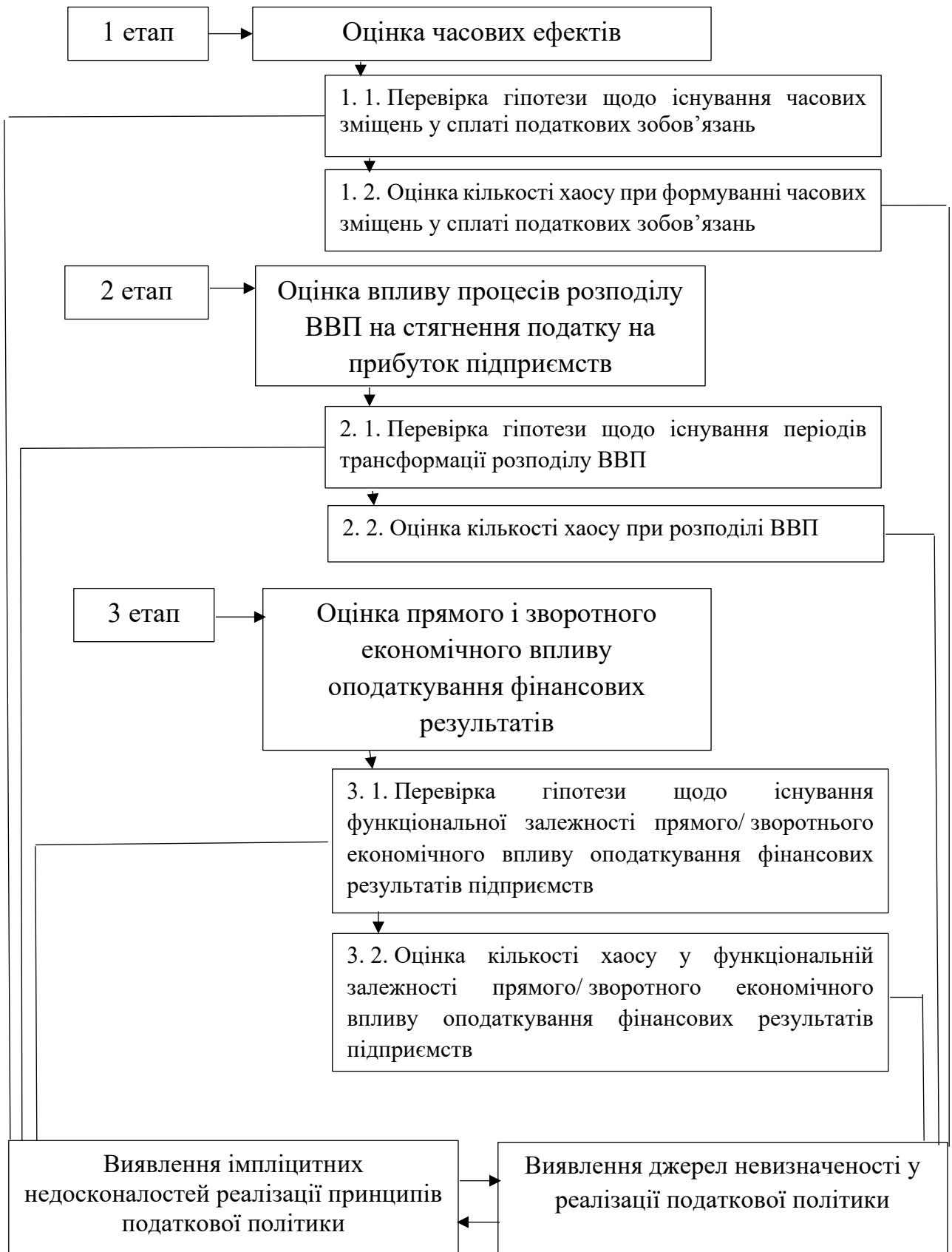

Рис. 3.1. Методичний підхід до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України стосовно оподаткування фінансових результатів підприємств

Етап 1. Оцінка прихованих часових ефектів, що включає в себе перевірку гіпотези щодо зміщення періоду сплати податків порівняно із періодом нарахування податкових зобов'язань та оцінку кількості хаосу при виникненні таких зміщень;

Етап 2. Оцінка сталості процесу розподілу ВВП, в тому числі за рахунок формування обсягу сплати податків та перерозподілу ВВП через бюджет країни. Оцінка сталості перерозподільних процесів поєднується із визначенням кількості хаосу у розподільних процесах;

Етап 3. Оцінка прямого та зворотного впливу стягнення податків та економічного розвитку із підтвердженням функціональної залежності між ними, що стане підставою для оцінки повноти виконання регуляторної функції податків. На даному етапі також передбачається визначення кількості хаосу під час виконання податками регуляторної функції.

Результати реалізації першого етапу пропонованого методичного підходу відображено на рис. 3. 2.

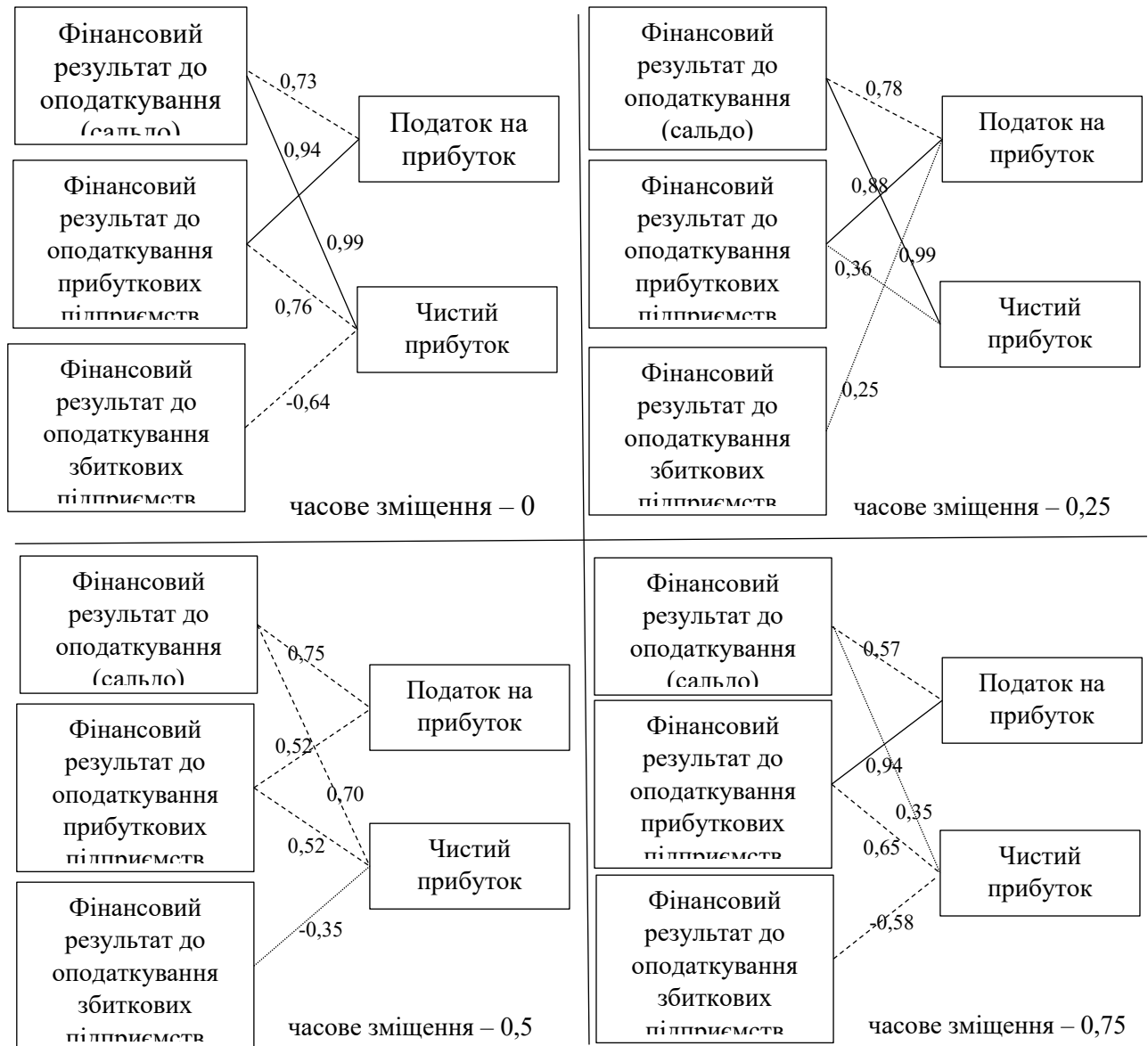

Рис. 3. 2. Трансформація кореляційних зв'язків між базою оподаткування податком на прибуток підприємств та сумою стягнення податку із врахуванням часових ефектів.

1. При здійсненні розрахунків використовувались дані щодо значення фінансового результату до оподаткування суб'єктів господарювання (сальдо), фінансового результату до оподаткування прибуткових суб'єктів господарювання, фінансового результату до оподаткування збиткових підприємств, чистого прибутку підприємств [8], суми надходжень у Зведений бюджет України від справляння податку на прибуток [14] за період 2011-2023 рр. (щорічні дані). Розрахунки парної кореляції виконано без часового

зміщення, із часовим зміщенням 0,25, 0,5, 0,75 періоди таким чином, щоб обсяг сплати податку на прибуток підприємств передував фінансовому результату діяльності підприємств. Це підтвердить чи спростує існування причинно-наслідкових зв'язків між цими показниками.

Було виконано згладжування річних даних фінансового результату до оподаткування суб'єктів господарювання (сальдо), фінансового результату до оподаткування прибуткових суб'єктів господарювання, фінансового результату до оподаткування збиткових підприємств на 25 %, 50 %, 75 % даних наступного року, при цьому згладжування обсягу стягненого податку на прибуток та чистого прибутку не проводилось. Без врахування часових ефектів обсяг стягненого податку на прибуток відповідав обсягу фінансового результату прибуткових підприємств, величина чистого прибутку корелювала одночасно із сальдо фінансового результату до оподаткування, фінансовим результатом до оподаткування прибуткових підприємств, фінансовим результатом до оподаткування збиткових підприємств.

2. Для часового зміщення 0,25 періоди підтвердилось виникнення слабого зв'язку між фінансовим результатом збиткових підприємств та обсягом сплачуваного податку на прибуток та одночасне послаблення зв'язку між фінансовим результатом прибуткових підприємств та обсягом сплачуваного податку на прибуток. Це засвідчує існування прихованого антикаузального ефекту при сплаті податку на прибуток. Зазвичай фінансовий результат підприємств та обсяг сплаченого податку на прибуток у одному і тому ж періоді знаходяться у повній відповідності. Така відповідність між фінансовими результатами підприємств та обсягом сплаченого податку є відображенням причинно-наслідкового (каузального) зв'язку. Л.П. Сідельнікова визначає існуючу відповідність між фінансовими результатами підприємств та обсягом сплаченого податку через ефективну ставку податку [51], яка в ідеалі повинна бути стабільною і близькою до базової ставки податку. Однак впродовж 2014-2022 рр. ефективна ставка податку на прибуток

коливається [51, с. 272] і коливається у значній мірі. Оскільки часове зміщення призводить до трансформації кореляційних зв'язків між фінансовими результатами підприємств та обсягом сплати податку на прибуток, то можна вважати, що руйнується причинно-наслідковий зв'язок у системі «фінансовий результат → сплачений податок», що можна вважати прихованим антикаузальним ефектом у механізмі сплати податку на прибуток. Зазначений ефект відображається також тим, що при сплаті податку на прибуток частина податкового навантаження перекладається на збиткові підприємства. Також послаблюється логіка оподаткування прибутку підприємств при часовому зміщенні на половину (0,5) періоду. Послаблюються всі кореляційні зв'язки між фінансовими результатами до оподаткування, чистим прибутком та обсягом стягненого податку на прибуток. Часткове відновлення цих зв'язків спостерігається при зміщенні на 0,75 періоди.

Оцінка кількості хаосу у процесах оподаткування прибутку підприємств здійснювалась за допомогою показника інформаційної ентропії:

$$H = - \sum_{i=1}^n P_i \cdot \log_2 P_i ,$$

де H – ентропія податкового навантаження

P_i – імовірність виникнення відхилення від очікуваного значення податкового навантаження.

Під податковим навантаженням у даному випадку розуміємо відношення обсягу сплати податку на прибуток до фінансового результату до оподаткування. Для розрахунків використано фінансові результати до оподаткування (сальдо) та фінансовий результат до оподаткування прибуткових підприємств без часового зміщення, із часовим зміщенням 0,25, 0,5, 0,75 періоди. Фінансовий результат до оподаткування збиткових підприємств не використовувався, оскільки між ним та обсягом сплачуваного податку на прибуток середнього та сильного зв'язку не виявлено. Результати розрахунків розміщено в таблиці 3. 1.

Таблиця 3. 1.

Часові ефекти кількості хаосу при стягненні податку на прибуток для підприємств України

Часове зміщення	Рівень ентропії	
	Податкове навантаження на фінансовий результат до оподаткування (сальдо)	Податкове навантаження на фінансовий результат прибуткових підприємств
0	6,382	0,048
0,25	6,089	0,158
0,5	2,001	0,205
0,75	3,670	0,529

Як показують результати дослідження, найменша невизначеність для податкового навантаження на фінансовий результат до оподаткування (сальдо) спостерігалась при часовому зміщенні 0,5 року, для податкового навантаження на фінансовий результат прибуткових підприємств – без часового зміщення. Крім того, рівень ентропії для показника податкового навантаження на фінансовий результат до оподаткування (сальдо) багатократно перевищує рівень ентропії для податкового навантаження на фінансовий результат прибуткових підприємств. Це засвідчує, що джерелом виникнення невизначеності у процесах оподаткування прибутку підприємств є оподаткування збиткових підприємств, причому прихований антикаузальний ефект є основною причиною виникнення такого явища.

3. Другим етапом методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України стосовно оподаткування фінансових результатів підприємств є оцінка впливу процесів розподілу ВВП на стягнення податку на прибуток підприємств. Для здійснення такої оцінки використано показники обсягу кінцевих споживчих витрат, валового нагромадження, обсягу експорту, обсягу імпорту, валового внутрішнього продукту [5], обсягу стягнення податку на прибуток у Зведений бюджет України [14] у щорічних даних за період 2011-2023 рр. Початково було висунуто гіпотезу про існування періодів трансформації розподілу ВВП. Для перевірки цієї гіпотези розраховано показники:

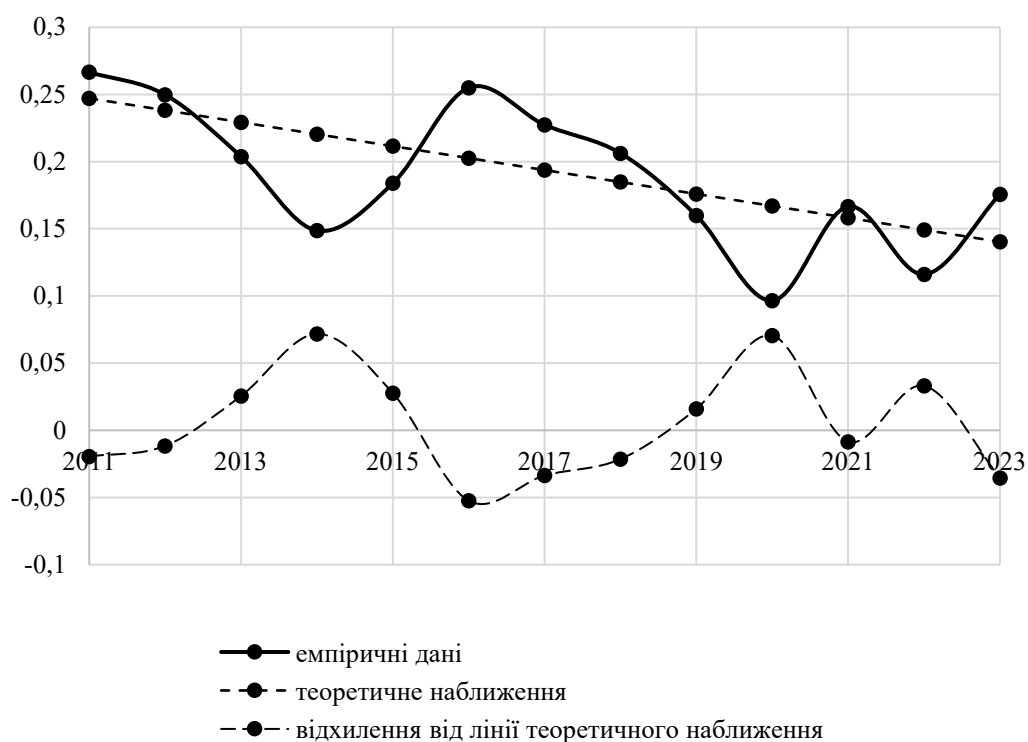
– відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання (відображає кількісне співвідношення розподілу ВВП на накопичення і споживання, R_1);

– покриття імпорту експортом (відображає кількісне співвідношення експорту та імпорту, разом із обсягом ВВП на споживання та накопичення формує обсяг ВВП у категоріях кінцевого споживання, R_2);

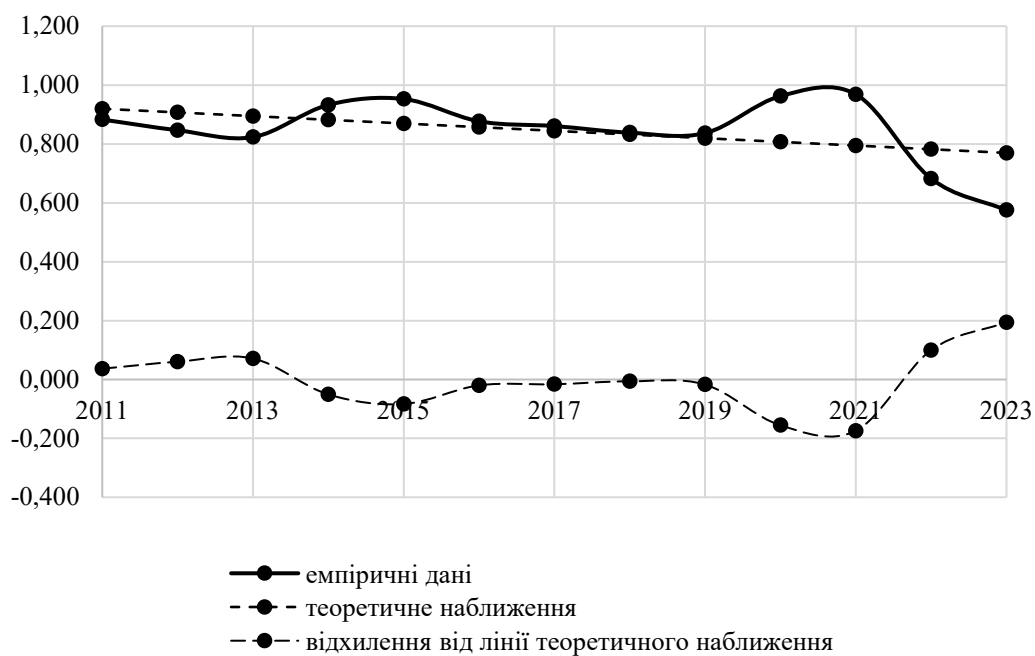
– частка податку на прибуток підприємств у ВВП (відображає кількісне співвідношення відокремлюваної доданої вартості у формі сплачуваного податку на прибуток до знову створюваної доданої вартості, R_3).

Разом зазначені показники відображають процеси споживання, накопичення та руху ВВП (R_1 , R_2), з одного боку, та частково - первинного розподілу (R_3), з другого. У випадку, якщо існують збіжні періоди трансформації розподільних процесів ВВП для показників R_1 , R_2 та показника R_3 , то це означає, що трансформація первинного розподілу ВВП обумовлює трансформацію його споживання та накопичення.

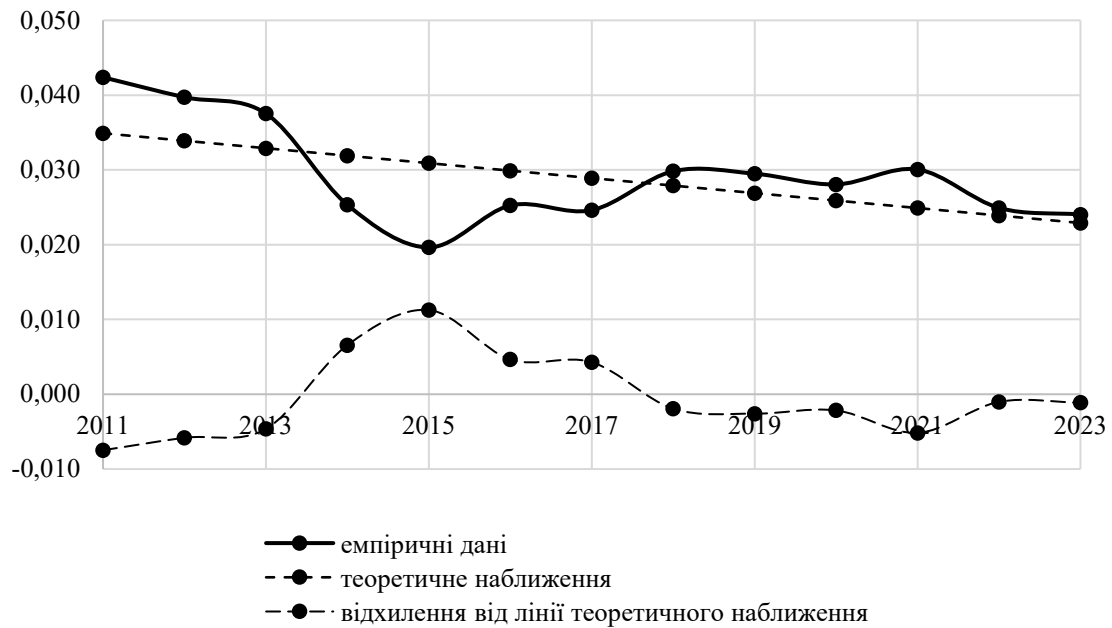
Нижче відтворено результати аналізу динаміки R_1 , R_2 , R_3 (рис. 3. 3).

а) динаміка відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання;

б) динаміка покриття імпорту експортом;

в) динаміка частки податку на прибуток підприємств у ВВП

Рис. 3.3. Порівняльний аналіз динаміки показників розподілу ВВП

Тенденції динаміки показників розподілу ВВП описуються залежностями:

– для відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання – $R_1(t) = -0,0089 \cdot t + 18,145$ при достовірності наближення за однофакторним дисперсійним аналізом 0,79. Періоди з найбільшими відхиленнями від лінії теоретичної динаміки 2013, 2014, 2020, 2022;

– для покриття імпорту експортом – $R_2(t) = -0,0125 \cdot t + 26,057$ при достовірності наближення за однофакторним дисперсійним аналізом 0,89. Періоди з найбільшими відхиленнями від лінії теоретичної динаміки 2014, 2015, 2020, 2021;

– для частки податку на прибуток підприємств у ВВП – $R_3(t) = -0,001 \cdot t + 2,0459$ при достовірності наближення за однофакторним дисперсійним аналізом 0,85. Період з найбільшими відхиленнями від лінії теоретичної динаміки – 2015.

Таким чином, гіпотеза, що існують певні періоди трансформації розподільних процесів ВВП у аналізованому часовому інтервалі, не підтвердилась. Крім того, не виявлено ніякої кореляції між динамікою показників розподілу ВВП, якщо не враховуються лаги дії. Однак, якщо врахувати лаги, то причинно-наслідкові залежності все ж таки існують (рис. 3. 4).

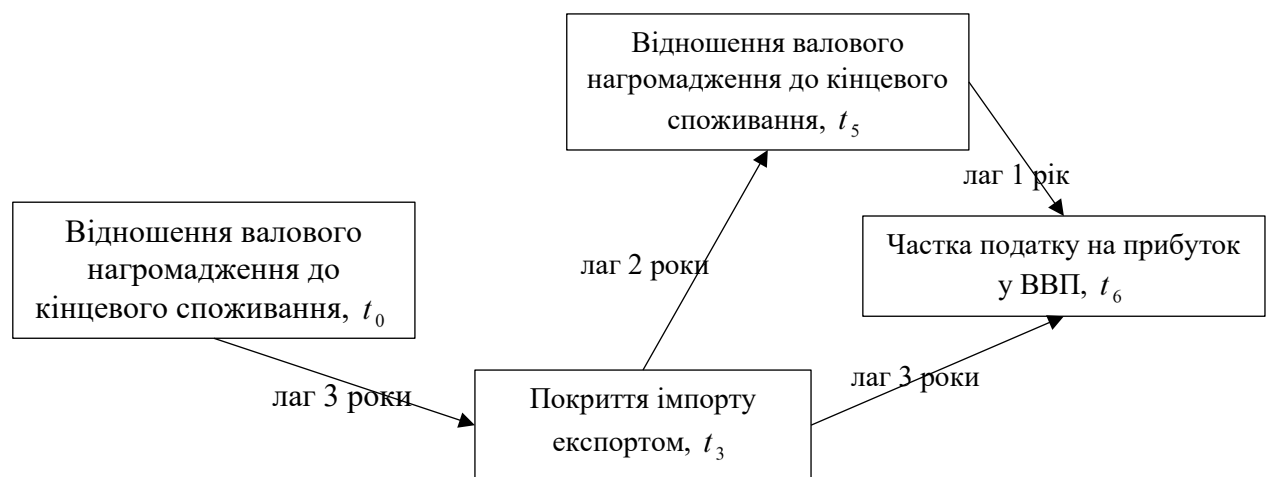

Рис.3.4. Функціональні зв'язки між показниками розподілу ВВП із врахуванням лагів

Як свідчать результати дослідження – не закономірності процесу первинного розподілу ВВП при стягненні податку на прибуток підприємств виступають причиною для формування закономірностей процесів споживання, накопичення та руху ВВП, а навпаки – закономірності процесів споживання, накопичення та руху ВВП визначають закономірності процесу первинного розподілу ВВП при стягненні податку на прибуток підприємств.

Математичний опис функціонального зв'язку між показниками R_1 , R_2 , R_3 є наступним:

- $R_{2,t=3}(R_{1,t=0}) = 0,0064 \cdot (R_{1,t=0}) + 0,0183$ при достовірності 0,986;
- $R_{1,t=5}(R_{2,t=3}) = -11,281 \cdot (R_{2,t=3})^2 + 20,518 \cdot (R_{2,t=3}) - 9,074$ при достовірності 0,947;
- $R_{3,t=6}(R_{1,t=5}) = 0,9951 \cdot (R_{1,t=5})^2 - 0,3121 \cdot (R_{1,t=5}) + 0,06898$ при достовірності 0,996;
- $R_{3,t=6}(R_{2,t=3}) = 0,0052 \cdot (R_{2,t=3}) + 0,0215$ при достовірності 0,999.

Мережа функціональних зв'язків між показниками розподілу ВВП із врахуванням лагів є такою, що показники відношення валового нагромадження до кінцевого споживання та покриття імпорту експортом взаємно обумовлюють одне одного із циклом $R_{1,t=0} \rightarrow R_{2,t=3} \rightarrow R_{1,t=5} \rightarrow R_{2,t=8} \rightarrow \dots$, довжиною 5 років.

Оскільки $R_{3,t=6}(R_{2,t=3}) = R_{3,t=6}(R_{2,t=3})$, то

$$0,9951 \cdot (R_{1,t=5})^2 - 0,3121 \cdot (R_{1,t=5}) + 0,0689 = 0,0052 \cdot (R_{2,t=3}) + 0,0215$$

$$0,9951 \cdot (R_{1,t=5})^2 - 0,3121 \cdot (R_{1,t=5}) + 0,0689 = 0,0052 \cdot (0,0064 \cdot (R_{1,t=0}) + 0,0183) + 0,0215$$

$$0,9951 \cdot (R_{1,t=5})^2 - 0,3121 \cdot (R_{1,t=5}) + 0,0689 = 0,00003328 \cdot (R_{1,t=0}) + 0,02159$$

$$(R_{1,t=5}) \cdot (3,18 \cdot (R_{1,t=5}) - 1) = 0,00001 \cdot (R_{1,t=0}) - 0,0151$$

Таким чином, для показника відношення валового нагромадження до кінцевого споживання буде спостерігатись самоподібність динаміки із довжиною циклу у 5 років.

Дослідження рівня ентропії у функціональних зв'язках між показниками розподілу ВВП (таблиця 3.2) показало, що існує верхня межа ентропії, однакова для всіх залежностей, також приблизно рівним є середній рівень ентропії. Водночас, нижній рівень ентропії коливається у досить значних межах. Як правило, значні коливання ентропії вважаються властивими системам/процесам, невизначеність розвитку яких підвищена [7]. Крім того, різке зниження рівня ентропії відповідає періодам трансформації системи/процесу.

Для залежності покриття імпорту експортом відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання таким періодом трансформації є 2012–2014 рр., для залежності відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання від покриття імпорту експортом – 2021–2022 рр., для залежності частки податку на прибуток підприємств у ВВП від відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання – 2016–2017 рр., для

залежності частки податку на прибуток підприємств у ВВП від покриття імпорту експортом – 2012–2014 рр.

Таблиця 3. 2.

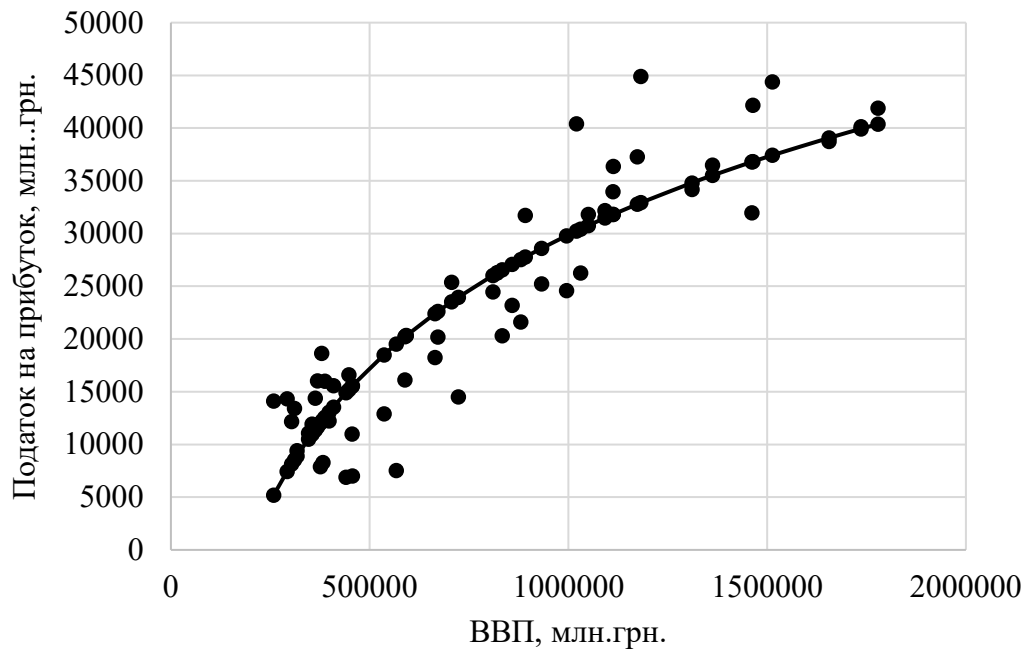
Кількість хаосу у функціональних зв'язках між показниками розподілу ВВП із врахуванням лагів

Опис залежності		Рівень ентропії		
зміст залежності	формалізація	середня	максимальна	мінімальна
Залежність покриття імпорту експортом відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання, лаг 3 роки	$R_{2,t=3}(R_{1,t=0})$	0,4810	0,5307	0,1990
Залежність відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання від покриття імпорту експортом, лаг 2 роки	$R_{1,t=5}(R_{2,t=3})$	0,4792	0,5306	0,3464
Залежність частки податку на прибуток підприємств у ВВП від відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання, лаг 1 рік	$R_{3,t=6}(R_{1,t=5})$	0,4818	0,5304	0,1328
Залежність частки податку на прибуток підприємств у ВВП від покриття імпорту експортом, лаг 3 роки	$R_{3,t=6}(R_{2,t=3})$	0,4834	0,5303	0,2460

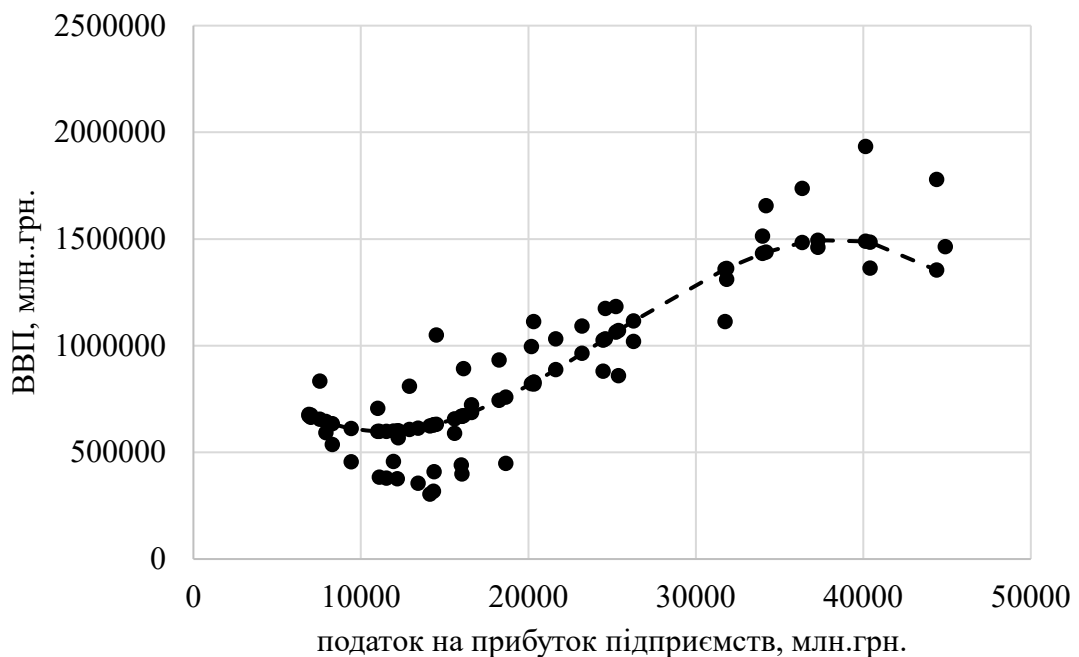
Відповідно, можна зробити висновок, що зростання невизначеності у процесах розподілу ВВП пов'язане із покриттям імпорту експортом, а не із стягненням податку на прибуток підприємств. Це підтверджує як ширший розмах ентропії у залежностях $R_{2,t=3}(R_{1,t=0})$, $R_{3,t=6}(R_{2,t=3})$ та співпадіння періодів трансформації розподільних процесів.

Третім етапом реалізації методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України стосовно оподаткування фінансових результатів підприємств є оцінка прямого і зворотного економічного впливу оподаткування фінансових результатів. Як характеристику економічного розвитку використано валовий внутрішній продукт (ВВП) [5] у щоквартальному розрізі за період 2011-2023 рр. та встановлено існування істотного взаємозв'язку між ним та обсягом податку на прибуток, отриманого за цей же період також у щоквартальному розрізі. Результати дослідження кореляційної функції дали змогу встановити, що для залежності $ПП(ВВП)$ існує лаг дії у 1 період (1 квартал), а для залежності $ВВП(ПП)$ лаг дії складає 7 періодів.

Форми залежностей є наступними (рис. 3. 5). Достовірність наближення для функції $ПП_{i+1}(ВВП_i)$ склала 0,998, для функції $ВВП_{i+7}(ПП_i)$ – 0,967. Також було визначено рівень ентропії функціональних зв'язках між обсягом виробництва ВВП та обсягом надходжень із податку на прибуток (таблиця 3. 3). Результати розрахунків засвідчують, що випадкові коливання не генерують підвищеного рівня ентропії, отже, не породжують додаткової невизначеності у стягненні податку на прибуток.

а) залежність обсягу надходжень податку на прибуток підприємств від виробництва ВВП; $ПП_{i+1}(ВВП_i) = 18242 \cdot \ln(ВВП_i) - 222153$

б) залежність виробництва ВВП від обсягу надходжень податку на прибуток підприємства;
 $ВВП_{i+7}(ПП_i) = 9 \cdot 10^{-8} \cdot ПП_i^3 + 6,72 \cdot ПП_i^2 - 117,9 \cdot ПП_i + 1140069$.

Рис. 3.5. Функціональний зв'язок між обсягом виробленого ВВП та обсягом надходжень з податку на прибуток.

Кількість хаосу у функціональних зв'язках між обсягом виробництва ВВП та обсягом надходжень із податку на прибуток із врахуванням лагів

Опис залежності		Рівень ентропії		
зміст залежності	формалізація	середня	максимальна	мінімальна
Залежність обсягу надходжень податку на прибуток підприємств від виробництва ВВП, лаг 1 квартал	$ПП_{i+1}(ВВП_i)$	0,4767	0,5307	0,1376
Залежність обсягу виробництва ВВП від обсягу надходжень податку на прибуток, лаг 7 кварталів	$ВВП_{i+7}(ПП_i)$	0,4800	0,5307	0,1889

Диференціювання залежності $ВВП_{i+7}(ПП_i)$ дає змогу отримати екстремуми функції:

$$ВВП_{i+7}(ПП_i) = 9 \cdot 10^{-8} \cdot ПП_i^3 + 6,72 \cdot ПП_i^2 - 117,9 \cdot ПП_i + 1140069$$

$$(ВВП_{i+7}(ПП_i))' = (9 \cdot 10^{-8} \cdot ПП_i^3 + 6,72 \cdot ПП_i^2 - 117,9 \cdot ПП_i + 1140069)'$$

$$27 \cdot 10^{-8} \cdot ПП_i^2 + 13,44 \cdot ПП_i - 117,9 = 0$$

Екстремум-максимум складає 49 777 млн. грн. Саме за такого значення обсягу надходжень від стягнення податку на прибуток підприємств виробництво ВВП (у фактичних цінах) досягне свого максимуму – 903 883 млн. грн. через 7 кварталів, що відповідає частці податку на прибуток підприємств у ВВП 5,5 %. Зазначимо, що протягом 2011-2023 рр. частка податку на прибуток підприємств у ВВП жодного разу не досягла й 5 %. Отже, рівень оподаткування прибутку є недостатнім з точки зору забезпечення дієвості виконання регуляторної функції. Проте просте підвищення ставки податку не призведе до зростання обсягу виробництва ВВП через 7 кварталів після його застосування. Необхідним є удосконалення застосування податкової

політики у частині стягнення податку на прибуток за протидії тінізації доходів та фінансових результатів підприємств.

Таким чином, потенційні результати застосування методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України передбачались наступними:

- існування часового зміщення періоду сплати податків порівняно із періодом виникнення податкових зобов'язань підтвердить каузальний чи антикаузальний ефект формування податкових платежів, що відповідатиме імпліцитному порушенню принципу нейтральності податкової політики;

- співпадіння періодів трансформації розподільних процесів підтвердять, що існуючий податковий механізм не забезпечує стабільності виконання розподільної функції податків;

- підтвердження прямого/зворотного функціонального зв'язку між показниками обсягу стягнення податків та показниками економічного розвитку стане підтвердженням повноти чи неповноти виконання регуляторної функції та лагу дії при її реалізації;

- результати оцінки кількості хаосу дадуть змогу визначити джерела невизначеності при реалізації податкової політики: внаслідок існування каузального/антикаузального ефекту при сплаті податку; внаслідок трансформації розподілу ВВП при сплаті податків; внаслідок змін прямої/зворотної функціональної залежності обсягу сплачуваних податків та економічного розвитку.

Фактичні результати пропонованого методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України були дещо іншими:

- у межах політики стягнення податку на прибуток виявлено імпліцитну недосконалість – антикаузальний ефект стягнення податку на прибуток (із часовим зміщенням у один квартал) призводить до часткового перекладання податкового навантаження із прибуткових підприємств на збиткові, що порушує логіку формування чистого прибутку підприємств та значно погіршує

фінансовий стан збиткових підприємств. Крім того, антикаузальний ефект при сплаті податку на прибуток підприємств породжує різке зростання кількості хаосу у процесах оподаткування прибутку;

– розподіл ВВП є стабільним, із визначеними закономірностями, не є пов'язаним із стягненням податку на прибуток підприємств. На розподіл ВВП із розглянутих факторів впливають кінцеве споживання та нагромадження капіталу та рух ВВП у формі експорту/ імпорту. Хоча за механізмом стягнення податку на прибуток підприємств відокремлення відповідних виплат до бюджету країни відбувається раніше. Невизначеність розподільних процесів також породжується переважно співвідношенням експорту/ імпорту. Відповідно, імпліцитно у механізмі стягнення податку на прибуток підприємств порушені взаємозв'язки, які дають змогу використовувати його для впливу на соціально-економічні процеси;

– між виробництвом ВВП та стягненням податку на прибуток є функціональні залежності, проте для прямої та зворотної залежностей існують суттєві відмінності, як за формою, так і за періодом часу, через який вони реалізуються. Для залежності обсягу стягнення податку на прибуток від виробництва ВВП спостерігається короткий лаг (1 квартал) та прямо пропорційна відповідність. Для залежності обсягу виробництва ВВП від стягнення податку на прибуток лаг є набагато довшим (7 кварталів) та форма залежності поліноміальна, третього порядку. Використання залежності $ВВП_{i+7}(ПП_i)$ дало змогу визначити оптимальну частку податку на прибуток підприємств у ВВП, яка складає 5,5 % та дасть змогу максимізувати виробництво доданої вартості. Наразі частка обсягу стягнень з податку на прибуток підприємств є суттєво нижчою, що порушує дієвість виконання регуляторної функції податку стосовно виробництва доданої вартості в країні. Водночас досягти зростання фіскальної ефективності податку на прибуток підприємств та підвищення його частки у ВВП за рахунок зростання базової податкової ставки не є доцільним. Більш дієвими будуть інструменти щодо

зменшення тінізації доходів підприємств, особливо пов'язаних із експортно-імпортною діяльністю. Це дасть змогу одночасно досягти трьох цілей: забезпечити зростання обсягу надходжень у бюджет, зменшити рівень невизначеності процесів розподілу ВВП та максимізувати виробництво ВВП у тій частині, у якій воно залежить від оподаткування фінансових результатів підприємств.

Важливим результатом дослідження стало те, що одним із найбільш виражених джерел імпліцитних недосконалостей бюджетно-податкової політики є рух ВВП у формі експорту/імпорту. Первинна гіпотеза про існування порушень у процесах розподілу ВВП як джерела невизначеності при справлянні податку на прибуток підприємств не підтверджена. Але у процесі дослідження цієї гіпотези виявлено, що центральним компонентом у зв'язках між показниками частки податку на прибуток у ВВП, відношення валового нагромадження до кінцевого споживання та покриття імпорту експортом є саме показник покриття імпорту експортом. Також саме невизначеність динаміки показника покриття імпорту експортом генерує невизначеність динаміки відношення валового нагромадження ВВП до кінцевого споживання та частки податку на прибуток у ВВП.

Безмовним є зв'язок між платіжним балансом країни та обсягом експорту й імпорту, обсягом експортом й імпорту та виробництвом ВВП. Однак дослідження засвідчує, що обсяг стягнення з податку на прибуток впливає на обсяг виробництва ВВП (із лагом в сім кварталів). Тоді пояснення впливу невизначеності показника покриття імпорту експортом на невизначеність показника частки податку на прибуток у ВВП полягає у порушенні логіки зв'язку «експортно-імпортна діяльність суб'єктів господарювання → операційна діяльність суб'єктів господарювання → формування чистого доходу → формування фінансового результату суб'єктів господарювання → виникнення податкових зобов'язань із податку на прибуток». Результати першого та третього етапу реалізації методичного підходу до аналізу

імпліцитних характеристик податкової політики України стосовно оподаткування фінансових результатів підприємств дали змогу виявити антикаузальний ефект у зв'язку «формування фінансового результату суб'єктів господарювання → виникнення податкових зобов'язань із податку на прибуток → обсяг надходжень від стягнення податку на прибуток підприємств», але він має часовий характер. Отож існує порушення логіки зв'язку «експортно-імпортна діяльність суб'єктів господарювання → операційна діяльність суб'єктів господарювання → формування чистого доходу → формування фінансового результату суб'єктів господарювання». Таке порушення може полягати у визначенні вартості продукції експорту чи імпорту, що безпосередньо впливає на чистий дохід суб'єктів господарювання.

Методом протидії ухилення від оподаткування податком на прибуток підприємств при здійсненні експортно-імпортних операцій є трансфертне ціноутворення, однак, вочевидь, за його допомогою не вдається у достатній мірі забезпечити точну відповідність фактично отриманого фінансового результату підприємств та їх податкових зобов'язань. Вочевидь існуючий механізм трансфертного ціноутворення в Україні не є дієвим інструментом протидії ухилення від оподаткування, а навпаки створює підстави для виникнення імпліцитних недосконалостей в оподаткуванні прибутку підприємств. Розуміючи це, а також зважаючи на виклики воєнного стану, законодавець вносить суттєві зміни у механізм здійснення трансфертного ціноутворення. Зокрема, з 01.01.2025 р. розширено критерії визнання осіб пов'язаними за рахунок економічного зв'язку, але водночас кількість держав у переліку, операції з резидентами яких визнаються контрольованими для цілей трансфертного ціноутворення, зменшиться із 78 до 46.

Таким чином, існуючий механізм трансфертного ціноутворення в Україні є причиною виникнення однієї із найбільш суттєвих імпліцитних недосконалостей податкової політики – зростання рівня невизначеності у податкових надходженнях від податку на прибуток.

3.2. Розвиток інституту контролю як інструменту підвищення дієвості та результативності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення

Втрати бюджету внаслідок зловживання суб'єктами господарювання трансфертними цінами та відповідно недоотримання податку на прибуток (корпоративного податку), доволі значні: за оцінками ОЕСР, вони щорічно дорівнюють приблизно біля десяти відсотків всього (сукупного) світового корпоративного податку.

Сутність бюджетно-податкового контролю доцільно розглядати, спираючись на вчення про бюджет, податки та фінансовий контроль [52]. Сутність бюджету полягає у сукупності грошових відносин з метою формування і використання централізованого фонду грошових коштів держави та децентралізованих фондів органів місцевого самоврядування, що віддзеркалює дію розподільчої й контрольної функції, під бюджетно-податковим контролем розуміється матеріальне втілення саме контрольної функції бюджету та податків. Бюджетно-податковий контроль є складовою фінансового контролю і базується на економічній сутності категорії контролю як суспільно-необхідних відносин у системі координат «платники податків (формування доходів бюджету) – держава/органи місцевого самоврядування (реалізація пріоритетних напрямів видатків, виконання суспільно-необхідних функцій)».

Формування доходів бюджету є динамічним процесом, система доходів фактично є адаптивною системою завдяки можливості використання відповідних механізмів регулювання, що потребує удосконалення системи державного фінансового контролю та його важливих складових - бюджетного й податкового контролю задля забезпечення результативності бюджетної політики [1; 4; 52]. У цьому контексті удосконалення бюджетно-податкового контролю є важливим для забезпечення результативності бюджетно-

податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення як складової бюджетної політики.

Вдосконалення інструментарію бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення в Україні, підвищення її дієвості та результативності для вирішення пріоритетних цілей суспільного розвитку необхідно здійснювати з урахуванням сформованого інституційного середовища, його потенційних змін під дією регулюючих заходів, а також системи факторів, що впливають на стан публічних фінансів, дотриманням вимог фінансово-податкової стійкості як невід'ємної умови боргової безпеки державного бюджету та інформатизації бюджетно-податкового простору [10; 11; 22; 32].

Система державного регулювання загалом та регулювання процесу формування доходів бюджету формується в певному інституційному середовищі, яке створює умови її реалізації. Урахування стану (рівня розвитку) інституційного середовища суспільства, як системи основних економічних, соціальних, політичних, правових положень і правил, сприятиме підвищенню результативності бюджетно-податкового контролю та відповідно - бюджетно-податкового регулювання процесу формування доходів бюджету [28]. Важливість врахування та розвиток інституційних умов реалізації суспільного розвитку, що передбачає зниження рівня тіньової економіки, корупції, виконання суб'єктами господарювання у повному обсязі своїх податкових зобов'язань, попередження/нейтралізація/зниження можливостей використання механізму трансфертного ціноутворення для ухиляння від оподаткування і відповідно - забезпечення запланованого обсягу доходів бюджету підтверджується вітчизняними і зарубіжними дослідниками. Так, Б. Келмансон, К. Кірбаєва, Л. Медіна, Б. Мірчев та Дж. Вайс, показали, що в країнах з високим рівнем інституційного середовища показник тіньової економіки є значно меншим порівняно з країнами, де інститути ще продовжують трансформуватися [59]. Так, частка тіньової економіки у

розвинених країнах Європи становила у Німеччині 16.7%, Данії - 18.4%, Швеції - 18.8%. Водночас значення цього показника для європейських країн, що трансформуються і відповідно мають нижчий рівень розвитку інституційного середовища становило: в Румунії - 34,8%, в Литві – 35,3%, Болгарії – 37,8% [59]. В європейських країнах, що розвиваються, ключовими визначальними факторами розміру тіньової економіки є якість регулювання, ефективність уряду та людський капітал.

Відтак, сучасна бюджетно-податкова політика у сфері доходів має формувати адекватні/адаптивні інститути та інституційні умови формування доходів бюджету, сприятливий фіскальний простір. Процеси формування/проєктування і реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення також здійснюються в умовах певного інституційного середовища через відповідну інституційну систему, належне застосування методів та механізмів регулювання, що забезпечують трансформацію/удосконалення/розвиток пріоритетних напрямів та підвищення ступеня ефективності бюджетно-податкових відносин і конкретних дій за певних умов функціонування економіки та фінансової сфери.

При цьому основною умовою реалізації ефективної бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення є адаптація її інститутів до зміни фінансово-економічного глобального і національного простору, що у свою чергу потребує постійного підвищення обґрунтованості та ефективності бюджетно-податкової політики «відповідно до поставлених стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку в інтересах суспільства» [30, с.5].

У процесі розвитку відбуваються динамічні взаємообумовлені одночасні процеси використання механізму та інструментарію бюджетно-податкової політики у сфері доходів у певному інституційному середовищі та вплив її регулюючих заходів на формування та удосконалення власне інституційного середовища.

Дж. Ронен та Г. Маккінні ще у другій половині ХХ століття доводили, що інституційні особливості побудови фіскального простору є взаємозалежними із кількістю відокремлених структурних складових транснаціональних корпорацій (отже, поширення використання ними трансфертних цін та прийомів трансфертного ціноутворення) [64].

Сучасна бюджетно-податкова політика має формувати адекватні/адаптивні інституційні умови формування доходів бюджету, зокрема у напрямі використання прогресивних методів фінансово-податкового контролю за механізмом трансфертного ціноутворення з урахуванням інтересів усіх учасників бюджетно-податкових відносин.

Бюджетно-податковий контроль відіграє важливу роль у забезпеченні збалансування публічних фінансів, дотримання норм бюджетно-податкового законодавства і підвищенні дієвості та результативності бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення. Загалом досягнення стратегічних цілей соціально-економічного розвитку суспільства відповідно до інституційного підходу відіграє врахування в процесі формування і реалізації бюджетно-податкової політики у сфері доходів і зокрема регулювання трансфертного ціноутворення розвиток інституту бюджетно-податкового контролю. Дієвий інститут бюджетно-податкового контролю виступає як інструмент бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення для виявлення фінансових ризиків, впливу на поведінку суб'єктів бюджетно-податкових відносин та забезпечення принципу прозорості як у державному, так і в приватному секторах економіки України

Важливість реалізації контролю за трансфертним ціноутворенням підкреслюється багатьма вченими. Так, Х. Роджерс і Л. Оутс аргументують, що практики трансфертного ціноутворення, які національним законодавством дозволено використовувати бізнесом (включаючи також і принцип/метод «на відстані витягнутої руки», «принцип/метод витягнутої руки»), повинні підлягати обов'язковому контролю. Метою такого контролю є

усунення/недопущення зловживань платниками податків у сфері трансфертного ціноутворення, що у свою чергу сприятиме досягненню у суспільстві соціальної й економічної справедливості [63].

Л.П. Сідельникова та О.М. Посаднева, досліджуючи поведінку платників податків, наголошують, що в період криз, війн та інших несприятливих станів посилюється девіантна поведінка зокрема взаємопов'язаних учасників бюджетно-податкових відносин, тому контрольні заходи щодо формування бюджету з використанням механізмів трансфертного ціноутворення мають в умовах кризи не послаблюватися, а підсилюватися [47]. Дослідниці справедливо зазначають, що послаблення контролю за трансфертним ціноутворенням у кризові періоди «у майбутньому потенційно генеруватиме застосування схем мінімізації через цей податковий механізм» [47]. Тобто, зниження/послаблення контрольних заходів має пролонговані наслідки у аспекті впливу на доходи бюджету. Водночас, також важливо враховувати, що використання бюджетно-податкового контролю має відбуватись у спосіб, що не знижує чи підриває довіру економічних суб'єктів до бюджетно-податкової політики, уповноважених владних органів та держави як суспільного інституту.

Органи податкового контролю щодо трансфертного ціноутворення активно використовують такі інструменти, як метод порівняльної неконтрольованої ціни та інші методи визначення принципу «витягнутої руки», щоб перевірити, чи відповідають ціни, встановлені при здійсненні контрольованих операціях ринковим (за однакових/співставних умов і обставин), що сприятиме уникненню штучному заниженню/завищенню прибутку для оптимізації податкових зобов'язань.

Про адаптацію формальної складової інституційного середовища до умов воєнного стану в Україні свідчить прийнятий закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення» [36]. Згідно цього закону, впроваджено податковий контроль за трансфертним ціноутворенням, окреслена система заходів щодо упорядкування

ціноутворення в операціях між пов'язаними особами. У той же час прогнозувалося, що наслідком такого удосконалення законодавства наступні три роки стане зростання додаткових надходжень до державного бюджету на 20 млрд грн [9].

Досліджуючи проблеми цифровізації та оподаткування, В. Чекіна зазначає, що поряд зі збільшенням обсягів операцій із реалізації товарів чи надання послуг через мережу Інтернет, прозорістю та вільним доступом до транзакцій залишаються відкритими питання складності податкового адміністрування, розмивання податкової бази з податку на прибуток та, відповідно, зменшення податкових надходжень до бюджету. При цьому можливими шляхами вирішення зазначених проблем цифровізації можуть стати уніфікація національного та міжнародного законодавства, поява нових об'єктів оподаткування, розроблення ефективних інструментів для автоматизованого збору податків, перегляд існуючих моделей трансфертного ціноутворення з урахуванням товарів і послуг цифрової економіки та ін. [53].

В аспекті глобалізації, країни все більше співпрацюють у сфері обміну інформацією та податкової звітності, що може покращити ефективність заходів бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення, зокрема оподаткування контрольованих операцій. Важливим є стримування практики ухилення від сплати податків, чому також має сприяти розширення системи електронного оподаткування. Ефективність системи електронного оподаткування оцінювалася колективом авторів під керівництвом А. Отекуріна [61]. Як підтверджують інші дослідники, ефективна система електронного оподаткування значно зменшить ухилення від сплати податків, її належне впровадження допомагає пом'якшити проблему ухилення від сплати податків, що спричиняє економічні та соціальні збитки [64].

Одним із першочергово важливих заходом/завданням є активізація процесу долучення України до автоматичного обміну податковою інформацією між країнами. В 2023 році в Державній податковій службі у межах програми

«Підтримка державного управління фінансами для України – EU4PFM» створено та впроваджено підсистему «Автоматичний обмін податковою інформацією» інформаційно-комунікаційної системи «Міжнародний автоматичний обмін інформацією», тобто ІТ рішення для створення автоматичного міжнародного обміну податковою інформацією за стандартами CRS та СьС [42]. Джерелом фінансування реалізації Є-проекту цифрової трансформації є кошти Міжнародної технічної допомоги. У 2023 році розпочато також ряд проєктів для Державної податкової служби у межах цифрової трансформації, реалізація яких продовжена і в 2024 році. Серед них: автоматизована система податкових перевірок; мобільний центр обробки даних державних інформаційних ресурсів Державної податкової служби; обмін інформацією в режимі он-лайн між Державною податковою службою та ЄДР (Академія електронного врядування, Естонія, 2024); автоматизована система роботи з великими масивами даних для проведення аналізу ризиків у сфері трансфертного ціноутворення [42].

Активізація долучення України до автоматичного обміну податковою інформацією між країнами та реалізація намічених проєктів, як очікується, значно спростить процес контролю за трансфертним ціноутворенням. Це актуальне завдання бюджетно-податкової політики щодо регулювання механізму трансфертного ціноутворення особливо умовах війни значно спростить процеси контролю не тільки для нашої країни, а і для країн-партнерів. У свою чергу підприємства мають підвищувати ефективність управління ризиками в контексті оподаткування контрольованих операцій, щоб уникнути /мінімізувати ризики планового і позапланового податкового контролю.

В умовах воєнного стану в Україні встановлені певні особливості контролю за трансфертним ціноутворенням, які стосуються:

- подання звітності про контрольовані операції та відповідальності платників за порушення податкового законодавства;

- строків давності здійснених господарських операцій з пов'язаними особами;
- здійснення перевірок з питань трансфертного ціноутворення;
- критерію контрольованих операцій.

Звичайно, ризики, пов'язані із втратою бюджетних доходів внаслідок трансфертного ціноутворення повністю усунути не вдалося у жодній країні, водночас пом'якшення таких ризиків можливо шляхом підвищення якості інституційного середовища країни.

Зважаючи на сучасні реалії в умовах воєнних дій в Україні, дефіцит бюджетних коштів та їх гостра потреба на оборону, соціальні виплати, відновлення інфраструктурних об'єктів, основні заходи бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення сьогодні мають бути сконцентровані на проведенні повноцінного фінансово-податкового контролю. Так, повернення контрольних дій щодо трансфертного ціноутворення у повному обсязі, як справедливо вважає Л. Сідельникова, необхідне, за винятком об'єктивних причин неможливості їх здійснення на окупованих територіях та у зонах ведення бойових дій [47]. Відновлення повноцінного фінансово-податкового контролю щодо трансфертного ціноутворення сприятиме покращенню якості планування/виконання податкових надходжень до бюджету країни; сприятиме адаптації оподаткування відповідно до змін макроекономічного середовища; реалізації превентивних дій з ухилення від оподаткування, виникнення новоствореного податкового боргу, удосконалення податкового адміністрування (подальший розвиток сервісних функцій контролюючих органів).

Податкова система країни повинна забезпечувати можливість дотримання простоти механізмів адміністрування податків та зборів. Від ефективності адміністрування податків значно залежить рівень податкових надходжень, функціонування економічної системи та стабільний економічний розвиток будь-якої держави. Відмінності в легкості адміністрування різних податків

були і залишатимуться критично важливим чинником дієвої бюджетно-податкової політики [63]. Часто винятком виявляються суттєві інституційні зміни в суспільстві або важливі деструктивні впливи (такі як пандемія COVID-19 або умови воєнного стану), вплив яких на обсяг податкових надходжень неможливо передбачити.

На сьогодні контрольовані компанії мають подавати у встановлені терміни звітність та доводити правильність застосування у практичній діяльності тих чи інших методів та дій щодо дотримання правил і норм чинного законодавства у сфері трансфертного ціноутворення з метою повної сплати податку на прибуток.

Трансфертне ціноутворення є одним із найбільш розповсюджених способів мінімізації податків, що «розмиває» податкову базу будь-якої країни, знижує дохідну частину бюджетів, відтак перебуває в полі зору національних податкових органів та потребує удосконалення інституту контролю як необхідної умови підвищення дієвості регуляторного впливу на механізм трансфертного ціноутворення. Дослідження доводить, що умови нестабільності, невизначеності, кризи потребують дотримання всіма учасниками бюджетно-податкових відносин фіскальної дисципліни. Найбільш поширеними вузькими питаннями, що породжують проблеми у взаємовідносинах між фіскальними органами на платниками податку на прибуток при використанні механізму трансфертного ціноутворення та потребують підвищеної уваги органів контролю, встановлено наступні: використання незіставних джерел інформації, неправильне визначення дати контрольованої операції, що фіксує фактичний час укладання контракту і специфікації, безпосередній момент переходу права власності предмету та інші [32].

Розвиток інституту контролю має бути тісно пов'язаним з дотриманням принципу прозорості: як відбувається формування ресурсів бюджету, як забезпечується рівномірність податкового навантаження на бізнес, як

здійснюється регулювання процесу, як і ким здійснюється управління фінансовими потоками у територіальному розрізі у результаті бюджетної децентралізації (місцеві бюджети) та на державному рівні (державний бюджет). Необхідним є також суворий фінансовий контроль, зокрема бюджетно-податковий, поєднаний з налагодженим інститутом права, представленим насамперед дієвою судовою системою. Поряд з цим вагомим є розвиток інституту адміністративного контролю. Одне із основних їх призначень – попередження використання корупційних схем з використанням механізму трансфертного ціноутворення.

Членство в ЄС зобов'язує країни слідувати загальноприйнятим правилам і нормам у сфері оподаткування, що має на меті забезпечити справедливу конкуренцію та вільне переміщення капіталу, товарів та послуг між державами-членами. Так, на правовому рівні закріплено низку обмежень та вимог, спрямованих на уникнення податкових бар'єрів, що можуть перешкоджати цій інтеграції. Тобто, податкова політика ЄС відіграє ключову роль у формуванні єдиного економічного та фіскального простору, де країни-члени можуть ефективно співпрацювати, водночас зберігаючи свою національну унікальність та самостійність у вирішенні податкових питань.

Розвиток неформальної складової інституційного середовища потребує формування податкової культури та позитивного ставлення громадян та бізнесу до податкових ініціатив держави [6].

Гармонізація системи управління податками та їх збору відповідно до європейських принципів та вимог, що включає створення прозорої системи контролю, безпосередність у розрахунках, адмініструванні податків та подачі звітів; реформування кадрового складу державних органів влади, які займаються контролем за сплатою податків та зборів, для їх адаптації до принципів та вимог, які діють у країнах ЄС [3].

Одним із найбільш важливих завдань в умовах інституційного середовища України є постійне удосконалення інституту бюджетно-

податкового контролю. Критично важливим є удосконалення контрольних процедур і методик у сфері трансфертного ціноутворення для посилення потенціалу прямого оподаткування та забезпечення стійкості системи публічних фінансів. Це передбачає використання прогресивних методів контролю за механізмом трансфертного ціноутворення та узгодження інтересів усіх сторін бюджетно-податкових відносин. Такого підходу потребує вирішення завдання підвищення результативності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення.

У 2020 р. у порівнянні із 2019 р., загальна кількість податкових перевірок зросла на 6449 шт. (із 38 162 до 44 611 шт.) або на 16,9 %. Зростання відбулося за рахунок збільшення кількості позапланових (із 11 867 до 23 900 шт.) та фактичних перевірок (із 16 373 до 16 565 шт.). Однак, різко зменшилась кількість документальних планових перевірок – із 4646 до 1940 шт., що пояснюється дією законодавчо встановленого мораторію, який тривав із 18 березня 2020 р. і до кінця року, на проведення документальних та фактичних перевірок (крім фактичних перевірок у частині обігу підакцизної групи товарів, документальних перевірок з питань декларування ПДВ, припинення (ліквідації) суб'єктів господарювання та на звернення платників податків). Такі обмеження значно вплинули на баланс як кількості контрольних-перевірочних заходів, так і донарахованих та узгоджених сум грошових зобов'язань.

Наслідками полегшення/зниження вимог в умовах першого року війни щодо подання звітності, послаблення чи навіть відміни податкового контролю трансфертного ціноутворення стало створення сприятливих умов для реалізації опортуністичної, девіантної поведінки окремих платників податків, тобто законного чи незаконного ухилення від оподаткування, зокрема – сплати податку на прибуток [46]. Такі порушення податкової поведінки суб'єктами господарювання стосувалися також і господарських операцій щодо формування трансфертних цін. Загалом перевірка дотримання податкової дисципліни платниками податків щодо трансфертного ціноутворення

впродовж аналізованого періоду встановила ті чи інші порушення законодавства. Так, з початку 2022 по липень 2024 року ДПС України сформовано більше трьохсот тридцяти запитів щодо формування та подання документації з трансфертного ціноутворення, з яких більше як у вісімдесяти відсотків від опрацьованих випадків підтверджено такі фіскальні ризики [57].

Нагальними проблемами, що потребують вирішення в умовах сьогодення залишаються такі: підвищення довіри платників податків до поведінки органів фіскальних інституцій, передбачуваності/прозорості формування/реалізації бюджетно-податкової політики; формування адекватного/адаптивного інституційного середовища заходами бюджетно-податкової політики, зменшення трансакційних витрат при здійсненні бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення.

Важливим аспектом ефективної реалізації бюджетно-податкової політики є дотримання прозорості оподаткування, як необхідної умови співпраці державних органів та підприємницьких структур, що також зменшує конфліктність між державними органами та бізнесом. Так, Н. Лі та Ч.Сувенсон у своєму дослідженні виявили, що додаткове обов'язкове розкриття інформації призвело до того, що компанії стали менш агресивними щодо податків на прибуток, і що вони не змогли перекласти зрослий податковий тягар на своїх клієнтів або постачальників, споживачів або на постачальників і робочу силу [59]. В Україні прозорість забезпечується розкриттям інформації про кінцевого бенефіціарного власника для певних підприємницьких структур.

Як вважає М. Пасічний, належне впровадження практики попереднього узгодження трансфертних цін для забезпечення транспарентності взаємодії платників із контролюючими інституціями сприятиме удосконаленню бюджетно-податкового контролю [32]. Також важливим у сфері трансфертного ціноутворення є розвиток інституту досудового врегулювання податкових конфліктів, що виступає інструментом реалізації концепції взаємодії на засадах партнерства платників податків і податкових органів [1], що у свою чергу

сприятиме зниженню трансакційні витрат як для держави, так і для платників податків.

Передбачуваність змін у фінансово-бюджетній сфері є основною передумовою посилення фіскального потенціалу податків, що зумовлює важливість оцінки фіскальних ризиків та залежить як від якісного рівня податкової системи, так і від умов адміністрування податків. Ці умови визначаються податками, які мінімально спотворюють економічні рішення суб'єктів господарювання і проведення податкових перевірок на основі інструкцій та прозорих критеріїв оцінки ризиків та відбору платників податків для контролю.

На практиці доволі часто постає питання визначення доцільності проведення позапланового контролю чи визначення групи об'єктів, для яких характерною є акумуляція податкових ризиків. У даному дослідженні ми пропонуємо для визначення пріоритетних об'єктів податкового контролю також використовувати інструменти розрахунку невизначеності та змінності обсягу податкових надходжень. Рівень змінності нами оцінено за допомогою коефіцієнта варіації (відношення стандартного відхилення до математичного сподівання) за групами платників податків (великі платники податків, платники єдиного податку, інші платники податків – юридичні особи, та в цілому за всіма платниками податків) за видами економічної діяльності. Рівень невизначеності нами оцінено таким чином, як це здійснювалося у підрозділі 3. 1. Джерелом статистичної інформації були дані про обсяг податкових надходжень у Дніпропетровській області за період 2011 – 2023 рр. (поквартальні дані). Результати обчислення рівня змінності обсягу податкових надходжень представлено у таблиці 3.4. Результати обчислення рівня невизначеності обсягу податкових надходжень представлено у таблиці 3.5.

В цілому змінність податкових надходжень є найнижчою за групою платників єдиного податку (коефіцієнт варіації складає 0,2425), вищою – за групою великих платників податку (коефіцієнт варіації – 0,4636) та високою –

за групою інших платників податків – юридичних осіб (коефіцієнт варіації – 0,62). За видами економічної діяльності найнижчою є змінність в освіті (коефіцієнт варіації – 0,27), найвищою – в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (коефіцієнт варіації – 0,95).

Таблиця 3.4

Змінність обсягу податкових надходжень за групами платників податків – юридичними особами, $k_{вар}$

За видами економічної діяльності	За групами платників податків			
	Великі платники	Платники єдиного податку	Інші платники – юридичні особи	В цілому
Усього	0,36	0,18	0,44	0,26
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	0,49	0,17	0,54	0,68
Промисловість	0,12	0,38	0,32	0,35
Будівництво	0,31	0,07	0,62	0,47
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,07	0,26	0,89	0,95
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,64	0,29	0,44	0,57
Тимчасове розміщення й організація харчування	0,08	0,27	0,77	0,38
Інформація та телекомунікації	0,04	0,09	0,62	0,29
Фінансова та страхова діяльність	0,76	0,08	0,37	0,56
Операції з нерухомим майном	1,16	0,35	0,63	0,59
Професійна, наукова та технічна діяльність	–	0,12	0,62	0,65
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	–	0,29	0,57	0,32
Освіта	–	0,08	0,39	0,27
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	–	0,11	0,76	0,39
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	–	0,18	0,65	0,43
Надання інших видів послуг	0,07	0,96	1,29	1,08

Як зазначалось, ентропія відображає кількість хаосу в отриманій інформації. Разом з тим, якщо змінність будь-якого кількісного показника не є високою, а ентропія є значною, то це, швидше за все означає існування прихованої невизначеності, «білого шуму» у вибірці за цим показником. Результати дослідження рівня ентропії податкових надходжень за групами

платників податків засвідчують, що найвищим є рівень невизначеності за групою платників єдиного податку, а найнижчим – за групою великих платників.

Таблиця 3.5

Рівень ентропії за групами платників податків – юридичними особами

За видами економічної діяльності	За групами платників податків			
	Великі платники	Платники єдиного податку	Інші платники – юридичні особи	В цілому
Усього	0,5301	0,5303	0,5208	0,4839
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	0,5290	0,5306	0,5306	0,5247
Промисловість	0,5127	0,5272	0,4446	0,5247
Будівництво	0,5307	0,5180	0,5289	0,5296
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,3781	0,5290	0,4718	0,2801
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,5307	0,5298	0,5208	0,5299
Тимчасове розмішування й організація харчування	0,5013	0,5293	0,5273	0,5291
Інформація та телекомунікації	0,4864	0,5241	0,5289	0,5027
Фінансова та страхова діяльність	0,5221	0,5214	0,4869	0,5296
Операції з нерухомим майном	0,3089	0,5303	0,5289	0,5305
Професійна, наукова та технічна діяльність	–	0,5292	0,5289	0,5291
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	–	0,5298	0,5298	0,5162
Освіта	–	0,5214	0,4996	0,4908
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	–	0,5279	0,5286	0,5299
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	–	0,5303	0,5293	0,5307
Надання інших видів послуг	0,4979	0,0151	0,0523	0,1281

В цілому ж відмінності між рівнем невизначеності податкових надходжень за групами платників податків є набагато нижчими, ніж відмінності між рівнем змінності. Цікавим є той факт, що за видами економічної діяльності рівень невизначеності є найнижчим для оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів – саме для нього рівень змінності є найвищим. Найвищим рівень невизначеності

податкових платежів є підприємств, що працюють у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

В цілому ж встановлено, що існує відповідність між рівнем змінності податкових надходжень та їх ентропією (рис. 1). Ця залежність має нелінійний характер та описується формулами:

– для великих платників податків

$$H(k_{var}) = -0,4282 \cdot k_{var}^2 + 0,3638 \cdot k_{var} + 0,4706$$

– для платників єдиного податку

$$H(k_{var}) = -0,9564 \cdot k_{var}^2 + 0,4241 \cdot k_{var} + 0,4906$$

– для інших платників – юридичних осіб

$$H(k_{var}) = -1,0379 \cdot k_{var}^2 + 1,2628 \cdot k_{var} + 0,1557$$

– в цілому

$$H(k_{var}) = -1,194 \cdot k_{var}^2 + 1,166 \cdot k_{var} + 0,2601$$

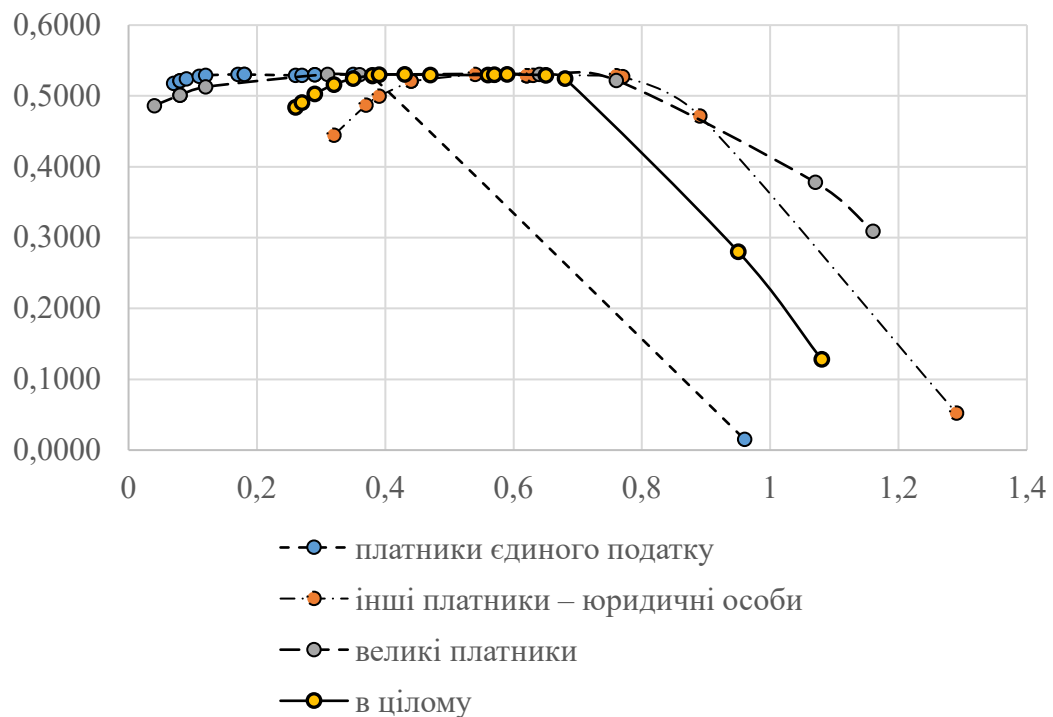

Рис. 3.6. Взаємозв'язок між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем їх ентропії за групами платників податків

Можна вважати, що залежність між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем ентропії у них «в цілому» за всіма групами платників за всіма видами економічної діяльності в середньому характеризує стан невизначеності та змінності за вибіркою. Екстремумом даної функції є точка (0,4882; 0,3106). Чим більшою є відстань до точки екстремуму, тим менш пріоритетною є група платників податків для здійснення податкового контролю.

Таблиця 3.6

Відстані до екстремуму залежності між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем ентропії у них «в цілому» за всіма групами платників за всіма видами економічної діяльності

За видами економічної діяльності	За групами платників податків			
	Великі платники	Платники єдиного податку	Інші платники – юридичні особи	В цілому
Усього	0,254	0,379	0,216	0,287
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	0,218	0,387	0,226	0,287
Промисловість	0,420	0,242	0,215	0,255
Будівництво	0,283	0,467	0,255	0,220
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,586	0,316	0,433	0,463
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,267	0,296	0,216	0,234
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,451	0,309	0,355	0,244
Інформація та телекомунікації	0,481	0,452	0,255	0,276
Фінансова та страхова діяльність	0,344	0,459	0,212	0,231
Операції з нерухомим майном	0,672	0,260	0,260	0,242
Професійна, наукова та технічна діяльність	—	0,428	0,255	0,272
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	—	0,296	0,234	0,266
Освіта	—	0,459	0,213	0,283
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	—	0,436	0,348	0,240
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	—	0,379	0,272	0,228
Надання інших видів послуг	0,458	0,557	0,842	0,619

Примітка: розраховано автором

У таблиці 3.6, наведено матрицю відстаней екстремуму залежності між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем ентропії у них «в цілому» за всіма групами платників за всіма видами економічної діяльності за даними Дніпропетровської області. Максимальною відстанню є 0,842, мінімальною – 0,212, ширина інтервалу коливання – 0,63.

Таким чином, усі групи платників податків за видами економічної діяльності щодо необхідності посилення контрольних заходів податковими органами можна поділити на три частини:

- неперіоритетні – відстань до екстремуму залежності між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем ентропії у них коливається від 0,632 до 0,842 – частота позапланових перевірок у них повинна бути меншою за середню;

- стандартні – відстань до екстремуму залежності між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем ентропії у них коливається від 0,422 до 0,632 – частота позапланових перевірок у них повинна бути середньою;

- пріоритетні – відстань до екстремуму залежності між рівнем змінності податкових надходжень та рівнем ентропії у них коливається від 0,212 до 0,422 – частота позапланових перевірок у них повинна бути більшою за середню.

У таблиці 3.6 групи платників податків, для яких контроль повинен бути посилено, виділено сірим кольором. Як видно за результатами розрахунків, зменшити інтенсивність податкового контролю є можливим тільки для однієї групи платників – для великих платників, які працюють у сфері операцій з нерухомістю. Вочевидь, це пов'язане загалом із високим рівнем невизначеності і змінності податкових надходжень у всіх видах економічної діяльності за умов дії воєнного часу. Таким чином, у процесі аналізу встановлено, що невизначеність податкових надходжень тісно пов'язана із коливаннями обсягу надходжень за групами платників податків у поточному періоді, що дало підстави виокремити пріоритетні групи платників для реалізації заходів податкового контролю.

Подальший розвиток інституту бюджетно-податкового контролю у сфері трансфертного ціноутворення має бути спрямований на вирішення двоєдиного завдання у системі бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. По перше – це зростання податкових надходжень і, по-друге, - зниження фіскальних ризиків як держави, так і платників податку на прибуток шляхом зменшення випадків уникнення/ухилення чи навіть «втечі» від оподаткування в інші юрисдикції, водночас- зниження кількості скарг платників податків на дії фіскальних (податкових) органів, звернень до органів правосуддя, що у підсумку сприятиме підвищенню результативності бюджетно-податкової політики у сфері доходів і зокрема – у сфері трансфертного ціноутворення.

Висновки до розділу 3

Визначено, що експліцитна декларація принципів бюджетно-податкової політики України поєднується із імпліцитними недосконаlostями її реалізації, причини чого полягають у особливостях нормативного та організаційного забезпечення податкового механізму. Зміст недосконалостей бюджетно-податкової політики пропонується виявляти за допомогою методичного підходу до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України, який складається із трьох етапів: оцінки прихованих часових ефектів; оцінки сталості процесу розподілу ВВП; оцінки прямих та зворотних взаємозв'язків між стягненням податків та економічним розвитком. Застосування пропонованого методичного підходу до визначення прихованих ефектів податкової політики стосовно оподаткування прибутку підприємств дало змогу виявити, що її основними імпліцитними недосконаlostями є антикаузальний ефект, який виникає у часових закономірностях стягнення податку на прибуток, та порядок визначення доходу підприємств при здійсненні ними експортно-імпорتنих операцій із застосуванням трансфертних цін. Подолання цих недоліків позитивно вплине на обсяг надходжень у бюджет, зменшить рівень невизначеності процесів розподілу ВВП та збільшить його виробництво.

Основні заходи бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення з огляду на сучасні реалії в умовах воєнних дій в Україні сконцентровані на поступовому відновленні інституту повноцінного фінансово-податкового контролю та активізації процесу долучення України до автоматичного обміну податковою інформацією між країнами. Це сприятиме покращенню якості планування та виконання податкових надходжень до бюджету країни (на основі середньострокового бюджетного планування); адаптації бази оподаткування відповідно до змін макроекономічного середовища; реалізації превентивних дій з ухилення від оподаткування, протидії виникнення новоствореного податкового боргу.

В аспекті глобалізації, країни все більше співпрацюють у сфері обміну інформацією та податкової звітності, що може покращити ефективність заходів бюджетно-податкового регулювання оподаткування контрольованих операцій. Сучасна бюджетно-податкова політика має формувати адекватні/адаптивні інституційні умови формування доходів бюджету, зокрема у напрямі розвитку інституту контролю, використання прогресивних методів бюджетно-податкового контролю за механізмом трансфертного ціноутворення з максимально можливим узгодженням інтересів усіх учасників бюджетно-податкових відносин. Важливим аспектом є підвищення довіри платників податків до поведінки органів фіскальних інституцій, передбачуваності/прозорості формування/реалізації бюджетно-податкової політики; формування адекватного/адаптивного інституційного середовища заходами бюджетно-податкової політики, зменшення трансакційних витрат при здійсненні бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення.

Передбачуваність змін у фінансово-бюджетній сфері є основною передумовою посилення фіскального потенціалу податків, що зумовлює важливість оцінки фіскальних ризиків та залежить як від якісного рівня податкової системи, так і від умов адміністрування податків. Ці умови визначаються податками, які мінімально спотворюють економічні рішення суб'єктів господарювання і проведення податкових перевірок на основі інструкцій та прозорих критеріїв оцінки ризиків та відбору платників податків для контролю.

Дієвий інститут бюджетно-податкового контролю виступає як інструмент бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення для виявлення фінансових ризиків, впливу на поведінку суб'єктів бюджетно-податкових відносин та забезпечення принципу прозорості як у державному, так і в приватному секторах економіки України

Визначення доцільності проведення позапланового контролю групи об'єктів, для яких характерною є акумуляція податкових ризиків важливе з огляду на необхідність підвищення результативності бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. Визначення пріоритетних об'єктів бюджетно-податкового контролю доцільно здійснювати, використовуючи інструменти розрахунку невизначеності та змінності обсягу податкових надходжень.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у третьому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях автора: [21; 22, 24; 26].

Список використаних джерел до розділу 3

- 1.Александрова М.М., Довгалюк, В.В. Пріоритети підвищення ефективності податкового контролю в Україні. *Економічний простір*. 2021. №171. С. 68-72. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/171-12>
- 2.Артюх О. Фінансовий контроль як ефективний механізм боротьби з корупцією в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. №68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-1>
- 3.Бортнікова М., Чиркова Ю. Проблеми гармонізації податкового законодавства України та ЄС. *Економіка та суспільство*. 2023. №53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-73>.
- 4.Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
- 5.Валовий внутрішній продукт у категоріях кінцевого використання. Національні рахунки. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області. URL: <http://www.dneprstat.gov.ua/statinfo/>
- 7.Грабчук О. М. Фінансове прогнозування невизначеності економічних процесів на макрорівні: Монографія. Дніпропетровськ: Біла К. О., 2012. 350 с.
- 8.Діяльність підприємств. Економічна діяльність. Економічна статистика. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
- 9.Закон про трансфертне ціноутворення потребує коригування для підвищення його ефективності – експерти (2013). URL: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine/2013/09/26/105525>
- 10.Заруцька О. П., Качула С. В., Добровольська О. В., Сальникова Т. В. Реалізація бюджетно-податкової політики в Україні в умовах нестабільності.

Інвестиції: практика та досвід. 2024. №24. С.7-15. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.24.7>

11.Заруцька О. П., Сальникова Т. В., Добровольська О. В. Бюджетно-податкове регулювання трансфертного ціноутворення в Україні. *Ефективна економіка.* 2024. №11. С. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.11>

12.Західна О.Р., Круглякова В.В., Бундз Н.Б. Податкові та неподаткові надходження у системі доходів державного бюджету України. *Молодий вчений.* 2021. № 12 (100). С. 261–266.

14.Зведений бюджет. Макроекономічні показники. Статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>.

14.Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 391 с.

15.Качула С. В., Заруцька О. П., Сальникова Т. В. Роль фінансового контролю трансфертного ціноутворення у бюджетно-податковій політиці держави. *Агросвіт.* 2024. №23. С.4-10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.23.4>

16.КрисоватийА. І., Мельник В. М., Кошук Т. В. Сутність та концептуальні основи формування податкової політики в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка України.* 2016. № 1. С. 35–51., с. 39

17.Кругляк В., Курілов Є. Шлях до європейських правил податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. 2023. URL: <https://pravo.ua/shliakh-do-ievropeiskykh-pravyl-podatkovoho-kontroliu-za-transfertnym-tsinoutvorenniam>

18.Кужелєв М. О., Сиволап І. М. Основні етапи нормативного регулювання здійснення фінансового контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні. *Бізнес Інформ.* 2021. №4. С. 196–204.

19.Курілов В., Кругляк Є. Трансфертне ціноутворення 2023: актуальні вітчизняна та міжнародна нормативні бази, статистика результатів та коментарі

щодо методології контролю ТЦ та судової практики. К.: ТОВ «Інтерконтиненталь-Україна», 2023. 216 с.

20. Лисяк Л.В. Бюджетна політика регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. К.: НДФІ, 2010. 600 с.

21.Лисяк, Л. В., Лебідь, Г. А. Розвиток теоретичних та удосконалення практичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №6. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14598036>.

22.Лисяк Л.В., Лебідь Г.А. Наслідки використання трансфертних цін для формування доходів бюджету/ *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2-3 березня 2023 р.*: Дніпро: ДДАЕУ, 2023. С.31-32.

23.Лебідь Г.А. План дій BEPS в аспекті адаптації податкової системи України до норм та правил Європейського Союзу. *Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси: теорія і практика»* (м .Київ, 17 грудня 2021 рок). К.: Нац. авіац. ун-т. 2021. С.245-246. URL: <https://nau.edu.ua/ua/event/2021/-hii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-internet-konferentsiya-finansi-teoriya-i-praktika.html>

24.Лебідь Г.А. Реалізація бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення: негативні фактори. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансові інструменти сталого розвитку економіки»* (м. Чернівці, 18 квітня 2024 р.). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С . 78-80.

25.Лебідь Г.А. Напрями гармонізації оподаткування у контексті співпраці України з ОЕСР. Матеріали Міжнародного форуму «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності», 02-03 грудня 2021 р. Кременчук, 2021. 164 с. С.17-18.

- 26.Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. Бюджетно-податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 7. С. 60-65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.7.60/> URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3413/3449>
- 27.Любчак І.С. Формування доходів державного бюджету в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету*. 2023. № 58., С. 61-67. <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-58-61-67>
- 28.Любчак І. Напрями розвитку системи формування бюджету. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4646>
- 29.Марченко С.М. Стратегічне управління державними фінансами: євроінтеграційний курс, міжнародні тренди, національні особливості. *Фінанси України*. 2022. № 1. С. 7-26.
- 30.Нікітішин А.О. Податкова політика в умовах економічних перетворень: монографія. Київ: КНТЕУ, 2019. 480 с.
- 31.Особливості контролю за трансфертним ціноутворенням в умовах воєнного стану. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/586570.html>.
- 32.Пасічний М. Трансфертне ціноутворення у системі пріоритетів податкової політики. *Економіка та суспільство*. 2024. №65. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-126>.
- 33.Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської ; ДННУ «Акад. фін. Управління». Київ, 2017. 448 с.
- 34.Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості : Закон України № 3278- IX, від 27.07.2023 р. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://cutt.ly/eeuTK6WE>

35.Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2022-%D0%BF#Text>

36.Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення: Закон України від 04.07.2013 № 408-VII

37.Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n259>.

38.Податковий Кодекс України: Закон № 2755-IV від 02.12.2010 із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

39.Публічний звіт про підсумки діяльності Державної податкової служби України за 2019 рік. Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/409589.html>

40.Презентація публічного звіту ДПС за 2020 рік. URL: <https://appu.org.ua/main-news/publichnij-zvit-dps-ukra%D1%97ni-za-2020-rik/>

41.Публічний звіт ДПС за 2022 рік. Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/data/files/292923.pdf>

42.Публічний звіт ДПС 2023. Державна податкова служба України: офіційний сайт. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/668/791153/PUBL_CHNIY_2023.pdf.

43.Радіонов Д. Ключові бюджетні порушення та напрями їх мінімізації. *Економіка та держава*. 2015. №1. С.51-55.

44.Результати роботи ДПС щодо податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. *Державна податкова служба України 2023*. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/617/736361/Rezultati_roboti_TTS_01_12_2023.pdf.

45.Результати роботи ДПС щодо податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. Державна податкова служба України 2024 липень. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorennya-ta-mijnarodne-opodatkuvannya/transfertne-tsinoutvorennya/prezentatsiyi-materiali/806985.html>.

46.Савченко В.Ф., Лось А.Ф. Інституційний простір формування та трансформації фіскальної політики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Економіка. 2024. Вип. 1(43). DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).221-229](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).221-229).

47. Сідельникова Л.П., Посаднєва О. М. Орієнтири прийняття рішень про ухилення від оподаткування у трансфертному ціноутворенні. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. № 4(87). С.287-292. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2023.4.34>

48.Сідельникова Л.П. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>

49.Соловійова, Ю. О. Податковий контроль як спеціальний вид державного фінансового контролю. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=250.

50.Тимошенко А.О. Інституційне середовище формування і функціонування фіскальної політики в євроінтеграційних процесах. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. №2 (20). С. 96-103.

51.Фінансово-економічні та обліково-аналітичні аспекти забезпечення сталого розвитку: монографія / за заг. ред. Л. П. Сідельникової. Херсон : Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2024. 477 с.

52.Шевчук О. Податковий контроль як елемент фінансової політики держави. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2015.

53.Чекіна В.Д. Смарт-промисловість і податки: точки дотику. *Фінанси України*. 2017. № 11. С. 89–109.

54.Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol.6. №2. pp.100-107.

55.Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Institutional transformations of the public finance system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2021, № 2 (37). Pp. 325-331.

56.Dobrovolska O., Sonntag R., Kachula S., Lysiak L., Lastovchenko P. Tax policy and activation of internal factors of economic growth: EU experience for Ukraine. *Public and Municipal Finance*. 2024. Vol.13, Is.1, pp. 70-82. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13\(1\).2024.06](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.13(1).2024.06)

57.IMF: Ukraine: 2023 Article IV Consultation, Second Review Under the Extended Arrangement. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/12/11/Ukraine-2023-Article-IV-Consultation-Second-Review-Under-the-Extended-Arrangement-Under-the-542297>

58.GOV UA: офіційний сайт державної податкової служби України. 2024. 24 листопада. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/629223.html>

59.Kelmanson M. B., Kirabaeva K., Medina L., Mircheva M., Weiss J. Explaining the shadow economy in Europe: size, causes and policy options. 2019. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/12/13/Explaining-the-Shadow-Economy-in-Europe-Size-Causes-and-Policy-Options-48821>.

60.Lee N., Swenson Ch. Empirical evidence on the impact of recent Korean tax reforms. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15(4). Pp. 35-47. DOI: [doi.org/10.21511/imfi.15\(4\).2018.03](https://doi.org/10.21511/imfi.15(4).2018.03).

61.Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Grabchuk O., Lebid H. Directions of Fiscal Policy Transformation in the Crisis Period of Economic Development of Ukraine. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (01). Pp.609-618. DOI: 10.46852/0424-2513.2.2024.22. URL:

<https://economicsaffairs.co.in/Journal/abstract/id/NjM0OQ==/?year=2024&month=March&volume=Volume%2069&issue=Issue%201>.

62. Otekunrin A. O., Nwanji T. I., Eluyela D. F., Inegbedion H., Eleda T. (2021). E-tax system effectiveness in reducing tax evasion in Nigeria. *Problems and Perspectives in Management*, 2021. №19(4). Pp. 175-185. doi.org/10.21511/ppm.19(4).2021.15

63. Rogers H., Oats L. Transfer pricing: changing views in changing times. *Accounting Forum*. 2022. № 46(1). P. 83–107.].

64. Ronen J., McKinney G. Transfer pricing for divisional autonomy. *Journal of Accounting Research*. 1970. Vol.8(1). P. 99-112

65. Slemrod J. Optimal Taxation and Optimal Tax Systems, *Journal of Economic Perspectives*. 1990. №.4. P.157-178. DOI: doi.org/10.1257/jep.4.1.157

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження теоретичних, методичних засад та практичних положень проєктування та реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, підвищення її дієвості та результативності у системі формування доходів бюджету дозволяють зробити наступні узагальнюючі висновки:

1. Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення як складова бюджетної політики є системою економічних відносин, що виникають між державою та суб'єктами господарювання - платниками податку на прибуток, що мають відокремлені підрозділи, працюють у міждержавному просторі з пов'язаними суб'єктами і здійснюють відповідні господарські операції. Метою бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету визначено упорядкування фінансових потоків від податку на прибуток як результату впливу на їх повноту механізму трансфертного ціноутворення і відповідно сприяння за інших рівних умов зниженню боргового навантаження на бюджет та формування внутрішніх ресурсів для відновлення економіки, людського капіталу та екосистеми України, підвищення обороноздатності країни.

2. Проєктування і реалізація бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення має здійснюватися в стратегічному плані і на поточний період із дотриманням принципів: законності (дотримання чинного законодавства щодо трансфертного ціноутворення, його досконалість, однозначність тлумачення); прозорості (оприлюднення інформації, роз'яснень, консультацій, наслідків контролю тощо у доступному та однозначному для розуміння суб'єктам господарювання вигляді); динамічності (змінність у часі), адаптивності (пристосування до змін умов та факторів, що впливають на бюджетно-податкові відносини та господарські операції суб'єктів

господарювання), інформаційності (налагодження електронного документообігу для зниження трансакційних витрат, повноцінного автоматичного обміну фінансовою інформацією у міждержавному фіскальному просторі); функціональності (забезпечення виконання податками і бюджетом своїх основних функцій); гармонійності (узгодженості податкового планування з середньостроковими бюджетним плануванням). Системне дотримання виокремлених принципів при побудові й реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, їх практичне втілення з урахуванням умов та факторів впливу сприятиме посиленню її дієвості та підвищенню результативності.

3. Невід’ємним компонентом бюджетно-податкової політики регулювання механізму трансфертного ціноутворення з метою дотримання вимог/правил чинного законодавства у системі формування бюджетних доходів є наявність пов’язаності сторін при здійсненні господарських операцій, які за певних умов визначаються як контрольовані операції та водночас відповідають встановленим фінансовим обмеженням відповідно до чинного законодавства. Важливим аспектом, що підлягає бюджетно-податковому регулюванню та контролю щодо трансфертного ціноутворення платників податку на прибуток у системі формування доходів бюджету є зниження можливості ухилення чи уникнення сплати цього податку суб’єктами господарювання відповідно до вимог чинного законодавства, відтак – забезпечення повноти та своєчасності податкових надходжень до бюджету.

4. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток системи формування доходів бюджету зумовлює доцільність забезпечення діалектичної єдності заходів бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення як складової бюджетної політики для збалансованості доходів і видатків у системі державного регулювання. Світовий досвід формування і реалізації бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення свідчить про необхідність впровадження її ефективного

інструментарію як на національному рівні для кожної держави, так і на міжнародному. Важливим є поступове зближення національних правил і підходів до формування бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення з настановами ОЕСР, реалізація міжурядових проєктів, дотримання міжнародних правил щодо трансфертного ціноутворення, які мають розвиваються відповідно до потреб у вирішенні виникаючих проблем.

5. Визначено тенденції трансформації бюджетно-податкової політики у сфері доходів у кризовий період розвитку економіки країни, які свідчать, що джерелом індукування невизначеності у формуванні доходів бюджету є надходження від податку на прибуток підприємств та надходження від внутрішніх податків та зборів на товари та послуги, що екстраполюється на всі податкові надходження та доходи зведеного бюджету України. Особливості генерації ентропії у системі зв'язків між фіскальними показниками дали змогу запропонувати напрями подолання кризових явищ при формуванні доходів бюджету, обумовлені необхідністю стимулювати виробництво ентропій. За таких умов доцільною є зміна вектору бюджетно-податкової політики з рестрикційної на дискреційну, що передбачає зниження рівня оподаткування, зокрема - податку на прибуток підприємств та збільшення державних витрат для стимулювання попиту. Розраховано, що очікуваний ефект стимулювання виробництва ентропії при формуванні доходів бюджету реалізується протягом перших 9 місяців після їх впровадження.

6. Виокремлення етапів розвитку регуляторних заходів бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення в Україні на основі аналізу процесів розвитку формальної складової адаптивних інституційних умов формування доходів бюджету з урахуванням інтересів учасників бюджетно-податкових відносин, зокрема: становлення (1994-2010 рр.); упорядкування (2010-2013 рр.); активізації (2014-2021 рр.); послаблення (2022-2023 рр.); відновлення (кінець 2023 р. – по теперішній час), що важливо для подальшого удосконалення інституційних умов її реалізації.

7. Реалізація бюджетно-податкової політики у сфері доходів містить у собі суттєві недосконалості, пов'язані із сукупністю зовнішніх та внутрішніх факторів та особливостями бюджетно-податкового механізму. Визначено фактори впливу на дієвість та результативність бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення, до яких віднесено: бюджетно-податкові, боргові, нормативно-правові; інноваційні, воєнно-політичні та акцентовано увагу на їх системному характері. Нейтралізація негативних факторів потребує використання широкого інструментарію бюджетно-податкової політики загалом та бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення зокрема, сприятиме усуненню/послабленню потенційних можливостей ухилення від оподаткування при формуванні доходів бюджету за стрімко зростаючого державного боргу, значної міжнародної допомоги та ймовірності її зниження.

8. Дієвість реалізації бюджетно-податкової політики України залежить від повноти виконання функцій податками та бюджетом, оцінку якої можна здійснити, використовуючи запропонований методичний підхід до визначення її імпліцитних недосконалостей. Основою зазначеного методичного підходу є визначення специфічних закономірностей процесу формування централізованих фондів фінансових ресурсів із врахуванням часових ефектів, розподілу ВВП при стягненні податків, прямих та зворотних функціональних залежностей між стягненням податків та економічним розвитком. Методика апробована для процесу оподаткування фінансових результатів підприємств реального сектору економіки України на основі даних за 2011-2023 рр. у щорічному та щомісячному розрізах. Із використанням цієї методики визначено, що закономірності розподілу ВВП на кінцеве споживання та нагромадження капіталу, рух ВВП у формі експорту/імпорту є сталими, однак містять джерела невизначеності у процесі формування доходів від експортно-імпоротної діяльності. В ході аналізу часових ефектів реалізації податкової політики стосовно стягнення податку на прибуток визначено

існування антикаузального ефекту при сплаті податку із лагом в один квартал, що також викликає зростання невизначеності процесу оподаткування. Підтверджено існування прямих та зворотних функціональних залежностей між виробництвом ВВП та стягненням податку на прибуток, однак формалізація цих залежностей та їх лаги є різними. Отримані результати дали змогу визначити пріоритетний напрям удосконалення податкової політики щодо стягнення податку на прибуток підприємств, який полягає у протидії тінізації доходів підприємств від експортно-імпоротної діяльності на основі удосконалення механізму використання трансфертних цін, що дасть змогу забезпечити зростання обсягу надходжень у бюджет, зменшити рівень невизначеності процесів розподілу ВВП та максимізувати виробництво ВВП у тій частині, у якій воно залежить від оподаткування фінансових результатів підприємств.

9. Проектування та реалізація дієвої й результативної бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення з необхідністю визначає доцільність удосконалення інституту бюджетно-податкового контролю з урахуванням стану і перспектив розвитку національного інституційного середовища та формування вимог і правил фіскального простору на міждержавному рівні в умовах розвитку євроінтеграційних процесів. Інституційні умови і особливості становлення інституту контролю за трансфертним ціноутворенням відображають динамічність взаємовідносин між платниками податків і державними фіскальними органами, їх упорядкування сприятиме посиленню обґрунтованості управлінських рішень при розробці бюджетно-податкової політики держави у сфері трансфертного ціноутворення.

10. Необхідності посилення контрольних заходів податковими органами потребує вибіркості суб'єктів контролю та обумовлює необхідність виявлення груп платників податку за видами економічної діяльності у залежності від пріоритетності реалізації позапланових податкових перевірок:

непріоритетні, стандартні, пріоритетні. Потенціал фіскальних органів має зосереджуватися на позапланових перевірках платників податків пріоритетної групи, що підвищить результативність бюджетно-податкової політики у сфері доходів і зокрема знизить можливі негативні зниження величини доходів бюджету від виявлених порушень у сфері трансфертного ціноутворення та певним чином сприятиме зниженню трансакційних витрат (як держави, так і платників податку на прибуток).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1.

Доходи Державного бюджету України в 2019-2024 рр., млрд грн

Показник	2020	2021	2022	2023	2024	Зміни 2024/2020
Податкові надходження	851,1	1107,1	949,8	1203,5	1574,8	+723,7
Неподаткові надходження	212,9	175,4	346,3	991,7	186,6	-26,3
Доходи від операцій з капіталом	0,1	0,3	0,6	0,1	0,4	+0,3
Трансферти	10,7	12,6	9,5	42,9	0,0	-10,7
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	1,0	1,3	481,1	433,4	6,4	+5,4
Цільові фонди	0,2	0,2	0,1	0,4	0,3	+0,1
Разом	1076,0	1296,9	1787,4	2672,0	1768,5	+692,5

Джерело: Open Budget <https://openbudget.gov.ua/>

Додаток Б

Таблиця Б1

Динаміка структури доходів Державного бюджету України
впродовж 2020-2024 рр., %

Показник	2020	2021	2022	2023	2024 (план)	Зміни 2024/2020
Податкові надходження	79,1	85,4	53,2	45,1	89,1	+10,0
Неподаткові надходження	19,8	13,5	19,4	37,1	10,6	-9,2
Доходи від операцій з капіталом	0,01	0,03	0,03	0,00	0,02	+0,01
Трансферти	0,99	0,97	0,53	1,61	0,00	-0,99
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	0,1	0,1	26,9	16,2	0,4	+0,3
Цільові фонди	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02	0,0
Разом	100	100	100	100	100	-

Джерело: Open Budget <https://openbudget.gov.ua/>

Додаток В

Таблиця В1

Динаміка структури податкових надходжень до Державного бюджету
України, %

Показник	2020	2021	2022	2023	2024 (план)
Податок на прибуток підприємств	12,8	13,4	12,3	12,1	11,2
Податок на доходи фізичних осіб	11,0	9,8	12,1	14,3	19,1
Військовий збір	2,8	2,6	3,5	3,4	
Податок на додану вартість	47,1	48,4	49,2	48,3	50,04
Акцизний податок	16,3	14,7	10,9	13,9	12,3
Мито	3,4	3,5	2,8	3,4	3,16
Рентна плата	6,2	7,4	9,0	5,3	3,7
Екологічний податок	0,4	0,4	0,4	0,3	0,14
Інші податкові надходження	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Разом	100	100	100	100	100

Джерело: *Open Budget* <https://openbudget.gov.ua/>

Додаток Г

Таблиця Г1

**Динаміка частки державного боргу України у ВВП
впродовж 2012–2023 рр., %**

Рік	% у ВВП
2014	60,0
2015	67,0
2016	69,0
2017	61,8
2018	52,3
2019	44,3
2020	53,9
2021	41,3
2022	71,6
2023	79,4

Додаток Д

ПЕРЕЛІК

держав (територій), які відповідають критеріям, установленим підпунктом 39.2.1.2 підпункту 39.2.1 пункту 39.2 статті 39 Податкового кодексу України (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1045 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1505))

Американське Самоа	Республіка Ліберія
Ангілья	Мальдівська Республіка
Князівство Андорра	Республіка Маршаллові Острови
Антигуа і Барбуда	Острів Мен
Аруба	Князівство Монако
Співдружність Багамських Островів	Монтсеррат
Барбадос	Республіка Союзу М'янма
Беліз	Республіка Намібія
Бермудські Острови	Республіка Науру
Британські Віргінські Острови	Нідерландські Антильські Острови
Республіка Вануату	Ніуе
Віргінські Острови Сполучених Штатів Америки	Олдерні
Гернсі	Республіка Палау
Гібралтар	Республіка Панама
Гренада	Пуерто-Ріко
Гуам	Незалежна держава Самоа
Джерсі	Республіка Сейшельські Острови
Співдружність Домініки	Сент-Вінсент і Гренадіни
Ісламська Республіка Іран	Сент-Кітс і Невіс
Кайманові Острови	Сент-Люсія
Корейська Народна-Демократична Республіка	Сінт-Мартен (Нідерландська частина)
Острови Кука	Острови Теркс і Кайкос
	Республіка Тринідад і Тобаго
	Республіка Фіджі

Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1505-2024-%D0%BF#n2>

Додаток Е

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
(УМСФ)

вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000
тел./факс: (056) 745-55-96; (0562) 47-17-91
E-mail: university.msf@gmail.com Код ЄДРПОУ 39568620

25.11.2024 № 17/17/12-227/2 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи Лебідь Ганни Андріївни
на тему «Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного
ціноутворення у системі формування доходів бюджету»

Результати дисертаційного дослідження Лебідь Ганни Андріївни використовуються у навчальному процесі Університету митної справи та фінансів при коригуванні навчально-методичних комплексів з навчальних дисциплін: Фінанси, Бюджетний менеджмент, Фінансово-податкова політика держави за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

Результати дисертаційного дослідження Лебідь Г.А. щодо бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного ціноутворення використані при написанні звітів з науково-дослідної роботи кафедри фінансів, банківської справи та страхування, зокрема: «Бюджетний потенціал в умовах фінансової децентралізації» (номер державної реєстрації 0120U101486), у межах якої розроблено питання використання основних методів трансфертного ціноутворення з метою оподаткування податком на прибуток підприємств та зміцнення бюджетного потенціалу та «Синергія фінансових, кредитних, страхових механізмів в умовах війни та повоєнного відновлення України» (номер державної реєстрації 0124U000099), у межах якої розроблено питання щодо розвитку бюджетно-податкового регулювання трансфертного ціноутворення в Україні з урахуванням досвіду країн світу.

Ректор університету

Дмитро БОЧАРОВ

Виноградова Н.Л.
(056) 7560578

Додаток Ж

**ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
СХІДНЕ МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ДПС
ПО РОБОТІ З ВЕЛИКИМИ ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ**

проспект Олександра Поля, 57, м. Дніпро, 49031, тел.(056) 744-23-63, (056) 720-30-07
E-mail: officevp.dp.official@tax.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ ВП: 43968079

ДОВІДКА

№ 4426/6/32-00 від 10.10.14

про використання результатів дисертаційного дослідження

«Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету»

Лебідь Ганни Андріївни

Бюджетно-податкова політика є одним із найбільш дієвих інструментів регулювання розвитку національної економіки, визначає наповнюваність централізованих фондів фінансових ресурсів, фінансову безпеку держави та сталість її соціуму. Це обумовлює актуальність дослідження механізму реалізації бюджетно-податкової політики як в цілому, так і за окремими аспектами його функціонування, які суттєво впливають та обсяги та прогнозованість податкових надходжень. У практиці роботи податкової служби відзначено існування коливань обсягу надходжень з податку на прибуток, для яких не виявлені об'єктивні чинники виникнення. За результатами дисертаційної роботи Лебідь Г. А. причинами таких коливань можуть бути приховані недосконалості механізму стягнення податку на прибуток.

Безпосередньо у аналітичній роботі Східного міжрегіонального управління ДПС по роботі з великими платниками податків використано запропонований у дисертаційному дослідженні методичний підхід до аналізу імпліцитних характеристик податкової політики України стосовно оподаткування фінансових результатів підприємств, що дало змогу розрахувати рівень невизначеності обсягу податкових надходжень із податку на прибуток та врахувати її при плануванні податкових надходжень до 3 податкових періодів. Крім того, виявлено, що невизначеність податкових надходжень тісно пов'язана із коливаннями обсягу надходжень за групами платників податків у поточному періоді, що дало підстави виокремити пріоритетні групи платників для реалізації заходів податкового контролю.

Котельська
(посада)

[Signature]
(підпис)

Тетяна КЛИВЕЦЬ
(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Додаток И

ВАША
ПОДАТКОВА
БЕЗПЕКА

ТОВ «М-Консалт 2023»

код ЄДРПОУ 45087254

Дніпро: +380676330602, площа Соборна, 7

E-mail: mkonsalt22@gmail.com

ДОВІДКА від 19.08.2024 року

№1/д

про використання результатів дисертаційного дослідження

«Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення у системі формування доходів бюджету»

Лебідь Ганни Андріївни

У дисертаційному дослідженні основна увага приділяється бюджетно-податковим аспектам регулювання операцій з трансфертного ціноутворення з метою забезпечення справедливого оподаткування, мінімізації податкових ризиків, запобігання "вимиванню" бази оподаткування та впровадження принципу "витагнутої руки".

Дослідження, проведене Лебідь Ганною Андріївною, було залучене для: розробки рекомендацій для підприємств, що працюють у транснаціональному середовищі, з питань оптимізації фінансових потоків відповідно до вимог чинного податкового законодавства; формування практичних підходів до застосування методів трансфертного ціноутворення, які відповідають нормам Податкового кодексу України; підготовки аналітичних звітів для клієнтів компанії щодо податкових ризиків, пов'язаних із недотриманням принципу "витагнутої руки"; підвищенню рівня відповідності фінансових операцій підприємств нормативним вимогам Податкового кодексу України.

Висновки та рекомендації дисертаційного дослідження були інтегровані у консультаційні послуги, що забезпечило ефективність рішень, які пропонуються клієнтам компанії.

Директор

(посада)

М. П

Ольга МАЗУР

(Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Додаток К

Список публікацій здобувача

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. Бюджетно-податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 7. С. 60-65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.7.60/> URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3413/3449> (0,7 друк.арк.). ISSN 2306-6814. Особистий внесок автора: розкрито сутність бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення, її мета, завдання, функції, принципи проектування і реалізації як складової бюджетної політики.

2. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Grabchuk O., Lebid H. Directions of Fiscal Policy Transformation in the Crisis Period of Economic Development of Ukraine. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (01). Pp. 609-618. DOI: 10.46852/0424-2513.2.2024.22. URL: <https://economicsaffairs.co.in/Journal/abstract/id/NjM0OQ==/?year=2024&month=March&volume=Volume%2069&issue=Issue%201> (Scopus) ISSN - 0424-2513; E-ISSN - 0976-4666. (1,1 друк.арк.). Особистий внесок автора: дослідження трансформації бюджетно-податкової політики та змін податку на прибуток у системі формування доходів бюджету в умовах кризи.

3. Лебідь Г.А. Бюджетно-податкова політика регулювання трансфертного ціноутворення в країнах світу. *Економіка та суспільство*. 2024. №65. ISSN (Online): 2524-0072. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-123> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/65> (0,7 друк.арк.).

4. Лисяк, Л. В., Лебідь, Г. А. Розвиток теоретичних та удосконалення практичних засад бюджетно-податкової політики регулювання трансфертного

ціноутворення. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. №6. ISSN 3041-2129 online. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/129>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14598036> (0,7 друк.арк.). Особистий внесок автора: розроблено методику оцінки бюджетно-податкової політики щодо оподаткування прибутку підприємств як підґрунтя реалізації її регуляторного інструментарію у сфері трансфертного ціноутворення.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

5.Лебідь Г.А. План дій BEPS в аспекті адаптації податкової системи України до норм та правил Європейського Союзу. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси: теорія і практика» (м .Київ, 17 грудня 2021 рок). К.: Національний авіаційний університет. 2021. С.245-246. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54682> (0,1 друк.арк.)

6.Лебідь Г.А. Напрями гармонізації оподаткування у контексті співпраці України з ОЕСР. Матеріали Міжнародного форуму «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності», 02-03 грудня 2021 р. Кременчук, 2021. 164 с. С.17-18. (0,2 друк.арк.)

7.Лисяк Л.В., Лебідь Г.А. Наслідки використання трансфертних цін для формування доходів бюджету/ *Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці: матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 2-3 березня 2023 р.:* Дніпро: ДДАЕУ, 2023. С.31-32. (0,1 друк. арк.). Особистий внесок автора: окреслено вплив трансфертних цін на формування доходів бюджету.

8.Лебідь Г.А. Реалізація бюджетно-податкової політики у сфері трансфертного ціноутворення: негативні фактори впливу. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансові інструменти*

сталого розвитку економіки» (м. Чернівці, 18 квітня 2024 р.). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2024. С. 78-80. (0,2 друк. арк.).

9. Лебідь Г.А. «Бюджетно-податкова» чи «фіскальна» політика у регулюванні трансфертного механізму: національний та міжнародний аспекти. *Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції: зб. наук. пр. конф.* (м. Переяслав, 25-26 квітня 2024 р.). за ред. С.Ю. Кучеренко, Л.Ю. Леваєвої. Переяслав: ФОП Домбровська Я.М. 2024. С.55-57. (0,2 друк. арк.)

Додаткок К

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ п/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, круглого столу, місця та дати проведення
1.	XII Міжнародна науково-практична конференція «Фінанси: теорія і практика» (м .Київ, 17 грудня 2021 рок).
2.	Міжнародний форум «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності». (м. Кременчук, 02-03 грудня 2021 р.)
3.	<i>«Фінанси, банківська система та страхування в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку в кризовій економіці»: VI Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (м.Дніпро, 2-3 березня 2023 р.)</i>
4.	<i>Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернівці, 18 квітня 2024 р.).</i>
5.	<i>Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою: XVII Міжнародна науково-практична конференція (м. Переяслав, 25-26 квітня 2024 р.).</i>